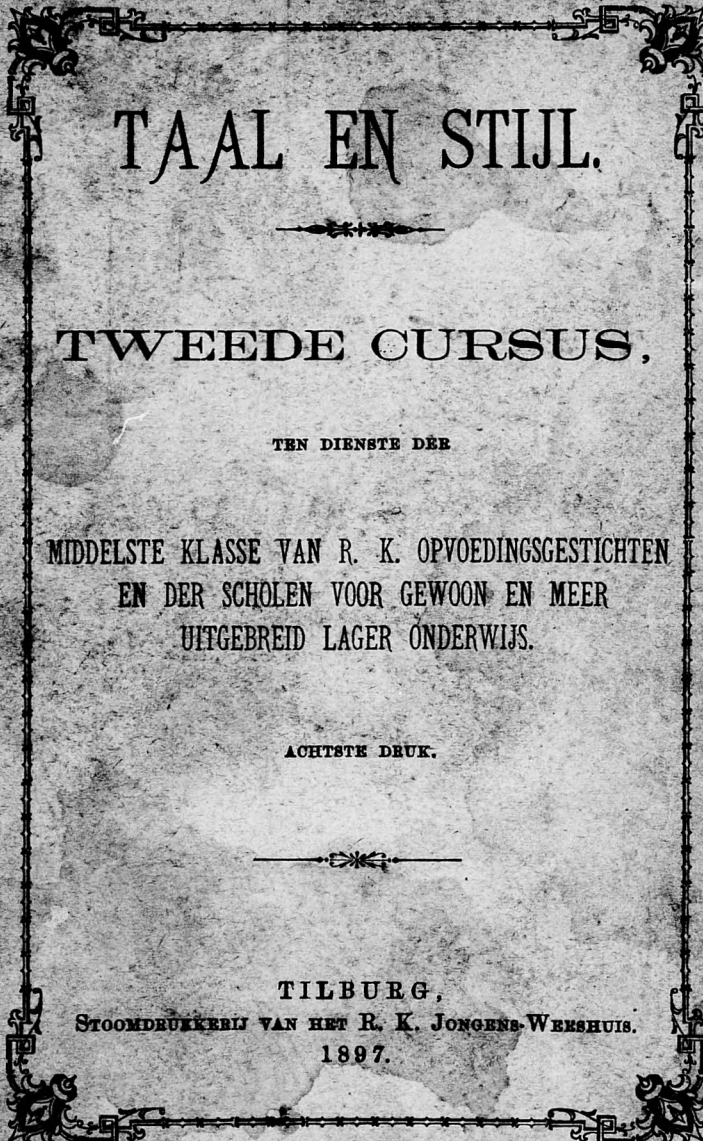

363

Vak 145

TAAL EN STIJL.

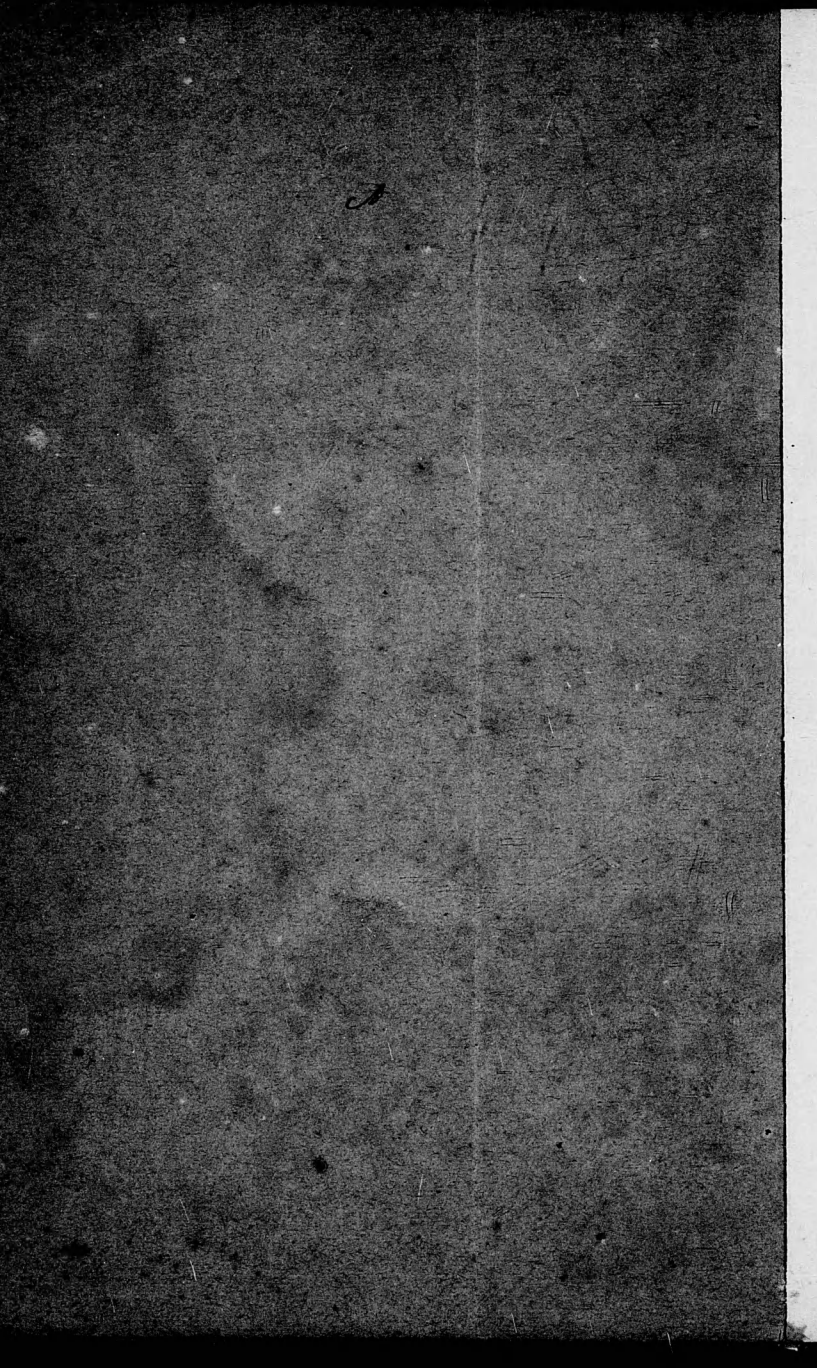
TWEEDE CURSUS.

TEN DIENSTE DER

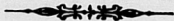
MIDDELSTE KLASSE VAN R. K. OPVOEDINGSGESTICHTEN
EN DER SCHOLEN VOOR GEWOON EN MEER
UITGEBREID LAGER ONDERWIJS.

ACHTSTE DEUK.

TILBURG,
STOOMDEUKKERIJ VAN HET R. K. JONGENS-WEESHUIS.
1897.

TAAL EN STIJL.

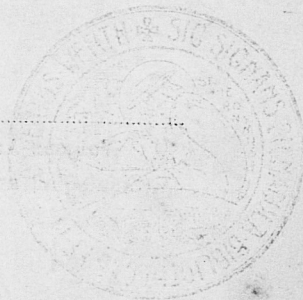

TWEEDE CURSUS,

TEN DIENSTE DER

MIDDELSTE KLASSE VAN R. K. OPVOEDINGSGESTICHTEN
EN DER SCHOLEN VOOR GEWOON EN MEER
UITGEBREID LAGER ONDERWIJS.

ACHTSTE DRUK.

TILBURG,
STOOMDRUKKERIJ VAN HET R. K. JONGENS-WEESHUIS.
1897.

IMPRIMATUR.

M. F. de Beer, *Sup.-Gen.*
ad hoc delegatus.

Datum Tilburgi, 25 Octobris 1896.

Volgens Art. 25 der wet van 28 Juni 1881
(Staatsblad n° 124) is het eigendom gewaarborgd.

BERICHT VOOR DEN ACHTSTEN DRUK.

Bij het gereedmaken van den nieuwen druk van den 2° Cursus „Taal en Stijl” bezielt ons een gevoel van dankbaarheid voor de waardeering, die onze arbeid mocht blijven genieten. Die waardeering sprak zich uit niet alleen door het ruim debiet, zoodat na korten tijd deze herdruk noodzakelijk werd, maar ook door welwillende en gegronde opmerkingen, waarvoor wij dankbaar zijn en van welke wij bij deze bewerking gebruik gemaakt hebben. Wij hopen, dat ons Taalboek hierdoor in bruikbaarheid moge gewonnen hebben en bevelen het werkje wederom in de welwillendheid onzer katholieke medeonderwijzers aan.

Tilburg, October 1896.

TAAL EN STIJL.

Oordeel. — Zin. — Verzwegen onderwerp.

1. Wat denkt gij bij u zelven, wanneer gij een man ontmoet in soldaten-uniform? Wanneer 's morgens de hemel onbewolkt is? Wanneer uw broertje er bleek uitziet, niet eet en zoo stil is? Wanneer uw vader zijnen hoed opzet en zijnen stok neemt? Wanneer iemand u vijf centen voor eenen appel vraagt?

Gij denkt dan, niet waar: *die man is soldaat; — het zal vandaag mooi weer zijn; — mijn broertje is ziek; — vader gaat uit; — die appel is te duur.*

Nu hebt gij *gedacht*; — gij hebt *geoordeeld*. Zoo dikwijls men aan een persoon of aan een zaak iets toekent of ontzegt, **oordeelt** men.

Om zijne gedachten aan anderen bekend te maken, moet men spreken of schrijven.

Wie geven hunne gedachten door gebaren te kennen?

- 2. *Druk een oordeel uit over God, den Hemel, de zon, den hagel, den regen, het ijs, den azijn, den honing, de bij, de spin, de mier, den olifant, den arend, de kolibri, den priester, den koning, den landman, De Ruyter, Vondel, den H. Willibrordus.*

VOORBEELD. *God heeft Hemel en aarde geschapen.*

3. Eene in woorden uitgedrukte gedachte noemt men een **zin**, een **volzin** of een **voorstel**.

4. Er zijn minstens twee zaken noodig om een zin te vormen, namelijk datgene, waarvan iets gezegd wordt, of het **onderwerp**, en dat, wat er van gezegd wordt, of het **gezegde**.

5. Het onderwerp wordt in een zin wel eens weggelaten of verzwegen; b. v. *Let op! Ga heen! Luister!* Dit heeft vooral plaats in zinnen, die een *gebod* of een *verzoek* uitdrukken. Waarom zou men in zulke zinnen het onderwerp weg kunnen laten?

In de ontleding wordt het *verzwegen* onderwerp er bij gevoegd.

6. Soms worden van een zin slechts één of meer woorden uitgedrukt en het overige verzwegen; b. v. *Stil! Brand! Opletten! Wie daar?*

Wanneer heeft dit vooral plaats?

Vul deze uitdrukkingen eens tot volkomen zinnen aan.

7. In de volgende zinnen is ook iets weggelaten. Wat? *Ik ben twaalf jaar. Die man is aan den drank. Mijn oom is naar Brussel. Mijn kiel is van katoen. Ik heb een uur geslapen.*

- **8.** *Vul aan, wat in de volgende zinnen weggelaten is.*

Eere aan God! Welk een man! Welkom in ons midden! Voorwaarts! Niet waar? Terug! Ik dat doen? Nooit! Beter laat dan nooit. Liever sterven! Goeden dag! Eerst leeren, dan spelen. Wat blijdschap overall! Einde goed, alles goed. Eer verloren, alles verloren. De poort maar uit, den weg maar op: de wereld dient bekeken! Na lijden, verblijden. — Niet getalmd! Den moed niet verloren! Den arbeid aangevat!

VOORBEELD. *Na lijden komt verblijden.*

- **9.** VRAGEN. 1. Wanneer oordeelt men? 2. Hoe geeft men aan anderen zijne gedachten te kennen? 3. Wat is een zin? 4. Welke zaken moeten in een zin noodzakelijk voorkomen? 5. Wat wordt in een zin wel eens verzwegen? 6. Wanneer doet men zulks vooral?

Onderwerp en Gezegde. — Bepalingen. — Uitgebreide zin.

10. *De timmerman zaagt. Het goede wordt beloofd. Liegen is leelijk: De zes is een cijfer. Ik studeer. Men roept. Allen waren verheugd.*

Het onderwerp is gewoonlijk een zelfst. naamw. of een ander woord, als zelfst. naamw. gebruikt, of een voornaamw.

11. *De vogel zingt. De boosdoener wordt gestraft. Ik ben gevallen. — Willem is matroos. Rembrandt was schilder. Karel V werd keizer in 1519. — De weg is slijkerig. Oom scheen ziekelijk. Gij blijft lichtzinnig.*

Men kan van een persoon en van eene zaak zeggen wat ze doen, of wat er mee gebeurt, wat zij zijn en hoe zij zijn. Zegt men van het onderwerp, wat het doet, of wat er mede gedaan wordt, dan is het gezegde een vorm van het werkwoord. Zegt men van het onderwerp, wat het is, dan is het hoofdwoord van het gezegde een *zelfst.nw.* Wil men uitdrukken, hoe het onderwerp is, dan zal het hoofdwoord van het gezegde een *bijv.nw.* zijn.

Welke woordjes hebben wij gebruikt, om het gezegde matroos met Willem, — schilder met Rembrandt, enz. te verbinden? Men noemt ze daarom koppelwoorden. Zijn de werkwoorden *worden* en *zijn* ook koppelwoorden in den 2^{den} en 3^{den} der bovenstaande zinnen?

12. Wat is het onderwerp in dezen zin: *Jongen, gij moogt gaan.*

Wat kon hier wegblijven?

Jongen noemt men in dezen zin eene **aanspreking**.

- 13. *Ontleed de volgende zinnen:* De honger is een scherp zwaard. De aarde is eene planeet. Karel, let op! Wees onze vriend! Ga! Jozef werd onderkoning. Leve de koning! Welkom! Is zij naaister geweest? Zal uw neef priester worden? Moge vader wederkeeren! Jongens, dat gaat! Rijpt de kers? Bidden is noodzakelijk. Moeder, weent gij?

VOORBEELD.

<i>De honger</i>	onderwerp.	<i>Karel</i>	aanspreking.
<i>is een scherp zwaard.</i>	gezegde.	<i>gij</i>	verzwegen onderwerp.
<i>scherp</i> . .	bepaling van zwaard.	<i>let op</i>	gezegde.

14. *De arme man werkt. Twee paarden worden verkocht. Alle menschen zijn sterfelijk. Uw vader komt. Dit kind weent.*

In deze zinnen is het ... nader bepaald. Welke soorten van woorden kunnen het onderwerp zoal bepalen?

De koningin van Nederland heet Wilhelmina. Antjes moeder is dood. De haan op den toren draait. De vrouw met de mosselen roept. De voerman uit de stad is vertrokken. Alexander, koning van Macedonië, was een groot veroveraar.

Geef eens op, waardoor in deze zinnen het onderwerp bepaald wordt.

- 15. *Voeg in de volgende zinnen eene bepaling bij het onderwerp. De schilderij is van Rembrandt. De matroos is naar Oost-Indië vertrokken. Moeder bemint u. De haan kan niet kraaien. Een mensch kan niet spreken. Floris werd door de verbonden edelen vermoord. Napoleon veroverde vele landen. Karel regeerde over een groot gedeelte van Europa. Op het eiland Sicilië ligt de Etna. Is tante ziek geworden? Te Genua, in Italië, werd Columbus geboren. Christus stierf aan het kruis. De pooten zijn buitengewoon lang. Dikwijls knellen schoenen. Hij is ziek. Leerlingen zullen weinig vorderingen maken. Vondel stierf te Amsterdam.*

16. *Jan studeert vrolijk. Ik kom morgen. Misschien sterft zij. De visch zwemt in het water.*

In deze zinnen is het nader bepaald.

Noem de bepalingen.

De tuinman plukt appelen. Ik heb u gewaarschuwd. Heeft Willem zich gewasschen?

Appelen, u en zich zijn hier ook bepalingen van het gezegde. Waarom?

Hoe kunnen wij ze hier nog anders noemen?

17. Een zin, waarin het onderwerp of het gezegde, of beide nader bepaald worden, noemt men een **uitgebreiden** (*) zin. Eveneens noemt men somtijds zulk een onderwerp of gezegde, **uitgebreid onderwerp**, — **uitgebreid gezegde**.

(*) Dit ziet natuurlijk slechts op den omvang, niet op de beteekenis of den inhoud van den zin.

-18. *Voeg in de volgende zinnen eene bepaling bij het gezegde:*
 Hij is beschroomd. De boomen zijn kaal. Ik ben moe. Gij plaagt mij. Een gouden horloge kost. Een dankbaar mensch vergeet ... de weldaden. Vroolijkheid past! Bid! Lieg ...! Veel eten is ... gezond. Moge mijn vader herstellen! De deugdzame slaapt. Bevriest het water? Vele soldaten sneuvelden.

VOORBEELD. *Hij is zeer beschroomd.*

19. *Vader en moeder gaan wandelen. Het paard loopt en hinnikt. De boomen dragen bladeren en vruchten.*

In de bovenstaande zinnen ziet gij meer dan één onderwerp, gezegde of voorwerp. Van elk dezer zinnen zou men er twee kunnen maken; b. v. *Vader gaat wandelen. Moeder gaat wandelen.*

Doe zulks ook met de beide andere.

- 20. OEFENINGEN TER ONTLEDING. Vele molenaars leven van den wind. Die roos, zoo schoon en frisch, is het sieraad van het tuintje mijner jongste zuster. Leg dat boek, zoo verscheurd en vuil, behoedzaam op gindsche tafel. Paulus, de groote Apostel, begaf zich van Judea naar Rome, de stad der Cesars. Uwe hooge sprongen zijn uit, heer graaf! Door 't steenachtig dal komt de stroom van 't gebergte. Reeds in Abrahams tijd bloeide Sidon, de oude hoofdstad der Pheniciërs, door den handel. Noch mijn broeder, noch mijne zuster wilde het doen. Hij en ik hebben hem heimelijk gadeslagen. Zoowel de vader als de moeder bemoeiden zich met de zaak. Ik, ongelukkige, wilde zijnen raad niet opvolgen. Mijn vriend, ik heb u gewaarschuwd. Stuit in 't begin een kwaden zin. 't Vaarwel en 't afscheid joelt en schatert langs de stranden. Damp noch nevel dekt de stroomen. 't Luid hoezeer verzelt hun uittocht langs de duinen en de ree. Blonde duinen, weest gegroet! Dag in, dag uit moet ik u hetzelfde herhalen. Niet ten onrechte schuwt iedereen zijn gezelschap. Er is veel over gesproken. Ééne zaak heeft hij mij nooit willen vergeven. Doodsbleek keerde hij, na eene afwezigheid van eenige oogeblikken, in de kamer terug. Aalmoezen geven heeft tot heden nog niemand verarmd. Eene menigte vreemdelingen zag men iederen dag aankomen. Uit kaarten schept ze kunstpaleizen vol eedlen zwier.

Onder vriendschapsschijn

Verloren eer

Schuilt het ergst venijn.

Keert nimmer weer.

Met zacht geklater
 Vloeit in deez' streek
 Van 't zoetste water
 Een heldre beek.

Bij het woën der baren
 Siddert voor gevaren
 's Reeders bange ziel.

„Haalt me een roosje, Serafijnen,
 Uit de dorre zandwoestijnen
 Van het ondermaansche diep!”

Hier ligt een vroeg geknakte bloem,
 Des dorplings lust, der maagden roem,
 Op 't mullig grafbed neder.

Midden onder 's aardrijks doornen
 Bloeien er nog uitverkoornen.

VOORBEELD.

Vele molenaars leven van den wind. . . . uitgebreide zin.
Vele molenaars uitgebreid onderwerp.
leven gezegde.
vele bep. van *molenaars*.
van den wind. bep. van *leven*.
Stuit in 't begin een kwaden zin uitgebr. zin.
gij verzwegen onderwerp
stuit gezegde.
in 't begin bep. van *stuit*.
een kwaden zin uitgebr. voorwerp.
kwaden bep. van *zin*.

- 21 VRAGEN. 1. Wat kan er van een persoon of eene zaak gezegd worden? 2. Wanneer het *gezegde* een zelfst. of bijv. naamw. is, door welke woorden wordt het dan met het *onderwerp* verbonden? 3. Bepaal in den volgenden zin het *onderwerp* op 5 verschillende wijzen: *De knecht rijdt naar huis.* 4. Welke verschillende bepalingen kunt gij voegen bij 't *gezegde* in den zin: *De herder hoedt de schapen?* 5. Wanneer noemt men een zin *uitgebreid*? 6. Wat is een *uitgebreid* onderwerp, — een *uitgebreid* gezegde? Geef van elk een voorbeeld.

Letters. — Lettergrepen. — Woorden.

22. Om eene gedachte uit te drukken, bedient men zich van **woorden**.

23. Tot het samenstellen van woorden heeft men **letters** noodig.

24. De Nederlandsche taal (onze moedertaal, waarom?) telt 26 letters, namelijk: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z.

25. De **c**, **q**, **x**, en **y**, welke laatste gij wel moet onderscheiden van de **ij**, komen alleen in vreemde woorden voor; b. v. citroen, Cyprus, Quito, equator, Alexander, Xaverius, Egypte, enz. **Ph** wordt uitgesproken als **f**; **ch** in vreemde woorden dikwijls als **k**.

- **26.** *Schrijf eens 5 eigen- of soortnamen, waarin eene q, 5, waarin eene x, 5, waarin eene y en 5, waarin eene c (niet ch of sch) komt.*

- **27.** *Vul het ontbrekende aan.* Nederland wordt verdeeld in elf prov. — De Romeinen, onder Julius ... ar, onderwierpen onze voorouders, omstreeks 50 jaren voor de geboorte van J.... C..... — De aanvoerder der Batavieren, .laudius .ivilis, sloot een verbond met den Rom..... veldheer .erealis, op eene half afgebroken brug van den — Nero was een bloeddorstig tiran; hij was de eerste vervolger der .ristenen. — Kunt gij den inhoud van .l.nders en p.am.den berekenen? — Nabu .odonosor, koning van Bab.lon, belegerde de stad T.rus gedurende 13 jaren. .ilippus II, koning van Spanje, benoemde zijne zuster Marga.... tot landvoogdes der Nederlanden. De opvolger van Alva was Re..esens. Zijne zusters heeten .a.arina, .olina, Elisabe.. en Fran.is.a, en zijne broeders Rudo., .edorus en Ra..ael. — De trot.... veldheer Holo.ernes werd door de brave Judi.. verslagen.

28. De letters worden verdeeld in **klinkers** en **medeklinkers**.

29. De klinkers of klanken zijn: **a**, **e**, **i**, **o**, **u**, **y**, **eu** en **oe**.

De medeklinkers zijn: **b**, **c**, **d**, **f**, **g**, **h**, **j**, **k**, **l**, **m**, **n**, **p**, **q**, **r**, **s**, **t**, **v**, **w**, **x** en **z**.

30. Van de klinkers vormt men **tweeklanken**, als: **ei** of **ij**, **ui**, **au**, **ou**, **aai**, **ooi**, **oei**, **eeu** en **ieu**.

31. De klinkers zijn *kort* of *lang*, als: **bal** — **baat** — **balen**; — **kop** — **koop** — **koper** — **kooper**; **tin** — **tien** — **fabrikant**; **vel** — **veel** — **vele**; **stuk** — **uur**, — **uren**.

Hoe verlengt men dus meestal de klinkers? Welke klank maakt hierop eene uitzondering?

De lange **a** en **u** worden op het einde eener lettergreep nooit verdubbeld.

32. Een woord, of een gedeelte van een woord, dat met eene enkele opening van den mond uitgesproken kan worden, heet eene **lettergreep**. Zoo bestaat het woord **landkaart** uit twee, **achteraan** uit drie lettergrepen.

- **33.** *Verdeel de volgende woorden in lettergrepen.* Hoogste, zomerdag, bergachtig, verzuimenis, schuldig, peilloos, grijsaard, suikerbrood, splinternieuw, kleebrorstel, winteravond, afkomstig, ziekelijk, ontdooien, verzegelen, aaneengeschalkeld, kinderachtig, lomperd, boeteling, veinzaard, zingen.

VOORBEELDEN. *leer* — *aar*, *boe* — *rin*, *la* — *chen*, *mas* — *ten*, *erv* — *ten*, *elk* — *an* — *der*, *kie* — *sche*, *naas* — *te*, *bes* — *te*, *boek* — *ske*, *Kaat* — *je*.

34. Men onderscheidt 10 soorten van woorden, als: *zelfstandige naamwoorden*, *lidwoorden*, *bijvoeglijke naamwoorden*, *telwoorden*, *voornaamwoorden*, *werkwoorden*, *bijwoorden*, *voorzetsels*, *voegwoorden* en *tusschenwerpsels*.

Deze worden ook wel de 10 **rededeelen** genoemd.

35. Eenige van deze rededeelen kunnen **veranderen** ondergaan en heeten daarom *veranderlijke*, als: **boom**, **booms**, **boomen**; — **de**, **des**, **den**, **der**; — **braaf**, **braver**, **braven**; — **leeren**, **leer**, **leert**, **leerde**, **geleerd**; — **ik**, **mij**, **mijn**; — **ons**, **onze**, **onzes**; — **vier**, **vieren**.

Andere blijven altijd onveranderd, als: **op**, **ach**, **maar**, **toen**, enz. en heeten daarom *onveranderlijke*.

- **36.** **VRAGEN.** 1. Waarvan bedient men zich, om zijne gedachten uit te drukken? 2. Hoeveel letters gebruikt men in

onze moedertaal? 3. Welke letters komen slechts in vreemde woorden voor? 4. Hoe kunnen de klinkers zijn? 5. Wanneer mogen **a** en **u** niet verdubbeld worden? 6. Noem de 10 rede-deelen. 7. Welke van deze woordsoorten zijn altijd onveranderlijk?

Spelling. — Hoofdletters.

37. Het is dikwijls moeilijk te weten, wanneer een woord met **e** of **ee**, met **o** of **oo**, met **ei** of **ij** geschreven moet worden. Hier volgen eenige regels, die u dit gemakkelijker zullen maken.

38. De **e** komt voor:

1°. In open lettergrepen van ongelijkvloeiende werkw. en in woorden, daarvan afgeleid, als: *geven, lezen, schreven, trede, meter.*

2°. In het meervoud van zulke woorden, die in 'tenkelvoud eene korte **e** of **i** hebben, als: *bevelen, gebeden, smeden.*

3°. In de woorden, waarin de **e** wel eens met **eu** of **a** verwisseld wordt, als: *veel (velen) — veul (in de volkstaal); zeven — zeuven; vegen — vagen; edel — adel.*

39. Met **ee** schrijft men:

Het meervoud der woorden, die uitgaan op *eel, ees* en den uitgang *eeren* als: *kasteelen, Portugeezen, waardeeren.*

40. De **o** treft men aan:

1°. In open lettergrepen van ongelijkvl. werkw., als: *goten, vlogen, gebogen.*

Hiervan zijn uitgezonderd *loopen* en *stooten*.

2°. In het meervoud van die woorden, welke in 'tenkelvoud de korte **o** hebben, als: *hoven — hof; holen — hol.*

3°. In de woorden, waarin de **o** wel eens met **eu** verwisseld wordt, als: *molen — meulen; logen — leugen.*

41. Met **oo** schrijft men de uitgangen *genoot* en *loos*, als: *landgenooten, goddelooze.*

42. De **ij** wordt gevonden :

1^e. In ongelijkvloeiende werkwoorden, als: *lijden*, *rijden*, *schrijven*.

2^e. In woorden, als: *boerderij*, *maatschappij*, *bakkerij*.

3^e. In den uitgang *lijk*, als: *vroolijk*.

Met **ei** schrijft men de uitgangen *heid*, *teit*, *stein* en *lei*, als: *goedheid*, *majesteit*, *IJselstein*, *allerlei*.

43. Vóór de **t** schrijft men **ch** in plaats van **g**, als: *macht*, *tocht*, *recht*, *vlucht*, behalve :

1^e. In de vormen der regelmatige werkwoorden, wier stam op **g** eindigt, als: *eindigt*, *draagt*, *zorgt*.

2^e. In de zelfst.nw., die door achtervoeging van **te** gevormd zijn van woorden op **g**, als: *hoogte*, *gebergte*.

44. In plaats van **ng** schrijft men **nk** vóór de uitgangen *lijk* en *je*, als: *koning* — *koninklijk* — *koninkje*; *oorsprong* — *oorspronkelijk*; *ketting* — *kettinkje*.

Men schrijve ook *jonkheer*, *jonkvrouw*, *koninkrijk*, *lankmoedig*, *sprinkhaan*.

45. Na een langen klinker of tweeklank mag de **s** niet verdubbeld worden, als: *wijselijk*, *Pruisen*, *geeselen*. Hetzelfde geldt ook voor de andere medeklinkers, als: *zoeken*, *kruipen*.

46. Hier volgen nog eenige woorden, waarop ge goed moet letten: *kapelaan*, *bagage*, *bosschage*, *honing* en *honig*, *samen*, *te zamen*, *samenstellen*, *verzamelen*, *eenigszins*, *nieuwsgierig*, *koffie*, *kruit* (om te schieten), *metgezel*, *Kerstmis*, *lichaam*, *kachel*, *althans*, *nochtans*, *zaaien*, *koeien*, *uitroeing*, *metterdaad*, *mettertijd*, *verbintenis*, *beeltenis*, *adellijk*, *middellijk*, *middeleeuwen*, *middelpunt*, *dokter* (geneesheer), *doctor* (titel), *verf*, *Januari*, *Februari*, *Juni*, *Juli*, *Dinsdag*, *Zaterdag*, *juffrouw*, *kindsheid* (jeugd), *kindschheid* (van oude lieden sprekende), *genoeglijk*, *ontzaglijk*, *vroolijk*, *hooenen*, *doozen*, *toonon* (wijzen), *tonen* (in de muziek), *drogen*, *kronen*, *tronen*.

- **46. a.** *Vul in met ij of met ei.*

sch nen, *pl-ten*, *verm-den*, *v-ling*, *vl-er*, *sch-den*, *verw-len*, *verw-den*, *-lings*. De kerk is *gew-d*. De schapen *w-den* op de *h-de*.

De sp-zen zijn goed toeber-d. De officier ber-dt een schimmel.
De pr-zen zullen nog r-zen.

Met ee of e.

juw-len, v-ger, gen-zen, reg-ren, z-gen, benad-len, gel-deren,
zw-ven, bel-digen, gestr-ken, stud-reu, t-der, m-ten, zw-ren,
verm-den, ben-den, g-vel, Chin-zen. Ouderlooze kinderen noemt
men w-zen. De mensch is een redelijk w-zen.

Met oo of o.

z-men, tochtgen-ten, str-nien, geb-den, verm-gen, versch-nen,
aant-nen, ged-gen, b-ter, ontst-len, dr-men, st-ken, sm-ren, m-ren,
verwaarl-zen, m-len, kl-ven. Herten hebben dunne p-ten. Men
is bezig met aardappelen p-ten. Wij h-pen, dat die aardh-pen
spoedig opgeruimd zullen worden.

- 47. Schrijf het volgende zonder fouten.

Vele kinderen willen maar niet begrij(ei)pen, hoe noodzakelijk
het voor hen (hun) is, de(n) tijd der jeugd goed te gebruik(k)en.
In de provincie Limburg vindt men ve(e)le fraai(j)e kaste(e)len.
Niet aan de ho(o)ven der koningen, nog(ch) in de palei(ij)zen
der rei(ij)ken woont tevre(e)denheid, maar zeer dikwijls in de
scha(a)mele hut(t)en der armen. De Frans(ch)e solda(a)ten hebben
in verschei(ij)den geveg(ch)ten moedig gestreden. Japanne(e)zen
en Chine(e)zen behooren tot het Mongools(ch)e menschenras. Die
grijs(z)aard, reeds gebogen onder de(n) last der ja(a)ren, kan
nog(ch) zeer goed hooren en zonder bril le(e)zen. Toen Claudius
Civilis een zijner landgeno(o)ten als verra(a)der zag optre(e)den,
was hij genood(t)zaakt met den Romei(ij)nschen veldheer Cerealis
vre(e)de te sluiten. Dit had(t) plaats op eene in het midden
afgebroken brug van den IJs(s)el.

48. Met eene hoofdletter schrijft men :

1^e. Het eerste woord van een volzin en van eene aan-
haling van iemands woorden, b. v. *Jezus zeide : „Ik geef
u een nieuw gebod.”*

2^e. De eerste letter van elken regel van een vers; b.v.

Wees braaf, mijn zoon, in lief en leed,

Wees eerlijk tot aan 't graf,

En wijk geen enkele vingerbreed

Van Gods geboden af.

3^e. De eigennamen, als: *Hendrik, Wolga, Zeeland, Belg,*

Januari, Dinsdag, Paschen, Noord-Amerika, Kaap de Goede Hoop, Zwarte Zee, De Ruyter, Van Merken, Den Haag, Karel de Stoute, Willem de Derde.

4^e. De bijv. naamw., die van eigennamen afgeleid zijn, als: *Fransch, Spaansch, Roomsche*.

5^e. Titels van boeken, opschriften, namen van schepen, herbergen, enz. als: *Taal en Stijl; Zevende Les; Over de Luiheid; ik vertrek met de Arend; hij logeert in de Zon.*

6^e. De namen, die aan God gegeven worden, als: *de Almachtige, de Heiland, de H. Geest.*

7^e. De aansprekingen in brieven; ook de zelfst. nw. bijv.nw. en voornaamw., die in titels voorkomen, als: *Ik meld U, Geliefde Ouders, Broeders en Zusters, dat enz. Mevrouw B., Weledele Heer, Weleerwaarde Heer, Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid, UEdele, Bloemlezing uit de Werken van Vondel.*

8^e. Soms tijds de persoonsnamen, die tevens eene waardigheid uitdrukken, wanneer bepaalde personen bedoeld worden, als: *de Koning kwam, vergezeld van de Ministers en den Burgemeester; d. i. onze koning, vergezeld van onze ministers en onzen burgemeester.*

- 49. *Schrijf zonder fouten:* Al is de lo(o)gen nog zoo snel, de waarheid achterhaalt ze wel. Men is maar eens jong, — zoo spre(e)ken de dwa(a)zen; men word(t) maar eens oud, — zoo denken de wei(ij)zen. Eendrag(ch)t maakt mag(ch)t. Het graafschap Holland bestond oorspron(k)kelijk uit de abdei(ij) van egmond en eenige onderho(o)rige land(d)erei(ij)en, bosschen en wa(at)teren. Aman werd(t) genoodzaakt koning(k)lijke eer te bewei(ij)zen aan de(n) israëliet mardocheüs. Het stoomschip, de zwaluw, is den eersten dinsdag van de maand Januari naar New-York, noord-amerika, vertrok(k)en. Men heeft mij geschre(e)ven, dat het in het laa(t)st van Juli of in de eerste we(e)ken van augustus zal we(e)derke(e)ren. Zorg, dat gij mij het boek, getiteld: „pelgrimsreize naar het heilig land,” zoodra(a) mo(o)gelijk terugzend(t). Wanneer zal de koning in den bosch arriv(e)ren? Ik geloof aanstaanden vri(ei)dag. Weet gij, waar zijne majestei(ij)t afstap(p)en zal? Naar men verze(e)kert zal hij zijnen intrek ne(e)men in den gouden leeuw.

- 50. *Maak flinke zinnen, waarin de volgende woorden voorkomen:* weken, weeken; koper, koper; veilen, vijlen; zijde

zeide; lijden, leiden; berijden, bereiden; rijzen, reizen; ijk, eik; meid, mijt; ei, IJ; as, asch.

VOORBEELD. *De vier weken, die het feest der geboorte van Jezus Christus voorafgaan, noemt men den Advent*

Het brood was zoo hard, dat men het in het water moest weken.

- 51. *Handel evenzoo met de volgende:* noch, nog; doch, dog; mild, milt; hard, hart; kruid, kruit; moed, moet; vers, versch; gans, gansch; vallen, vellen; houwen, houden; kennen, kunnen; liggen, leggen; landman, landsman.

- 52. VRAGEN. 1. Welke woorden worden met **e** geschreven? 2. Welke met **o**? 3. Welke met **ee**? 4. Waarom wordt *gebleven* met **e** en niet met **ee** geschreven? 5. Welke woorden schrijft men met **ij**? 6. Waarom schrijft men *vraacht* en niet *vraacht*? 7. Waarom wordt de **ik** in *ruiken* niet verdubbeld? 8. Geef de gevallen eens op, waarin een woord met eene hoofdletter geschreven moet worden.

Stamwoorden, afgeleide en samengestelde woorden. Voor- en achtervoegsels.

53. *Pijn, pijnlijk, tandpijn; — warm, warmte, verwarmen, bloedwarm.*

De woorden kunnen zijn **stamwoorden**, **afgeleid** of **samengesteld**.

Pijn en *warm* zijn: **stamwoorden**, omdat ze van geen ander woord gevormd zijn. *Pijnlijk*, *warmte* en *verwarmen* zijn **afgeleide** woorden, omdat ze van een ander woord gevormd of afgeleid zijn. *Tandpijn* en *bloedwarm* zijn **samengestelde** woorden, omdat ze bestaan uit twee woorden of liever uit twee deelen, die elk voor zich eene beteekenis hebben.

Het laatste deel van een samengesteld woord is het voornaamste, het bepaalde. Daarnaar regelt zich ook het geslacht van het geheele woord; b. v. *landvoogd* (m),

tandpijn (v). Uitgezonderd *oogenblik* (o) en *toeval* (o). Het eerste deel heet het *bepalende*. *Waarom?*

-54. Geef eene verklaring van de volgende samengestelde woorden: *veldslag*, *slagveld*; — *winkelboek*, *boekwinkel*; — *vruchtboom*, *boomvrucht*; — *landbouw*, *bouwland*; — *veldbloem*, *bloemveld*; — *tuinbloem*, *bloemtuin*; — *werkhuis*, *huiswerk*; — *zakgeld*, *geldzak*; — *werkdag*, *dagwerk*; — *landsman*, *landman*.

VOORBEELD. Een *veldslag* is een *slag* (een *gevecht*), in het open veld *geleverd*.

Een *slagveld* is een *veld*, waarop *slag* *geleverd* wordt.

55. Men kan op drie wijzen woorden van andere afleiden; 1° door klankverwisseling, als: *drank* en *dronk* van *drinken*; *kneep* en *knip* van *knijpen*; *zang* en *zong* van *zingen*; *maat* van *meten*; *vlucht* van *vliegen*.

2° Door voorvoegsels, als: *aartshertog*, *geloet*, *gebak*, *ondeugd*, *wansmaak*; — *aartsdom*, *onwaar*, *gestreng*, *bevroesd*; — *bezoeken*, *gedenken*, *herleven*, *ontrooven*, *verhooren*, *wanhopen*.

3° Door achtervoegsels, als: *drukker*, *leeraar*, *tuinier*, *lomperd*, *dronkaard*, *koningin*, *zangeres*, *weldoenster*, *gunsteling*, *deksel*, *prikkel*, *drukkerij*, *hertogdom*, *graafschap*, *grootheid*, *grootte*, *droefenis*; — *groenachtig*, *woonachtig*, *leesbaar*, *prachtig*, *doenlijk*, *goddeloos*, *leerzaam*, *Hollandsch*, *jaarlijksch*; — *tweede*, *achtste*; *visschen*, *eindigen*, *waardeeren*, *trappelen*, *stotteren*; *hameren*; *waardiglijk*, *jaarlijks*, *blindelings*, *rechts*, *zoetjes*, voor *waarts*.

Zie verder N°s 66, 137, 151.

-56. Zeg van de volgende woorden, of ze stamwoorden, afgeleid of samengesteld zijn en plaats achter de afgeleide het stamwoord, waarvan ze gevormd zijn: *woordelijk*, *arbeider*, *venster*, *sneeuwwit*, *slot*, *daglooner*, *begravenis*, *overhalen*, *dronkaard*, *hoopen*, *breuk*, *speeldoos*, *verachten*, *kleed*, *bepalen*, *aankomen*, *geneesmiddel*, *slapeloos*, *onsmakelijk*, *slok*, *water*, *mondeling*, *vlucht*, *draagbaar*, *snoeplust*, *snoepen*, *snoepachtig*, *keus*, *schriftelijk*, *buikspreken*, *lichtgeel*, *dracht*, *sprong*, *oog*,

kluizenaar, lekkernij, weetgierig, zilver, gierigaard, vertrouwbaar, stadhouder.

- 57. *Schrijf 5 woorden, die afgeleid zijn van drinken. (Geen samengestelde): b. v. drank, dronkaard, enz.*

Ook 5, die afgeleid zijn van breken; 5 van zien; 5 van dekken en 5 van binden.

- 57. a. *Vorm door afleiding bijvoeglijke naamwoorden van de volgende zelfst.nw. deugd, maat, kern, heil, smaak, klucht, schrift, mond, hemel, oog, hand, wil, fout, erf, geur, lach, zang, zijde, lichaam, dag, zon, tijd, burger, zonde, maatschappij, deel, vrede, stof, perk, vrucht, vloed, land, schat, weelde, huis.*

VOORBEELD. *deugd — deugdzzaam.*

maat — matig, mateloos.

- 58. *Bekleeden = van kleeden of kleederen voorzien.*

Bevatten = omvatten.

Geroep = aanhoudend roepen.

Gebak = het gebakken.

Geboomte = verzameling van boomen.

Gestreng = streng.

Gelaarsd = van laarzen voorzien.

Herzeggen = opnieuw zeggen.

Onnoodig = niet noodig.

Onmensch = ontaard, slecht mensch.

Ontmaskeren = het masker wegdoen.

Ontbranden = beginnen te branden.

Verzachten = zacht maken.

Versteenen = tot steen maken, of tot steen worden.

Verspreken = mis (verkeerd) spreken.

Verbouwen = anders bouwen.

Wanklank = verkeerde klank.

Aartsdeugniet = eerste, grootste deugniet.

Burgerlijk = wat overeenkomt met een burger.

Onmetelijk = wat niet gemeten kan worden.

Bladerloos = beroofd van of zonder bladeren.

Hoorbaar = wat gehoord kan worden.

Olieachtig = dat veel van olie heeft.

Snoepachtig = geneigd tot snoepen.

Moedig = moed bezittend (hebbend).

Vaderlandsch = van het vaderland.

Slaafsch = gelijk een slaaf.

Deugdzaam = begaafd met deugd.

Buigzaam = gemakkelijk buigende.

Arbeidzaam = geneigd tot den arbeid.

Houten = van hout.

Verklaar nu de beteekenis der volgende woorden, en gebruik ze in goede zinnen: bedekken, ontdekken, ontrouw, ontvlammen, verdooven, herkauwen, wantrouwen, geschoeid, aartsbisschop, gevogelte, verrekenen, onnatuurlijk.

VOORBEELD. *Bedekken* beteekent, met deksel of dekking voorzien. *Gedurende de strenge vorst zou het jonge graan gevaar loopen te bevrozen, indien de sneeuw hetzelfde niet bedekte.*

- 58. a. *Doe evenzoo met de volgende: voedzaam, liefdeloos, kinderlijk, uitvoerbaar, Nederlandsch, snapachtig, gouden, mededeelzaam, koninklijk, doodsch, groeizaam, onbeschrijfelijk, kundig.*

VOORBEELD. *Voedzaam is datgene, wat geschikt is om te voeden. De prijs van het vleesch is tegenwoordig zóó hoog, dat velen zich het genot dezer voedzame spijs moeten ontfeggen.*

- 59. *Maak afgeleide woorden door achtervoeging van aard, aar, naar, erd, ier, nier, er; — ster, es, in; — el, dom, schap, heid, ij, ing, nis, sel, te, ling.*

- 59. a. *Van welke werkwoorden zijn de volgende zelfst.nw. afgeleid? lafenis, bocht, gift, keus, keur, stok, kunst, kneep, stand, gave, brok, hulsel, leerling, vloed, gang, vaart, dracht, daad, band, schutter, breuk, drift, gedachte, groef, vleugel, klank, goot, schepsel, les, rit, vorst, begrip, laag, zetel.*

- 60. VRAGEN. 1. Welke woorden noemt men stamwoorden? 2. Waarom is *boosheid* een afgeleid woord? 3. Hoe kan men woorden van andere afleiden? 4. Door welke achtervoegsels maakt men zelfstandige naamw.? 5. Door welke achtervoegsels vormt men mannelijke, en door welke vrouwelijke zelfst. naamw.? 6. Wat zijn samengestelde woorden? 7. Wat is het voornaamste deel van een samengesteld woord?

Het zelfstandig naamwoord. — Soortnamen en eigen-
namen. — Verkleinwoorden. — Geslacht der
zelfstandige naamwoorden.

61. Alle *zelfstandigheden*, dat wil zeggen, alle dingen, hebben eenen naam. De namen dezer dingen of zelfstandigheden en ook hetgeen men als zoodanig voorstelt, noemt men **zelfstandige naamwoorden**.

62. *Timmerman, leeuw, huis, een visch, een ijzer* en dergelijke zelfstandige naamwoorden noemen zelfstandigheden, dat is dingen, die op *zich zelf* bestaan; men heet ze **voorwerpsnamen**

Als ik zeg: „*Ik heb boter, visch en vleesch gekocht, Dit ledikant is van ijzer,*” dan noem ik eene *o n b e p a a l d e* hoeveelheid stof; zulke zelfstandige naamwoorden heet men **stofnamen**.

Lengte, geblaat, schok, berouw, deugd zijn ook zelfst. naamw. Zulke dingen bestaan niet op zich zelf; zij worden *in* of *aan* de voorwerpen waargenomen. Ik kan mij geene lengte voorstellen, zonder te gelijk aan een voorwerp te denken, dat lengte heeft; b. v. aan een koord, een weg, enz. Men kan ze dus ook niet afbeelden, zonder tevens dat voorwerp voor te stellen.

Voor zulke zelfst.nw. hebben wij geen goeden Nederlandschen naam; men noemt ze *denkbeeldige-zelfstandigheidsnamen* of met een vreemden naam *abstracte z.nw.*

63. De voorwerpsnamen worden onderscheiden in:

a. **Soortnamen**, d. i. namen, die aan eene geheele soort van voorwerpen gemeen zijn; als: *stad, leerling, stoomboot, hond*, enz.

b. **Eigennamen**, d. i. namen, die aan personen of zaken gegeven worden om ze van andere van dezelfde soort te onderscheiden; als: *Utrecht, Willem, Dolfijn, Hector*.

- **64.** Zeg van de volgende woorden of het eigennamen, soortnamen, of abstracte zelfst. naamw. zijn, en ver-

beter tevens de fouten, -die gij er in vinden zult: deugd, hoofd, alpen, paus, gramschap, ridder, maurits, schoonheid, provincie, deventer, kracht, lucht, berg, hekla, eiland, hulp, keizer, napoleon, reiger, texel, geloof, horlogemaker, brief, noordzee, stuk, glas, minister, leugen, kaap de goede hoop, hemel, maria, engel, verdriet, bisschop, karel, rafaël, ziekte, engeland, val, getrappel, reseda.

VOORBEELD.	<i>Eigennamen.</i>	<i>Soortnamen.</i>	<i>Abstracte z.n.w.</i>
	Alpen	hoofd.	deugd.

- 65. *Vorm zelfst. naamw. van de volgende woorden:* lang, besturen, woest, wijd, vallen, spaarzaam, uitvinden, gaan, kennen, oud, begraven, stellen, kijken, zingen, groen, drukken, kiezen, vliegen, breken, fluiten, grijpen, bidden, dringen, jagen, spreken.

VOORBEELD. *Lang — lengte.*

66 *Verkleinwoorden worden gevormd door een der uitgangen je, tje of etje, pje, ke, ske, ken of sken achter het zelfst. naamw. te voegen; b. v. boekje, haartje, tongetje, raampje, kindeke, jongske of jongskén.*

67. *Die zelfst.nw., welke etje achter zich nemen, verbubbelen meestal den slotmedeklinker, als: kom, kommetje. Achter welke medeklinkers heeft dit gewoonlijk plaats? Achter welken medeklinker voegt men meestal pje?*

68. *Bij sommige verandert de korte klinker in een langen, als: pad, paadje.*

69. *In meerlettergrepige zelfst.nw., die uitgaan op ing, verandert de g in k, wanneer de voorlaatste lettergreep niet toonloos is, als: ketting — kettinkje, penning — penninkje; maar wandeling — wandelingetje.*

- 70. *Maak van de volgende zelfst.n.w. verkleinwoorden:* woord, staart, arm, brug, woning, ei, kleed, tuin, goud, bezem, glas, hond, vreugde, schil, koning, geraas, kar, duif, bel, rotting, koude, stoel, ster, rib, koe, kraam, rad, drukte, rug.

71. *De zelfst. naamw. hebben drieërlei geslacht; zij kunnen zijn mannelijk, vrouwelijk of onzijdig.*

Ziehier eenige regels tot het leeren kennen der geslachten.

72. Mannelijk zijn :

- 1^e. De namen van mannelijke personen en dieren, als: *Jan, timmerman, jongen; tijger, leeuw.*
- 2^e. De namen van bergen, boomen en van steenen, wanneer men afzonderlijke steenen en niet de geheele soort bedoelt, als: *Vesuvius, eik, diamant. Spar en linde* zijn vrouwelijk.
- 3^e. De zelfst.nw., die uitgaan op *aar, aard, erd, em, lm* en *rm*, als: *lessenaar, mosterd, bodem, halm, arm.*
- 4^e. De namen van werktuigen op *er* en *el*, die van werkwoorden afgeleid zijn, als: *trekker, vleugel; uitgezonderd griffel en schoffel*, die vrouwelijk zijn.

73. Vrouwelijk zijn :

- 1^e. De namen van vrouwelijke personen en dieren, als: *Anna, moeder, naaister, baker; tijgerin, leeuw.*
- 2^e. De namen der letters en cijfers, als: eene *b*, eene *zes*.
- 3^e. De namen der granen en der peul- en boomvruchten, als: *rogge, tarwe; erwel, peer, druif.* Hiervan zijn uitgezonderd: *appel, eikel* en de namen van vruchten op *oen*, als *citroen, meloen*, die mannelijk zijn.
- 4^e. De namen van vaartuigen, die niet op *er* uitgaan en de eigennamen der schepen, als: *schuit, sloep, brik.* Hij vertrok met de *Prins Hendrik. Fregat* en *jacht* zijn onzijdig.
- 5^e. De zelfst.nw., die uitgaan op *heid, teit en nis*, als: *goedheid, majesteit, vuilnis*; uitgezonderd de onzijdige *vonnis* en *getuigenis*.
- 6^e. Die op *schap* uitgaan en eene gesteltenis of verzameling uitdrukken als: *dronkenschap, broederschap. Koningschap, priesterschap*, enz. zijn onzijdig, omdat ze geen gesteltenis, maar eene *waardigheid* uitdrukken.
- 7^e. Die door *st* of *ing* van den wortel der werkwoorden afgeleid zijn, als: *kunst, winst, kleeding*; behalve *dienst*, dat mannelijk is. Waarom zijn dan *dorst, oogst, twist* en *troost* ook niet vrouwelijk?

74. Het *onzijdig* geslacht levert minder moeilijkheden op. Men kan in de meeste gevallen gemakkelijk hooren, of het lidwoord **het** vóór het zelfst.nw. past of niet. Wij zullen daarom hiervan slechts een paar kenmerken geven.

Onzijdig zijn :

- 1^e. De namen van werelddeelen, landen en plaatsen, als: *het rijke Amerika, het schoone Italië, het volkrijke Malta, het nijvere Tilburg, het fraaie Den Haag*, enz. Hierop maken eene uitzondering de namen van enkele landstreken, als: *de Betuwe, de Veluwe, de Krim*, die vrouwelijk zijn.
- 2^e. De verkleinwoorden, als: *boompje, leitje*, enz.
- 3^e. De namen van stoffen, waarvan voorwerpen vervaardigd worden, als: *koper, koraal, fluweel*. Hiervan zijn uitgezonderd die stofnamen, welke op eene toonlooze *e* eindigen, als: *zijde, aarde*, alsook *baai, kant en wol*, die alle van het vrouwelijk geslacht zijn.
- 4^e. Alle andere rededeelen, als zelfst.nw. gebruikt, als: *het schoone, het ik, het hoe en waarom, het praten*, enz.

75. Ziehier eenige zelfst.nw., waaraan dikwijls een verkeerd geslacht wordt gegeven: altaar *o.*, angel *m.*, angst *m.*, beschuit *v.*, bijl *v.*, boekweit *v.*, boterham *v.*, chocolade *v.*, cijfer *o.*, das *m. en v.*, dood *m.*, drift *v.*, drop, drup of druppel *m.*, eetzaal *v.*, ekster *v.*, enkel *m.*, figuur *v. en o.*, gesp *m.*, hecht of heft *o.*, hooiberg *m. en v.*, horloge *o.*, kameel *m.*, kant (*zijde*) *m.*, kant (*stof*) *v.*, kazuiel *v.*, kerkhof *o.*, kiel (*kleedingstuk*) *m.*, kiel (*van een schip*) *v.*, kies *v.*, knie *v.*, koffer *m.*, lantaarn *v.*, leest *v.*, lijst *v.*, list *v.*, loon *o.*, mouw *v.*, melk *v.*, mest *m.*, mud *v. en o.*, raam *o.*, muur *m.*, naad *m.*, neus *m.*, olie *v.*, oogenblik *m. en o.*, orgel *o.*, patrijs *m.*, peper *v.*, pet *v.*, pistool *v. en o.*, pool *v.*, Pool *m.*, ploeg *m.*, room *m.*, schotel *m.*, sjerp *v.*, sloot *v.*, sneeuw *v.*, splinter *m.*, stijfsel *v.*, stoep *v.*, suiker *v.*, toets *m.*, uur *o.*, vernis *o.*, vorst (*prins*) *m.*, vorst (*van het dak*) *v.*, vorst (*koude*) *v.*, vork *v.*, wezel *v.*, wol *v.*, wortel *m.*, zeep *v.*, zwam *v.*

- 76. *Van welk geslacht zijn de volgende zelfst.nw.?*

generaal, traagheid, meid, Afrika, passer, haver, diamant, Rusland, Rome, Sinaï, populier, gerst, tonnetje, stuiver, bekentenis, vriendschap, Londen, jodendom, mengsel, geroep, gebrek, erfenis, verbod, goud, dozijn, vangst, landschap, speeksel, komst, zilver, linde, stamper, vorm, boon, vorstendom, gevogelte.

- 77. *Plaats in de volgende versjes eene m, v of o achter de zelfst.nw., naar gelang ze mannel., vrouwel, of onzijd. zijn.*

O, 't is wel treurig, weg te kwijnen
In 's levens lente; lust en vreugd
En hoop en elken droom der jeugd
Te zien verwijden en verdwijnen,
En af te zien van al het zoet,
Dat al het bittere vergoedt.

Hoe heerlijk soms de schijn misleidt!
Wat denkt ge in uw eenvoudigheid,
Gij dorper, die de drukke straten
Der hofstad doorwoelt; die de pracht
Der gevels ziet laugs plein en gracht;
Gij, die uw dorpje hebt verlaten,
Die buurt van hoeven ver uiteen,
Verspreid in drassig slijk en veen?

Eens zat op Elis' troon een zekere Augias,
Die rijk en gierig, zooals vele grooten, was.
Hij had wel niet, gelijk gebeurt in onze dagen

Karotfabrieken opgeslagen;
Neen, om zijn voordeel te bejagen,
Bezat die fokker stal bij stal,
Met kostlijk slachtvee voor de hal,

Dat schier half Griekenland om strijd bij hem kwam vragen.

Hij deed in koeien, in vetweiderij in 't groot:
Hij had een enklen stal, die in zijn ruime wanden

Drie duizend runderen besloot,
Gekweekt en vetgeweid in puik van klaverlanden.

Men wil, dat hun geloei, temet,
Eer hun 't ontbijt werd voorgezet,
Geheel de landstreek, die een uur in 't ronde 't hoorde,
Vóór dag en dauw in 't slapen stoorde.

Een vrouwendrom komt op de been
 En wemelt door de straten heen,
 Gewapend met houweelen,
 Met spade en pook, met schop en riek,
 Met koevoet, dommekracht en piek
 En dikke bezemstelen.

De trein trekt op, en naar de maat,
 Die Pieternel, de vischvrouw, slaat
 Met eikenhouten lepels;
 En 't klonk en schalde, waar hij trok,
 Als roerden alle bel en klok,
 In kerk en kluis de klepels. (*)

IMMERZEEL Jr.

78. Sommige zelfst. naamw. zijn mannelijk, wanneer zij mannelijke en vrouwelijk, wanneer zij vrouwelijke personen aanduiden, en worden daarom **gemeenslachtige** genoemd, als: *echtgenoot*, *vreemdeling*, *getuige*, *gast*, *brekespel*, *slokop*, *stokebrand*, *erfgenaam*, enz.

Achter verscheidene dezer woorden voegt men gewoonlijk eene **e**, wanneer ze vrouwelijke personen aanduiden; b. v. *echtgenoot**e***, *vreemdeling**e***, *erfgenam**e***, enz.

- 79. *Maak van de volgende mannelijke z.n.w. vrouwelijke:* prins, vriend, gast, wolf, schrijver, patroon, gezel, leeuw, getuige, kooper, dienaar, held, leerling, voogd, kruidenier, meester, dienstknecht, echtgenoot, zondaar, beschermer, dief, dichter, hertog, bedelaar, slaaf, christen, martelaar, stokebrand, vleier.

- 80. *Maak zinnen, waarin de volgende woorden voorkomen:* de bal, het bal, — de buis, het buis, — de heer, het heir, — de pad, het pad, — de hof, het hof, — de stof, het stof, — de priesterschap, het priesterschap, — de schildpad, het schildpad, — de blik, het blik, — de kurk, het kurk, — de punt, het punt.

(*) Dergelijke voorbeelden in proza en poëzie, waarvoor alom stof genoeg voorhanden is, bieden een rijken schat van stof ter bespreking aan. Vooral kieze men dusdanige ter herhaling van het geleerde. Zoo zou men b. v. op bovenstaande oefeningen de regels der spelling, de afleiding en samenstelling der woorden kunnen toepassen. Bovendien behooren eenige woorden en uitdrukkingen verklaard en eenige minder duidelijke zinnen ontleed te worden.

VOORBEELD. *Wie kaatst, moet den bal verwachten.*
Het bal is een gevaarlijk vermaak.

- 81. VRAGEN. 1. Hoe worden de z.n.w. onderscheiden?
 2. Tot welke soort behoort *Londen*? Waarom? 3. Tot welke
 soort *vreugde*? Waarom? 4. Hoe worden de verkleinwoorden
 gevormd? 5. Waarom zijn *beuk* en *notaris* mannelijk? 6. Waarom
 zijn *gunst*, *matigheid*, *kers* en *meid* vrouwelijk? 7. Wanneer is
priesterschap onzijdig, wanneer vrouwelijk? 8. Van welk geslacht
 zijn *vonnis*, *zijde*, *de Krim*, *kant*, *schoffel*, *getuigenis*, *citroen*,
lente, *slokop*, *banneling*?

Getal der Zelfstandige naamwoorden.

82. De zelfst.nw. zijn enkel- of meervoud,
 naar gelang zij één of meer voorwerpen aanduiden.

83. Men vormt het meervoud der zelfst.nw. door
 de uitgangen **n**, **en**, **s**, **eren** of **ers**, als: *diepte*
 — *diepten*, *meid* — *meiden*, *tafel* — *tafels*, *kind* —
kinderen of *kinders*.

84. De zelfst.nw., die uitgaan op eene toonlooze **e**,
 nemen in 't meervoud eene **n** aan, als: *hoogte* — *hoogten*,
ziekte — *ziekten*; en niet *hoogtens*, *ziektens*.

85. Zelfst.nw., die op **f** en **s** uitgaan, veranderen
 deze slotmedeklinkers in 't meervoud dikwijls in **v** en **z**
 als: *staaf* — *staven*, *korf* — *korven*, *haas* — *hazen*.

Paus, *kruis*, *kous*, *spies*, *struis*, *kaars*, *kers*, *koers*, *pers*,
pels, *wals*, *lans*, *prins*, *kans*, *schans*, *gids*, enz. behouden
 in 't meervoud de **s**. als: *pausen*, *kruisen*, enz. Dit is
 ook het geval met die woorden, waarin de **s** onmiddellijk
 voorafgegaan wordt door een *scherpen* medeklinker, als:
koets — *koetsen*, *reeks* — *reeksen*, *rots* — *rotsen*, enz.

86. Wordt de slotmedeklinker onmiddellijk door een
korten klinker voorafgegaan, die in het meervoud kort
 blijft, dan wordt hij gewoonlijk verdubbeld, als: *bak* —

bakken, *melkpot* — *melkpotten*; maar *bord* — *borden*, *kool* — *koolen*, *dak* — *daken*, omdat...

87. Sommige zelfst.nw. vormen hun meervoud onregelmatig, als: *schip* — *schepen*; *lid* — *leden*; *gelid* — *gelederen*; *smid* — *smeden*; *flesch* — *flesschen*; *bosch* — *bosschen*; enz.

88. Het meervoud van *zee* is *zeeën*; van *knie* — *knieën*, van *spie* — *spieën*, enz., van *kolonie* — *koloniën*, van *tralie* — *traliën*, enz. Zoo ook schrijft men: *fabriek*, *muziek*, — *fabrikant*, *muzikant*, *Pruisisch*, enz.

Vanwaar dit verschil in het meervoud der woorden op *ie*? Let eens op den nadruk, en maak dan zelf den regel.

-89. *Hoe is het meervoud der volgende zelfst. naamw.?*
arm, tuin, hut, schuit, bol, hol, duif, bron, kast, falie, rad, das, visch, kraag, diepte, boei, schuur, valies, rund, kaars, graf, republiek, rots, begeerte, musch, oom, mof, kolf, kraai, paus, tante, koets, neef, gewoonte, kabinet, maat, gebed, leeuwerik, prins, plant, melodie, tol, bevel, perzik, genoeg, spel, ader, kolom, bloesem, kapel, kok, vers, pols, scherf, kans, lidmaat, cent, bezie, lied, koe, lot, notaris, olie, vloot, krans, spleet, reden.

90. *Timmerman*, *voerman*, enz. hebben in 't meervoud *timmerlieden*, *voerlieden*.

Men zegt echter *staatsmannen*, *blindemannen*, *wildemannen*, *leenmannen*, *Muzelmannen*, *driemannen*.

Franschman, *Engelschman* hebben in 't meervoud *Franschen*, *Engelschen*.

91. Er zijn ook zelfst.nw., die tweeërlei meervoud hebben, doch met verschil van beteekenis, als *tafels* en *tafelen*, *kleeden* en *kleederen*, *vaders* en *vaderen*, enz.

92. Eenige zelfst.nw. worden slechts in 't meervoud gebruikt, zooals: *ouders*, *voorouders*, *gebroeders*, *gezusters*, *hersenen*, *mazelen*, *kinderpokken*, *zedes*, *kosten*, *onkosten*, *Pyreneën*, *Alpen*.

Andere worden alleen in 't enkelvoud gebruikt, als:

1^e. De stofnamen: *ijzer, koper, steen, enz.* Wat bedoelt men door *ijzers, steenen, wijnen, enz.*?

2^e. Vele abstracte zelfst.nw. als: *geloof, onschuld, berouw, ouderdom.*

- 93. Maak zinnen, waarin de volgende meervoudige z.nw. voorkomen: letters, letteren; tafels, tafelen; vaders, vaderen; beenen, beenderen; kleederen, kleeden; bladeren, bladen.

VOORBEELD. *Die heer is doctor in de letteren.*

De woorden bestaan uit letters.

- 94. Maak ook zinnen, waarin de volgende zelfst. naamw. in 't meervoud voorkomen: knie, leenman, traagheid, roos, gebrek, bezie, glas, grens, krijt, afgod, voerman, zee, moed, Chinees, staatsman, hoogte, raad, mummie, Muzelman, Franschman.

- 95. VRAGEN. 1. Hoe vormt men het meervoud der zelfst.nw.? 2. Welke verandering ondergaan in 't meervoud vele woorden, die op *f* of *s* eindigen? 3. Wanneer gaat de *s* niet in *z* over? 4. In welke woorden wordt gewoonlijk de slotmedeklinker verdubbeld? 5. Hoe is het meervoud van *musch*? 6. Wanneer voegt men achter de woorden op *ie* in 't meervoud *en*, en wanneer *n*? 7. Welke woorden worden niet in 't meervoud gebruikt!

Het Lidwoord. — Naamvallen. — Eerste naamval.

96. Wij hebben in onze taal twee lidwoorden, het lidwoord van bepaaldheid **de**, voor het mannelijk en vrouwelijk, **het** voor het onzijdig geslacht; en het lidwoord van eenheid **een**.

97. Er is verschil tusschen: daar ligt **het** boek en daar ligt **een** boek. In het eerste geval moet ik vooraf weten, van welk boek er gesproken wordt; het geldt hier een bepaald boek. In het tweede geval niet.

Zeg ik: **de** koning komt morgen in de stad, dan weet gij, dat ik onzen koning, den koning der Nederlanden bedoel.

Zeg ik echter: *gisteren is een koning gestorven*, dan zult ge aanstonds vragen: *welke koning?*

Ziet ge nu, waarom **de** en **het** lidwoorden van *be-paaldheid* genoemd worden?

Welke pen bedoel ik, wanneer ik zeg: *geef mij eene pen?* Waarom zegt men nooit: *eene aarde is rond*, *eene zon schijnt?* Waarom kan men, in een dorp of in eene stad komende, gerust vragen, waar *de* burgemeester woont?

- 98. *Plaats het lidwoord in de volgende zinnen: mensch wikt, God beschikt. — Hoe aangenaam is gezang der vogelen in lente! — Vele vreemdelingen bezoeken jaarlijks fraaie Arnhem. — ... zwaluw legt 21 meter in ... seconde af. — Eerst was hij snoeper, later werd hij ... dief. — ... schipper en ... boer bevonden zich samen in ... schuitje; beiden vielen in water; boer verdronk, doch ... schipper redde zich met zwemmen.*

'k Zie ... gele bladers vallen,
 Met ... zomer is 't gedaan.
 En 't gehuil van sneeuw en regen
 Kondigt ons ... winter aan.
 Ach, hoe trillen mij ... leden,
 'k Loop naar ... hoekje van ... haard.
 Als ... bloemen glans verdooft,
 Als ... wind ... blaadren rooft,
 Als ... veld, met sneeuw bedekt,
 ... kille huivring wekt:
 Vraag dan niet met bange smart,
 Wie u kleeden zal en voën.
 Boven leeft ... machtig God;
 Hij bewaakt ... armen lot;
 Ban uit ... hart ... bange smart.

99. 1. *God is goed.*
 2. *De Zoon Gods is mensch geworden.*
 3. *Geef God (Gode), wat Hem toekomt.*
 4. *Wij moeten God beminnen.*
 1. *Het kind bestudeert zijne les.*
 2. *De les des kinds is moeilijk.*

3. *Ik heb het kind (den kinde) gezegd.*

4. *De meester bestraft het kind.*

De verschillende vormen, waarin het zelfst. naamwoord en het lidwoord in deze zinnen voorkomen, noemt men **naamvallen**.

De verandering, die zij ondergaan, heet *buiging* of *verbuiging*. Waarom?

100. Er zijn in onze taal 4 naamvallen: de *eerste*, de *tweede*, de *derde* en de *vierde* naamval.

101. Wij hebben vroeger reeds gezien, dat er, behalve de zelfst.nw. en de lidwoorden, nog andere woorden zijn, die veranderingen of buigingen ondergaan, nl. de *bijvoeglijke naamw.*, de *telwoorden*, de *voornaamwoorden* en de *werkwoorden*; b. v. *oud*, *oude*, *ouden*, *ouder*, *oudst*; — *drie*, met ons *drieën*; — *ons*, *onzer*; — *deze*, *dezer*, *dezen*; *schrijf*, *schrijft*, *schreef*, *geschreven*, enz.

De buiging, die de werkwoorden ondergaan, noemt men *vervoeging*.

- 102. *Onderstreep in het volgende versje de verbogen zelfst. naamw. en lidwoorden. Wijs ook de andere woorden aan, die eene verandering of buiging ondergaan hebben, en zeg, waarin die verandering bestaat.*

Zie, zie naar de kribbe
In Bethlehems stal,
En loof Hem, den Heere,
Met vreugdegeschal.
Daar ligt het in doeken,
Dat hemelsche Kind,
Door God ons geschonken,
Die 't menschdom bemint.

PEYPER.

103. Wat is *God* en *leerling* in de zinnen N° 1? (zie 99)

Een zelfst.nw. staat in den *eersten* naamval, wanneer het als *onderwerp* voorkomt.

Zoals gij ziet, ondergaat noch het zelfst.nw., noch het lidwoord in dezen naamval eene verandering of buiging.

104. *Ontleed de volgende zinnen :*

Jan is de vriend van allen. Jan wordt de vriend van allen. Jan schijnt de vriend van allen. Jan lijkt de vriend van allen. Jan heeft de vriend van allen.

Het woord *Jan* staat in den 1^{en} naamval, omdat
De vriend is in alle opgegeven zinnen een deel van het gezegde; het staat ook in den eersten naamval. De werkwoorden *zijn, worden, schijnen, lijken, blijven*, die het naamwoordelijk gezegde met het onderwerp tot een zin verbinden, noemt men koppelwoorden, zooals wij reeds in n° 11 aangaven.

Een zelfst. naamw. staat dus ook in den eersten naamval, als het met het koppelwoord het gezegde uitmaakt.

105. In al de zinnen van n° 104 is *Jan* en *vriend* dezelfde persoon. Dit is ook het geval in: *Jan, de vriend van mijn oudsten broeder, gaat naar Amsterdam.* Hier is *vriend* ook eerste naamval; het is geen onderwerp noch gezegde, maar eene nadere bepaling van *Jan*. Zulk eene bepaling, die een tweeden naam aanduidt voor het reeds genoemde, heet men *bijstelling*. De bijstelling plaatst men gewoonlijk tusschen twee komma's.

Is *van den smid* ook eene bijstelling in: *Jan van den smid wordt bakker?* Waarom niet?

Staat de bijstelling ook in den eersten naamval in: *Willem III, onze vorige koning, liet bij zijn dood de kroon na aan zijne dochter Wilhelmina, onze tegenwoordige koningin.*

106. Eindelijk staat ook nog in den eersten naamval de aanspreking; b. v. *Jan, hebt gij uw werk goed gemaakt? Vader, uw wil geschiede.*

Geef nu al de gevallen eens op, waarin een zelfst.nw. in den eersten naamval staat.

-107. *Ontleed:* Hoe schoon is de hemel, met duizenden sterren bezaaid. Hoe dierbaar, o God, moet mij de onschuld wezen! De H. Joannes heet de beminde leerling des Heeren. Is hij een eerlijk man? Themistocles, de overwinnaar der Perzen, werd door zijne stadgenooten verbannen.

-108. Welke woorden staan in de volgende versjes in den eersten naamval? Waarom?

Boek, noch prent, noch fraaie kleeding
Wordt door Jan op prijs gesteld.

Daar was eens een heel klein ratje,
Met oogjes klein
En oortjes fijn,
Zijn vader was een platje
En 't zoontje zou 't ook zijn.

Heer ooievaar met lange beenen,
Zeg, hebt ge alweer uw nest gemaakt?
Gegroet, de winter is verdwenen,
En 't vooglenkoor ontwaakt.
De zwaluw streek op 't dak al neer,
De voorjaarszangen hoort men weer.

PARSON.

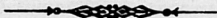
-109. Maak 5 zinnen, waarin een zelfst nw. als gezegde in den eersten naamval staat.

Ook 5, waarin eene bepaling van het onderwerp als bijstelling voorkomt.

VOORBEELD. De leeuw is de koning der dieren.

Judas, de verrader, verkocht zijnen Meester voor 30 zilverlingen.

-110. VRAGEN. 1. Hoeveel lidwoorden hebben wij in onze taal? 2. Waarom heeten *de* en *het* lidwoorden van bepaaldheid? 3. Hoeveel naamvallen hebben wij? 4. Hoe noemt men de veranderingen, die de naamwoorden en lidwoorden in de verschillende naamvallen ondergaan? 5. Welke woorden worden, behalve de zelfst.nw. en de lidwoorden, nog verbogen? 6. Hoe noemt men de verandering, die de werkwoorden ondergaan? 7. Wanneer staat een woord in den eersten naamval? 8. Welke verandering ondergaan de woorden in den eersten naamval?

Tweede, Derde en Vierde naamval.

111. 1. *De kerk is het huis Gods.*
 2. *Ontelbaar zijn de sterren des hemels.*
 3. *De jeugd kent de waarde des tijds niet.*
 4. *Het dak der kerk stortte eensklaps in.*
 5. *Morgen vieren wij moeders verjaardag.*
 6. *Ik was hem eene som gelds schuldig.*
 7. *'s Morgens bloeide het knaapje als eene roos en 's avonds was het reeds een lijk.*

In elk dezer zinnen staat een woord in den *tweeden* naamval. Ge kunt ze daaraan kennen, dat ze anders gedrukt zijn. Al deze woorden drukken eene bepaling uit. Welke verandering ondergaan de zelfst.nw. in den *tweeden* naamval? Wat zoudt ge kunnen zetten in plaats van: *Gods, des tijds, der kerk, moeders*?

112. In de gewone spreektaal omschrijft men den *tweeden* naamval gewoonlijk door *van*; b. v. *het huis van God, de waarde van den tijd, het dak van de kerk, de verjaardag van moeder*. Dan staat het zelfst.nw. echter niet meer in den *tweeden*, maar in den *vierden* naamval. Later zullen we zien waarom.

113. In plaats van *des* gebruikt men dikwijls slechts *'s*, als: *'s winters, 's Woensdags, 's nachts*, enz. Waardoor zoudt ge hier den *tweeden* naamval kunnen omschrijven? Wat beteekent *'s-Gravenhage, 's-Hertogenbosch*?

- 114. *Omschrijf in de volgende zinnen den tweeden naamval door den vierden.* Toen ik onlangs met den zoon des burgemeesters in Nederlands hoofdstad was, heb ik aldaar het paleis des konings gezien. Waarover handelt het boek, dat daar op den lessenaar uws broeders ligt? Het behelst de levensbeschrijvingen der grootste veroveraars: Cesars overwinningen op de Galliërs, Alexanders veroveringen in Azië, Napoleons tocht naar Moskou, den ondergang zijns legers in Ruslands sneeuwvelden en meer andere feiten der algemeene geschiedenis. In de Handelingen der Apostelen wordt ons verhaald: de nederdaling des Heiligen Geestes in de

gedaante van vurige tongen, de verkondiging des Evangelies onder de heidenen, de deugden der eerste christenen, enz. Eene wolk geleidde de kinderen Israëls op hunnen tocht naar het Beloofde Land; des daags was zij duister, des nachts helder. Gods goedheid en barmhartigheid zijn oneindig.

En de beide raven zweven

Augstig boven 's landvoogds troon.

Met al die blanke schijven

Zal men 's lands schatkist stijven.

VOORBEELD. *Toen ik onlangs met den zoon van den burgemeester in de hoofdstad van Nederland was, enz.*

115. Plaats nu de volgende woorden eens in den tweeden naamval: *huis, mensch, prins, heer, graaf, vorst, hart.*

Huis wordt *huizen*, waarom? De anderen krijgen *en* in plaats van *s*. Men heet den 2^{en} nv. op *s* den sterken 2^{en} naamval; dien op *en* den zwakken.

116. Welk woord heeft in de 7 zinnen, die aan 't begin dezer les staan, in 't geheel geene verandering in den 2^{en} naamval ondergaan?

Van welk geslacht is dit? Welke woorden ondergaan alzo in den tweeden naamval geene buiging?

Moeder in den vijfden zin is ook vrouwelijk en krijgt toch eene *s* in den tweeden naamval. Dit komt, omdat het vóór het bepaalde woord *verjaardag* staat. Zulks gebeurt wel meer; b. v. *Maria's* hoed, *tantes* kleet.

N. B. Men moet schrijven *Anna's* kleet, *Cicero's* redevoeringen, *Bossu's* nederlaag, *Garibaldi's* snoeverijen, *De Ruyters* overwinningen, *Marnix'* gedichten, *Demosthenes'* redevoeringen; maar *Lotjes* verjaardag, *Betjes* werk.

- **117.** Maak zinnen, waarin de volgende zelfst.nw. in den tweeden naamval staan: veld, zon, vorst, land, geest, huis, Paulus, Mozes, leven, heer, Anna, Rome, Nero, ziel, lichaam, ouderdom.

VOORBEELDEN. *Nero's* wreedheden doen ons ijzen. *Willems* ijver verdient allen lof. *De bloem des velds* is het beeld van 's menschen leven.

- **118.** Gebruik in de volgende zinnen den tweeden naamval,

waar zulks kan. De bliksem is in den toren van de kerk geslagen. De aankomst van de ooievaars kondigt ons de nadering van de lente aan. De koningin van Nederland heet Wilhelmina. Sonoy, de bevelhebber van den Prins van Oranje in Noord-Holland, was een wreed mensch en een vervolger van de Katholieken. De omtrek van de aarde bedraagt 40 millioen meter. Het kenmerk van een Christen is het teeken van het kruis. Het leven van den mensch is als een rook, die verdwijnt. De vorderingen van Mietje zijn gering, omdat zij niet luistert naar de lessen van de onderwijzeres; zij schijnt de waarde van den tijd niet te beseffen. De heldendaden van den grootsten zeeheld van Nederland verwekten de bewondering van den koning van Frankrijk en van de naburige volken. De Grieken maakten zich meester van de stad Troje; verscheidene van de dapperste helden hadden zich in den buik van een houten paard verborgen. Gedurende den nacht verlieten zij hunne schuilplaats en overvielen de bewoners van de ongelukkige stad, die weldra eene prooi van de vlammen werd. Een groote steen rolde van den top van den berg neder. Ik lees de gedichten van Vondel. Kent gij de ouders van Maria?

119. 1. *Ik geef den bedelaar eene aalmoes.*
 2. *Oldenbarneveld heeft den lande (het land) vele diensten bewezen.*
 3. *Hebt gij het der vrouw (de vrouw) gezegd?*
 4. *Dit was den jongen een raadsel.*
 5. *Gij hebt het mij, uwen vriend, niet verteld.*

Waarvan drukken de gespatieerde woorden eene bepaling uit? Deze woorden staan hier in den *derden* naamval. Welk woordje zoudt gij in de drie eerste zinnen er vóór kunnen zetten? En welk in den vierden zin?

Dit doet men meestal in de gewone spreektaal. Dan staat het zelfst.nw. niet meer in den *derden*, maar in den *vierden* naamval.

Heeft het zelfst. naamw. in den *derden* naamval eene verandering ondergaan? Welke? Dit heeft slechts in den deftigen stijl plaats; anders laat men het liever onveranderd. Alzoo beter *het land, de vrouw, dan den lande, der vrouw* of *vrouwe*.

Waarom staat *uwen vriend* in denzelfden naamval als *mij*?

-120. *Onderstreep de woorden, die in de volgende zinnen in den derden naamval staan.* Deze schoone daad van den jongeling beviel den vorst zoozeer, dat hij zijnen dienaren beval den edelmoedigen knaap eene rijke belooning te geven. Eene wolkszuil wees den Israëlieten den weg door de woestijn. God toonde zijnen dienaar Mozes het land, dat Hij den Kanaänieten ontnemen en den Israëlieten schenken zou. Laat vrij den tuinman de zorg voor deze plantjes over. Salomon bouwde den Heer eenen prachtigen tempel. Jezus schonk den goeden moordenaar vergeving, om den zondaren te leeren, nimmer aan Gods genade te wanhopen.

Hoezee! hoezee! de Spaansche vloot
 Brengt haren rijksten schat
 Den Nederlander in den schoot,
 Eer 't volk gestreden had. VAN ALPHEN.

„Recht op den zeereus aangehouden!
 Dat 's onze prooi!” roept Neerlands held
 Den grijskop toe, die 't roer omkreelt.

BOGAERS.

- 121.** 1. *God schiep den Hemel en de aarde.*
 2. *De moeder verzorgt het kind.*
 3. *De vogel vliegt in, over, naar, uit den boom.*

Kent gij Willem, den Zwijger?

Ontleed de bovenstaande zinnen.

De gespatieerde woorden staan in den vierden naamval. In den eersten en in den tweeden zin komt het zelfst.nw. in den 4^{en} naamval voor als....; in den derden zin als.... en in den vierden zin het eene als.... het andere als. ..

Hoe heeten de woordjes, die in den derden zin vóór boom staan.

Nu weet gij dus reeds, dat een zelfst.nw. in den vierden naamval staat, wanneer het *voorwerp* is, wanneer het door een *voorzetsel* wordt voorafgegaan, en wanneer het als *bijstelling* staat bij een zelfst.nw. in den 4^{en} naamval.

Bemerkt gij eene buiging aan het zelfst.nw.? Aan het lidwoord? In welk geslacht?

122. 1. *Hij vertrok den volgenden dag.*
 2. *Ik ben den derden Juni jarig.*
 3. *Die prent kost een(en) stuiver.*
 4. *Deze tafel is een(en) meter breed.*

De woorden *dag*, *Juni*, *stuiver* en *meter* staan hier ook in den 4^{en} naamval. Uit deze voorbeelden blijkt dus, dat de bepalingen, die eenen *tijd*, eene *waarde* of eene *maat* aanduiden, ook in den 4^{en} naamval staan.

In plaats van *eenen* mag men ook *een* schrijven.

- 123. *Plaats in de volgende zinnen het lidwoord en vul aan, wat er verder in ontbreekt.* Aan ... ingang van ... tuin lag ... groote hond, die zij... meester eenmaal ... leven gered had. — Hebt gij ... bericht gelezen van ... vreeselijk... brand, die in één dag ... handel ... stad zulk ... zwa ... slag toegebracht heeft? — De takken van ... hoog... populier, die naast onz ... tuin staat, zijn dez... nacht door ... storm gebroken. — Tevergeefs zult gij in ... ouderdom trachten in te halen, wat gij gedurende ... tijd uwer jeugd verzuimd hebt. — Hoe! hebt gij voor ... sigarenkoker slechts ... halve ... gulden betaald? — Mij dunkt, dat hij wel ... rijksdaalder waard is. — Ongelukkige, wend ... blik naar... Hemel. — Kent gij Hannes,... zandboer? — Gij hadt hem dez... morgen eens moeten hooren roepen. — Jongen, ... rand van uw ... hoed moet gij niet sparen. — Ik lees het leven van Willem, ... Zwijger.

- 124. VRAGEN. 1. Welke buiging ondergaan de mannelijke en onzijdige zelfst.nw. in den 2^{en}, 3^{en} en 4^{en} naamval? 2. Wanneer krijgen ook de vrouwelijke in den 2^{en} naamval eene *s*? 3. Noem eenige zelfst.nw., die in den 2^{en} naamval *en* aannemen in plaats van *s*. 4. Hoe omschrijft men den 2^{en} en 3^{en} naamval? 5. Wanneer heeft dit gewoonlijk plaats? 6. Wanneer staat een woord in den 4^{en} naamval?

**Verbuiging der Lidwoorden, Zelfst.nw.,
Bijvoeglijke naamwoorden, enz.**

~~~~~

125. Ziehier de buigingen, welke de zelfst.nw. en de lidwoorden in de verschillende naamvallen ondergaan :

MANNELIJK.	VROUWELIJK.	ONZIJDIG.
1. De boom.	De roos.	Het huis.
2. Des booms.	Der roos.	Des huizes.
3. Den boom.	Der <i>of</i> de roos.	Den huize. <i>of</i> het huis.
4. Den boom.	De roos.	Het huis.

MEERVOUD VOOR DE DRIE GESLACHTEN.

1. De boomen, rozen, huizen.
2. Der boomen, rozen, huizen.
3. Den boomen, rozen, huizen.
4. De boomen, rozen, huizen.

In het spreken gebruikt men in den derden naamval meervoud gewoonlijk *de* in plaats van *den*.

MANNELIJK.	VROUWELIJK.	ONZIJDIG
1. Een vorst.	Eene lei.	Een kind.
2. Eens vorsten.	Eener lei.	Eens kinds.
3. Een <u>en</u> <i>of</i> een vorst.	Eener <i>of</i> een <u>e</u> lei.	Een <u>en</u> kinde <i>of</i> een kind.
4. Een <u>en</u> <i>of</i> een vorst.	Eene lei.	Een kind.

126. Wanneer vóór het zelfst.nw. een bijv.nw. staat dan ondergaat dit hier en daar ook eene verandering.

MANNELIJK.	VROUWELIJK.
1. De arme visscher.	De fraaie kerk.
2. Des armen visschers.	Der fraaie kerk.
3. Den armen visscher.	Der <i>of</i> de fraaie kerk.
4. Den armen visscher.	De fraaie kerk.

ONZIJDIG.

MEERVOUD DER 3 GESLACHTEN.

1. Het groote dorp.	De fraaie kerken.
2. Des goooten dorps.	Der fraaie kerken.
3. Den grooten dorpe of het groote dorp.	Den fraaijen kerken.
4. Het groote dorp.	De fraaie kerken.
- Zooals gij ziet, neemt het bijv. naamw. enkele malen eene n aan. In welke naamvallen en in welk geslacht?

- 127. *Verbuig nu eerst zonder, daarna met het bijvoeglijk naamw. de (getrouwe) vriend; — eene (slappe) koord; — een (rijke) man; — het (groene) veld; — de (geurige) roos.*

- 128. *Maak zinnen, waarin gerust, vermoeid, trotsch en dwaas vóór het zelfst. nw. in den 1^{en}, 2^{en}, 3^{en} en 4^{en} naamval staan.*
VOORBEELD.

1. *Een gerust geweten is meer dan schatten waard.*
2. *Hoe genoeglijk rolt het leven des gerusten landmans heen.*
3. *De zieke heeft den gerusten slaap zijne beterschap te danken.*
4. *De moeder verheugt zich over den gerusten slaap van haar kind.*

129. Achter het lidwoord een blijft het bijv. naamw. in den 1^{en} en 4^{en} naamval van het onzijdig geslacht onveranderd.

Dit heeft ook somtijds plaats in den 1^{en} naamval van het mannelijk geslacht, b. v. een groot man, een goed leerling, enz.

Er bestaat echter verschil tusschen een groot man en een groote man; een goed leerling en een goede leerling.

Goliath was een groote man, d. i. groot van gestalte; maar David was een groot man, d. i. beroemd om zijne groote daden. Hij is een goede leerling beteekent, dat hij braaf, deugdzaam, van een goed gedrag is, al heeft hij ook weinig verstand; een goed leerling daarentegen is hij, die oplettend, ijverig, leergierig is.

- 130. *Geef in goede zinnen het verschil eens op tusschen een goed jager en een goede jager; een groot schilder en een groote schilder; een goed zanger en een goede zanger; een een-*

voudig burger *en* een eenvoudige burger; een gemeen soldaat *en* een gemeene soldaat; een oud soldaat *en* een oude soldaat.

VOORBEELD. *De oude Maurits is toch een goede jager; iedereen houdt veel van hem; maar een goede jager is hij niet, want hij schiet zelden wat.*

131. *De bezittelijke en de aanwijzende voornaamwoorden worden ook verbogen:*

MANNELIJK.	VROUWELIJK.	ONZIJDIG.
1. Onze tuin.	Onze moeder.	Ons kind.
2. Onzes tuins.	Onzer moeder.	Onzes kinds.
3. Onzen tuin.	Onzer (onze) moeder.	Onzen kinde of ons kind.
4. Onzen tuin.	Onze moeder.	Ons kind.

MEERVOUD VOOR DE DRIE GESLACHTEN.

1. Onze tuinen,	moeders,	kinderen.
2. Onzer tuinen,	moeders,	kinderen.
3. Onzen tuinen,	moeders,	kinderen.
4. Onze tuinen,	moeders,	kinderen.

Uw, zijn, haar, deze, enz. worden evenzoo verbogen.

132. Gij zult wel opgemerkt hebben, dat de verbuiging niet verschilt van die des lidwoords.

133. Een bijvoegl. naamw., voorafgegaan door een *aanwijzend* of *bezittelijk* voornaamw., wordt juist zoo verbogen, alsof er het lidwoord *een* vóór stond; b. v.

MANNELIJK.	VROUWELIJK.
1. Uw oude vader.	Zijne jonge zuster.
2. Uws ouden vaders.	Zijner jonge zuster.
3. Uwen (uw) ouden vader.	Zijner (zijne) jonge zuster.
4. Uwen (uw) ouden vader.	Zijne jonge zuster.

ONZIJDIG.

MEERVOUD DER 3 GESLACHTEN.

1. Dit arme kind.	Hunne groote lessen.
2. Dezes armen kinds.	Hunner groote lessen.
3. Dezen armen kinde of dit arme kind.	Hunnen grooten lessen.
4. Dit arme kind.	Hunne groote lessen.

- 134. *Vul het ontbrekende aan.* Een slapend... vos vangt geene kippen. — Dez... morgen is de klein... Piet in het slijk gevallen; hij heeft zijn... nieuwe... kiel erg bemorst. — Wat zeide uw... vader, toen gij hem de... gevaarlijke... toestand mededeeldet, waarin mijn... jongste zuster zich bevindt? — Wat zaagt gij dez... middag in onz... tuin? — Een... groot... hond zag ik, die recht op mij afkwam. — Aan wien behoort die prachtig... tuin met dien fraai... koepel? — Aan de... oudst... zoon van onz... nieuw... burgemeester. — Jozef werd door zijn... afgunstig... broeders gehaat; zij ontdeden hem van zijn... veelkleurig... rok, wierpen hem in een... diep... put, en verkochten hem aan Arabisch... kooplieden. — Op de... vier en twintigst... Juni 1859 werd er te Solferino in Italië een... bloedig... slag geleverd tusschen de Franschen en de Oostenrijkers. — Hebt gij geen medelijden met de... arm... grijsaard, die daar in 't midden van de... streng... winter op zijn armoedig zolderkamertje zit te bibberen? — Hebt gij de... oud... jachthond van Frans, de... jager, niet gezien? — Dez... morgen is hij weggelopen.

- 135. *Handel evenzoo met het volgende.* Aan de... ander... oever van de... breed... stroom staat een armoedig... hutje, waarin een... behoeftig... daglooner met zijn... vrouw en drie nog jong... kinderen woont. — Ik heb medelijden met dien arm... man. — Vóór... enige jaren was hij een... welhebbend... burger; eenige uren waren voldoende om hem tot deze... ellendig... staat te brengen. — Een hevig... brand brak des nachts in een aangrenzende gebouw uit en tastte weldra ook zijn... woning aan. — Wel gelukte het de... moedig... spuitgasten, na een... moeilijk... en aanhoudend... arbeid van verscheidene uren, de... brand meester te worden; doch het was reeds te laat; de... volgende... morgen bemerkte men niets meer dan rookend... puinhoopen. — Is het waar, dat de zoon uw... rijk... buurmans zijn... trouw... hond verkocht heeft? — Dez... koud... nacht zult ge uw... warm... mantel wel noodig hebben. — Uwe nieuw... regenjas zal u op reis eveneens goed te pas komen. — Dez... kostbaar... ring vond ik in zijn... lessenaar. — Dat zal mijn... oud... vader genoegen doen.

Het bijvoeglijk naamwoord.

- ~~~~~
- 136.** 1. *De dag was warm, maar schoon.*
 2. *De lieve lente nadert.*
 3. *Verbeeld u dien prachtigen stoet.*
 4. *Is dat een gouden horloge?*
 5. *Ik heb van den Amsterdammer schipper
 wat groenten gekocht.*

De bijvoeglijke naamwoorden duiden de hoedanigheden of eigenschappen der dingen aan.

Zij staan nu eens *vóór*, dan *achter* de zelfst. naamw. In het laatste geval blijven ze gewoonlijk onverbogen. Men zegt echter: *Ik lees het leven van Karel den Stouten. Onder de regeering van Willem den Goeden, enz.*

137. De *stoffelijke* bijv. naamw. blijven altijd onveranderd, behalve enkele, die niet op *en* uitgaan; als: *lakensch, duffelsch, enz.*

Komen deze ooit *achter* het zelfst.nw. te staan?

138. Nog blijven altijd onverbogen: 1° de bijv.nw. op *er*, die van den naam eener plaats afgeleid zijn, als: *Deventer koek, Rotterdammer boot, Edammer kaas, enz.*; 2° deelwoorden op *en*, als: *eene gebroken ruit, van den gevonden schat, enz.*

- 139. *Vorm bijv. naamw. van de volgende zelfst. naamw.:* man, tijd, Zwolle, glas, 's-Hage, Hemel, katoen, Zeeland, Engeland, slijk, Paus, Rusland, zand, Spanje, koning, dief, Amsterdam, God, liefde, Gelderland, Engel, Japan, mond, lichaam, Rome, Italië, grond.

- 140. *Vul het ontbrekende aan.* Eene zilver... vork is duur... dan eene staal... — De regeering van ons... stadhouder Frederik Hendrik noemt men wel eens de goud... eeuw van Nederland. — Onder den beroemde... Perikles geraakte Athene tot een ongekend... bloei; marmer... standbeelden en heerlijk... zuilengangen versierden de straten en pleinen der stad. — Lykurgus gaf den krachtig... Spartanen zeer streng... wetten; hij verbood hun het gebruik van goud... en zilver... munten, en liet slechts ijzer... geldstukken vervaardigen. — God schreef de tien geboden

op twee steen .. tafelen. — Des Zondags draag ik eene laken... jas; maar door de week een katoen... kiel. — Eertijds droeg men vilt .. hoeden thans zijde... — Ik heb een Leid... kaas gekocht. — Ik houd meer van Edam... — Aan den linkerkant van den oud... ingang stond eene koper... poort. — Wanneer men den aloud... kloostertuin binnentreedt, bemerkt men aan de rechterzijde een... kunstig gemaakt... zonnewijzer, rustende op een brons... voetstuk. — Deze onbezonnen daad heeft uw... grijs... vader veel kommer veroorzaakt.

141. 1. *Die man verkoopt levende en doode vogels.*
 2. *Van daar zal Hij komen oordeelen de levenden en de dooden.*
 3. *Oude menschen zijn wijzer dan jonge.*
 4. *De ouden waren in vele zaken niet zoo ervaren als wij.*

Bemerkt gij het verschil tusschen *levende*, *dood*, *oude* en *levenden*, *dooden*, *ouden*?

Wat zijn *levende*, *dood*, *oude*, *jonge* in den eersten en in den derden zin? *Bijvoeglijke naamw.*, niet waar?

Welk woord is aan het einde van den derden zin weggelaten? Waarom?

Wat verstaat men in den tweeden zin door *levenden* en *dooden*? Het staat er niet bij, en toch weten wij zeker, dat hier menschen bedoeld worden. Het zijn namen van personen en dus *zelfstandige naamw.*; ze moeten dus ook als zoodanig verbogen worden en in 't meervoud eene *n* hebben.

Ik heb in den dierentuin zwarte gezien. Weet gij nu, wat hier door *zwarte* bedoeld wordt? Immers neen. Het kunnen vogels, viervoetige dieren of andere dingen zijn. Om dit te weten, moet de naam, het zelfst. naamw. er bij uitgedrukt worden; b. v. *Ik heb in den dierentuin zwarte zwanen gezien.* *Zwarte* is hier dus een....

Anders is het echter, wanneer ik zeg: *Deze missionaris heeft zijn geheel leven onder de zwarten van Afrika doorgebracht.* Nu weet gij, dat door *zwarten*, menschen verstaan worden. *Zwarten* is hier dus een *soortnaam*, een *zelfstandig naamwoord*.

Christus gaf den blinden het gezicht, den dooven het gehoor, den stommen de spraak weder. Ik acht den wijze, die verstand met deugd vereenigt. Ziedaar nog een paar voorbeelden, waarin bijv. naamw. zelfst. naamw. geworden zijn.

Is dit ook het geval met de volgende zinnen: *Hebt gij ooit het leven van den geleerden Hugo de Groot gelezen? Welke vruchten zijn gezonder, rijpe of onrijpe? Waarom niet?*

Onthoud nu wel: Een bijv.nw., zelfstandig gebruikt, krijgt steeds in het meervoud eene *n*, wanneer er sprake is van *personen*.

142 Ziehier hoe de bijv.nw. verbogen worden, wanneer ze als zelfst.nw. voorkomen.

ENKELVOUD.

MANNELIJK.

VROUWELIJK.

MEERVOUD.

1. De arme.	De arme.	De armen .
2. Des armen .	Der arme.	Der armen .
3. Den arme.	Der arme.	Den armen .
4. Den arme.	De arme.	De armen .

Gij ziet alzoo, dat ze juist verbogen worden als *vorst*, *prins*, *mensch*, *hart*, enz., die ook in den 2^{en} naamval enkelvoud **en** in plaats van **s** hebben.

143. Van bijv.nw. als zelfst.nw. in het onzijdig geslacht gebruikt, wordt de 2^e en ook de 3^e naamval gewoonlijk omschreven: *het goede, van het goede, aan het goede, het goede.*

Achter *iets*, *niets*, *veel*, *weinig*, *wat* zult ge echter dikwijls den sterken 2^{en} naamval vinden; b. v. *iets goeds*, *niets treurigs*, *weinig nieuws*, *wat bijzonders*.

Beproof nu eens, of gij van elk een voorbeeld in een goeden zin kunt geven.

- **144.** *Schrijf zonder fouten.* De dokter plaatste de(n) blinde(n) aan den eene(n), en den doove(n) aan den andere(n) kant. Het lot dezer rijke(n) is geenszins benijdenswaardig; zij verdrukken hunne arme(n) medemenschen en bekommeren zich niet om het leed

der ongelukkige(n). God zelf heeft het gezegd: er is geene(n) vrede voor de goddelooze(n) Ik heb onlangs bij mijne(n) boekhandelaar een groot aantal boeken besteld: oude(n) en nieuwe(n), Nederlands(ch)e(n) en Frans(ch)e(n). Ik beklag deze(n) dwaze(n) jongeling, die de(n) kostbare(n) tijd zijner jeugd verspilt. Wat dunkt u(w) van de(n) dwaze(n), die wil maaien, waar niet gezaaid is? Vele wilde(n) van Noord-Amerika leven bijna uitsluitend van de jag(ch)t op wilde(n) dieren. Sommige dezer wilde(n) stammen maken, evenals de oude(n), gebruik van pij(ei)l en boog. Kunt gij de(n) grootste(n) geleerde(n) van Nederland noemen? Ik ken wel verscheidene groote Nederlandsche geleerde(n), maar het zou moeilijk zijn te zeggen, wie hunner de(n) grootste(n) is. Verblijd u(w) met de blijde(n) en ween met de weenende(n).

- 145. *Verbuig in het enkel- en meervoud, mannelijk en vrouwelijk: de booze, een zieke; en alleen in het enkelvoud: het goede.*

Is het meervoud van een zieke ook de zieke? Waarom niet?

146. De onbepaalde telwoorden *alle, vele, weinige, sommige, beide, ieder, elk*, enz. worden, evenals de bijv. naamw., ook dikwijls zelfstandig gebruikt; b. v. Velen (d. i. vele menschen) *meenden, dat hij dood was. Sommigen gingen heen, anderen bleven, maar allen waren voldaan. Deze kinderen zijn allen beloofd. Ieder (of iedereen) bemint hem.* Ook hier geldt weder, wat op het einde van N° 141 gezegd is.

Waarom moet men echter schrijven: *sommige, eenige mijner vrienden; en niet sommigen, eenigen?*

Kan men hier het woord *vrienden* niet achter *sommige, eenige* voegen?

Gaat dit ook achter *allen* in den zin: *Deze kinderen zijn allen beloofd geworden?*

- 147. *Schrijf zonder fouten.* Eenigen(n) leerlingen maken vele vorderingen, andere(n) leeren weinig of niets. Hoe komt dat? Alle(n) willen gelukkig worden, maar velen wille(n) de middelen niet te baat nemen, welke hen tot het geluk moeten brengen. De eerste(n) zullen de laatste(n) en de laatste(n) de eerste(n) zijn. Alle(n) veranderingen zijn geen verbeteringen. Wat een volk op de been! De eene(n) gaan, de andere(n) komen; eenige(n) venten

hunne waren, andere(n) slaan hunne tenten op en lokken er oude(n)-
en jonge(n) heen. Beide(n) zijn er slecht afgekomen. Willem,
leven uwe vinken nog? Neen, die valsche kat van onze buurvrouw
heeft ze beide(n) weggehaald. Jezus deed de doode(n) verrei(ij)zen;
aan de doove(n) gaf Hij het gehoor, aan de stomme(n) de spraak
en aan de blinde(n) het gezicht weder.

'k Wensch aan al wat leeft en ademt,

Stroomen heils- en zielsgenot.

Zijn niet schamele(n) en rijke(n),

Alle(n) kindren van één God?

Vrouwe COURTMAANS.

Al de wand'laars, die het zagen,

Ble(e)ven staan,

Alle(n) staarden met behagen

't Bloempje(tje) aan.

't Bloempje(tje) hoorde graag zich roem(m)en,

En het dacht:

'k Overtref vast alle(n) bloemen.

Verre in prag(ch)t.

LEOPOLD, *Mosroozjes.*

- 148. *Maak 8 zinnen waarin kleine, Fransche, groote, beide, vele, sommige, geleerde, zieke als zelfst.nw. gebruikt zijn.*

- 149. *Ook 5 zinnen, waarin groen, goed, blind, wijs, arm, als zelfst.nw. in 't enkelvoud voorkomen.*

150. *De toren is hoog. De toren is vrij hoog. De toren is zeer hoog. De toren is ontzaglijk hoog. De toren is te hoog. De toren is niethoog genoeg.*

In al deze voorbeelden wordt de hoedanigheid *hoog* toegekend aan *toren*; doch niet telkens in dezelfde mate.

Waardoor hebben wij die hoedanigheid versterkt? Zijn *zeer*, *vrij*, enz. ook bijv. naamw.? Waarom niet? Wat zijn het dan?

151. 1. *Mijn boek is zoo groot als het uwe.*

2. *Mijn boek is even, juist zoogroot als het uwe.*

3. *Frankrijk is grooter dan Italië.*

4. *Frankrijk is veel grooter dan Nederland.*

5. *Rusland is het grootste land van Europa.*

Wanneer men verschillende voorwerpen, die alle de hoedanigheid *groot* bezitten, met elkander vergelijkt, zal het eene die hoedanigheid in eenen minderen of meerderen graad bezitten dan het andere. De vormen *groot*, *grooter*, *grootst* noemt men de **trappen van vergelijking** Waarom?

Groot heet de **stellende**, *grooter* de **vergrootende** en *grootst* de **overtreffende** trap. Door welke uitgangen vormt men den vergrootenden en den overtreffenden trap? Waardoor kan men ze beide nog versterken?

152. Wanneer het bijv.nw. op **r** uitgaat, dan wordt de vergrootende trap gevormd door **der**; b. v. *zuur* — *zuurder*.

153. Gaat het bijv.nw. op *s* of *sch* uit, dan zet men er in den overtreffenden trap slechts eene **t** achter, als: *los* — *lost*; *valsch* — *valscht*; *boos* — *de booste*.

154. *Jan leest vlug*, *zijne zuster leest vlugger*, *maar zijn broeder leest het vlugst*. *Is vlug* hier ook een bijv.nw.? Wat dan?

Gij ziet alzoo, dat ook sommige *bijwoorden* trappen van vergelijking hebben.

Vorm nu zelf den vergrootenden en overtreffenden trap eens van *goed*, *veel*, *weinig*, *na*.

155. Ziehier eenige woorden, die gij nooit in den vergrootenden of overtreffenden trap ontmoeten zult: *Fransch*, *Engelsch*, *Rotterdamsch*, *hemelsch*; — *eeuwig*, *blind*, *dood*, *pikzwart*, *ijskoud*; — *gouden*, *aarden*, *lakensch*, enz.

Vol, *ledig*, *volmaakt* en eenige andere moesten eigenlijk ook nooit in den vergrootenden of overtreffenden trap gebruikt worden. Waarom niet? Toch doet men het wel.

156. Soms vormt men om wille der welluidendheid den vergrootenden en den overtreffenden trap op eene andere wijze; b. v. *Uw broeder is meer doordron-*

gen (niet doordrongener) van de waarde des tijds dan gij. Willem was de meest vergramde (niet vergramdste) van al zijne makkers. Kunt gij eenige bijvoegl. naamw. noemen, waarbij dit gewoonlijk plaats heeft?

157. Na een bijvoegl. naamw. in den vergrootenden trap gebruikt men **dan**, niet **als**. Ook na **niemand**, **niets**, **nergens**, **nooit**. Geef van elk een voorbeeld.

- 158. In welken trap staat het bijvoegl.nw. in de volgende uitdrukkingen? Zet hiervoor een samengesteld bijvoegl.nw. in de plaats zoo zwart als pik, zoo sterk als ijzer, zoo bleek als de dood, zoo stil als de dood, zoo wit als sneeuw, zoo rood als bloed, zoo rond als een bol, zoo blauw als de hemel, zoo koud als ijs, zoo zwaar als lood, zoo dicht, dat de lucht er niet door kan, zoo blank als de lelie, zoo droog als kurk — als been, zoo snel als een pijl.

- 159. Vorm den vergrootenden en den overtreffenden trap van: vroeg, laat, dor, tinnen, boos, doornat, straks, zuiver, verlegen, traag, beklad, valsch, driestemmig, Spaansch, klaar, luchtig, mondeling, guur, gepast, stram, plomp, vermetel, rad.

De laatste zes dezer bijvoegl.nw. moet gij in den vergrootenden of in den overtreffenden trap in eenen zin laten voorkomen.

- 160. Schrijf het volgende versje in proza en plaats de bijvoegl.nw. in den vergrootenden trap.

Een kinderhart moet zijn
 Als de lelie zoo rein,
 Als de dauw zoo klaar,
 Als de spiegel zoo waar,
 Zacht en teer als de roos,
 Als de voogden altoos
 Zoo blij.

VOORBEELD. Een kinderhart moet zijn reiner dan de lelie, enz

- 161. Maak flinke zinnen, waarin de volgende bijvoeglijke naamw. voorkomen: donzig, bedeesd, achtbaar, sober, verminkt, tastbaar, eerloos, eerlijk, eerzuchtig, eentonig, onbewoond.

- 161. a. Vul het ontbrekende aan, waar zulks noodig is.

Lang... tijd bewende de goede vrouw de... plotseling... dood van haar... dierbaar... echtgenoot. Door laster en kwaadspreken brengt men zijn... naaste... gevoeliger... en ongeneeslijker...

wonden toe, als (dan) door het staal. Bij die... achtenswaardig... ambtenaar werden door de... opgeruid... volkshoop de glazen ingeworpen. Na een... rusteloos... arbeid van meer als (dan) een half... dag, kon ik eindelijk een... kort... poos rusten. Lange de... geheel... weg stond een onafzienbaar... drom van menschen de komst des geliefd... vorst... af te wachten. Uw... laatst... keurig... gesteld... brief heb ik aanstonds aan uw... oudst... broeder gezonden. Een... moedwilliger... knaap als (dan) hij, heb ik zelden (zeldzaam) gezien. Wat mag er toch in die... zorgvuldig... toegedekt... schotel zijn? De H. Joannes, de bemindst... leerling des Heer..., is de... eenig... Apostel, die een... natuurlijk... dood gestorven is. Zoodra de... waar... schuldig... zijne misdaad beleden had, gebod de... rechter de... onrechtvaardig... beticht... in vrijheid te stellen. De... onschuldig... strekt hij tot ergernis, de... boos... stijft hij in het kwaad. Een buitengewoon... vruchtbaar... oogst vergoed(de) rijkelijk het misgewas d... vorig... jaars. Men houd(t) Rothschild voor de... schatrijkst... man van Europa. Grootvader is in d... hoog... onderdom van zes en tachtig jaren overleden; ik verzoek u d... dierbaar... overleden... in uwe gebeden gedachtig te zijn. Het is een heilzame gedachte voor de overleden... te bidden.

- 162. VRAGEN. 1. Wat duiden de bijvoegl. naamw. aan? 2. Welke bijvoegl.nw. blijven altijd onveranderd? 3. Een schipper, die op Amsterdam vaart, heet een Amsterd... schipper; koek, die te Deventer gebakken wordt, heet Dev..... koek. 4. Wanneer is een bijvoegl. naamw. als zelfst. naamw. gebruikt? 5. Krijgen de bijvoegl. naamw. en de onbep. telw. als zelfst. naamw. gebruikt, in 't meervoud altijd eene *n*? 6. Welk woord is wegge-
 laten in den zin: *Welke boeken leest gij liever, Fransche of Duitsche?* 7. Wat zijn hier *Fransche* en *Duitsche*? 8. Geef een voorbeeld, waarin *beide* bijvoeglijk, en een ander, waarin het zelfstandig gebruikt is. 9. Hoeveel trappen van vergelijking (zijn er? 10. Hoe worden ze genoemd? 11. Zijn er behalve de bijvoegl. naamw. nog andere woorden, die in den vergrootenden en in den overtreffenden trap gebruikt worden? 12. Welke bijvoegl. naamw. hebben geen trappen van vergelijking? 13. Geef op 10 bijvoegl. naamw., waarvan de vergrootende en overtreffende trap altijd door *meer* en *meest*, omschreven worden.
-

Het Telwoord.

163. 1. **Eén** vogel in de hand is beter dan tien
in de lucht.
2. *Wij waren met ons* **achten**.
3. **Anderhalf** kilo thee moet nog betaald
worden.
4. *Op een schip is maar* **één** groote mast.
5. **Eenige** vogels kunnen zwemmen en heeten
daarom .....
6. **Sommige** dieren slapen den geheelen winter.
7. **Velen** verkwisten den kostbaren tijd.
8. *Den* **eersten** April 1572 werd Brielle
door de Watergeuzen ingenomen.
9. *De* **tweede**, *de* **derde** en *de* **tiende**
boom zullen geveld worden.
10. *De* **achtste**, *de* **twintigste** en *de*
een en veertigste paal moeten
geverfd worden.
11. *Den* **hoeveelsten** hebben we vandaag?
12. *Dat heb ik u al voor den* **zooveelsten**
keer verboden.

Woorden, die de hoeveelheid der dingen aanwijzen, heeten .... Men kan de hoeveelheid der dingen bepaald of onbepaald aanduiden.

Sommige telwoorden duiden niet de hoeveelheid, maar slechts de rangorde der dingen aan. Zulks kan ook bepaald of onbepaald geschieden.

Wijs in bovenstaande zinnen aan, welke woorden het juiste aantal der dingen bepalen. Ze heeten daarom .... **bepaalde telwoorden**, ook **grondgetallen**.

Wijs ook die, welke op eene onbepaald wijze het aantal aanduiden. Men noemt ze .....

Hoe worden de telwoorden genoemd, die slechts de rangorde der dingen aanwijzen? Toon die ook in bovenstaande zinnen aan. Welke doen zulks op eene onbepaalde wijze? Kent gij er nog meer?

Welk woord moet in den achtsten zin achter *eersten* gedacht worden? Hoe worden de rangschikkende telwoorden van de grondgetallen afgeleid? Welk is het telwoord in den vierden zin? Waardoor onderscheidt het zich in het lezen en gewoonlijk ook in het schrijven van het lidwoord? Zijn *vierde* en *achtste* ook rangschikkende telwoorden in *drie vierde gulden*, *vijs achtste meter*?

Uit den tweeden zin ziet gij, dat de meervoudsvorm der telwoorden **en** is.

- 164. *Maak zinnen, waarin de volgende telwoorden als rangschikkende voorkomen: een, drie, zes, een en twintig, driehonderd, twee duizend.*

Onderstreep de telwoorden, die in de volgende versjes voorkomen.

De ouderdom komt met gebreken,
En wie zeven kruisjes telt,
Weet er doorgaans van te spreken.
Toch is vader Kras een held.
Wie hem vóór zijn eigen huisken
Zoo zijn pijpjes rooken ziet,
Denkt sekuur: „hij jukt één kruisken,
„Zeventig? . . . dat is hij niet!”

A. J. DE BULL.

En toen de woning klaar was,
Verborgen tusschen 't groen,
Verhief zich beider zingen
In 't geurig Meiplantsoen.
Het was na weinig dagen,
Dat uit den eierdop
Vier kleine vinkjes kropen,
Als roosjes uit hun knop.

A. L. DE ROP.

- 165. *Schrijf het volgende zonder fouten. De getallen, die er in voorkomen, moeten in woorden geschreven worden. Onze wei(ij)de en die van onzen buurman zijn verkocht; beide(n) hebben een aardig sommetje opgebrag(ch)t. De(n) 21 Januari 1793 werd de ongelukkige Lodewijk XVI, koning van Frankrijk, op het*

schavot onthoofd. Napoleon Bonaparte overleed de(n) 5 Mei 1821, op het eiland St. Helena, in het 52e jaar zijns levens. Hebben we vandaag de(n) twintigste(n)? Gisteren was het de(n) negentiende(n). Deze beide(n) kinderen zijn we(e)zen; geef beide(n) eene aalmoes. $\frac{3}{4}$ gulden is 60 cent. Ge moet op 1 $\frac{1}{2}$ gulden niet zien. Als één schaaop over den dam is, volge(u) de andere(n) van zelf.

Mooi, dat zijt ge boven velen,
 Slank en statig buiten kijnf,
 Kostbaar dons bedekt u(w) lijf;
 Maar wat kan dat andere(n) sche(e)len?
 Zie die(n) kleine(n) nag(ch)tegaal,
 Grauw en poover in de veeren;
 Maar, wat kan hij kwiukele(e)ren;
 Zwaanlief, hé! dat's meer dan praal.

J. P. HEIJE.

166. *Die atlas kost mij vijf gulden.*

Ik heb twee nieuwe guldens in mijn zak.

Als ik den atlas met twee rijksdaalders betaald heb, dan kan ik toch zeggen, dat hij mij vijf gulden kost. Waarom?

Wat beteekenen twee *guldens* in den tweeden zin?

Zoo is er ook verschil tusschen *tien kilo thee* en *tien kilo's thee*; — *honderd man* en *honderd mannen*; — *5 liter* en *5 liters*, enz.; ook tusschen *vele boeken* en *veel boeken*; — *weinige vruchten* en *weinig vruchten*. Waarin zou dit verschil bestaan?

Men zegt: *het is zes uur* of *uren*; — *te drie uur* of *te drie uren*; — *het is bij vijven*, *10 minuten voor achten*, enz.

167. De rangschikkende en de onbepaalde telwoorden staan dikwijls als de bijvoeglijke naamw. vóór de zelfstandige naamw. en worden dan ook evenals de bijvoeglijke naamw. verbogen; b. v.

1. Het eerste jaar.	De vele rampen.
2. Des eersten jaars.	Der vele rampen.
3. Den eersten jare of het eerste jaar.	Den velen rampen.
4. Het eerste jaar.	De vele rampen.

168. Kent gij ook gevallen, waarin het rangschik-
kend telwoord *achter* het zelfst.nw. komt te staan?

Men leze niet: *Willem III (Drie), Karel V (Vijf), van Lodewijk XIV (Veertien)*; — maar *Willem de Derde, Karel de Vijfde, van Lodewijk den Veertienden*.

Gij ziet alzoo, dat in dit geval de rangschikkende telwoorden juist zoo verbogen worden, alsof ze vóór het zelfst. naamw. stonden.

169. In de vorige les zagen we, dat vooral de onbepaalde telwoorden menigmaal als zelfst.nw. voorkomen en dan ook als zoodanig verbogen worden.

170. Honderden, ja duizenden menschen,
waren in een oogenblik op de been. Millioenen sterren
schitterden aan het uitspansel.

In deze beide zinnen zijn *honderden, duizenden en millioenen* zelfst.nw.; ze staan in de plaats van *honderdtallen van, duizendtallen van, enz.*

Drietal, dozijn, paar, gros, snees en stijf (= 20) zijn ook zelfst. naamw.

- 171. *Maat drie zinnen, waarin geheel, half, gansch, vóór het zelfst.nw. komen en 3, waarin ze er achter staan.*

VOORBEELD. *Geheel de stad was op de been.*

Ik heb het vers geheel opgezegd.

- 172. *Schrijf de volgende zinnen zonder fouten en vul het onibrekende aan. De getallen moeten in woorden uitgedrukt worden.*

Deze baal weegt driehonderd .... — Die balken zijn 16 v.... lang en 1½ v.... breed. — De ij(ei)kmeester heeft in de herberg hiernaast 12 liter.. geij(ei)kt. — Wij noemen ons talstelsel het tiental..., omdat in onze wijze van tellen het grondtal tien is. — Deze bak bevat 15 liter... olie. — Ik had niet gedacht, daar zooveel vrouwen en zoo weinig man... aan te treffen. — Weldra stond een leger van 60.000 man... onder de wapenen. — Onder de rege(e)ring van graaf Floris II begonnen de kruistog(ch)ten. — Nadat de Fransche republikeinen hunne(n) koni(n)g Lodewijk XVI onthoofd hadden, verklaarden zij achtereenvolgens aan verscheiden vorsten van Europa, en ook aan onze(n) stadhouder Willem V, den oorlog.

Wat kregen
 We een zegen
 Van rust en gemak!
 Ach, duizende(n) arme(n),
 Ze dolen en kermen
 En hebben geen dak!
 Uit BRAGA.

- 173. *In welken naamval staan de cursief gedrukte woorden? Waarom?*

*Hij hoort der voogden morgenlied,
 Dat blij Gods lof vermeldt,
 Terwijl zijn oog naar boven ziet,
 En 't hart, dat zooveel vreugd geniet,
 Dien dankbren zang verzelt.*

- 174. VRAGEN. 1. Wat duiden de telwoorden aan? 2. Hoe noemt men de telwoorden, die het aantal der dingen of de rangorde niet bepaald aanwijzen? 3. Welk is de meervoudsuitgang der telwoorden? 4. Welk verschil is er tusschen *zes gulden* en *zes gulden*? 5. Geef een voorbeeld, waarin een onbepaald telwoord zelfstandig gebruikt wordt. 6. Geef een voorbeeld, waarin een rangschikkend telwoord zelfstandig gebezigd is. 7. Wanneer staan de rangschikkende telwoorden achter het zelfst. naamw.? 8. Hoe worden ze dan verbogen? 9. Wat beteekent *duizenden* in: *duizenden Engelen omringen den troon van God*?

**Voornaamwoorden. — Bijvoeglijke en zelfstandige. —
 Persoonlijke voornaamwoorden.**

---

175. 1. *Willem*, moeder heeft den zieke bezocht.
 2. **Ik** heb u nog niet bij hem gezien.
 3. Jan, hier is **mijn** boek, daar ligt het **uwe**.
 4. **Deze** jongen is vlijtiger dan **die**.
 5. **Wie** roept daar, en **wat** zie ik?
 6. Hier is de hond, **die** verloren was.
 7. **Degene**, die liegt, wordt gestraft.
 8. **Er** klopt **iemand** aan de deur.

In den eersten zin is de naam van het onderwerp en het voorwerp uitgedrukt, zij zijn met den naam genoemd; in den tweeden niet. — Hier duidt **ik** den persoon aan, die spreekt, maar noemt hem niet; en de naam *Willem* en *zieke* is vervangen of wordt aangeduid door **u** en **hem**.

De woorden, die de zelfst.nw. vervangen of personen en zaken aanduiden, heeten **voornaamwoorden**.

Wijs ze in bovenstaande zinnen aan.

Ik, **u** en **hem**, (2^e zin) duiden den *persoon* aan, die spreekt, den aangesprokene en een 3^{en} persoon.

Mijn en **uwe** (3^e zin) duiden de *bezitters* aan.

Deze en **die** (4^e zin) *wijzen* personen aan.

Wie en **wat** (5^e zin) *vragen* naar een persoon en eene zaak.

Die (6^e zin) verbindt een bijvoeglijken zin met een naamwoord, waarop het *betrekking* heeft.

Degene (7^e zin) *kondigt* eene bepaling aan, waarmee het een bepaalden persoon aanduidt.

Iemand (8^e zin) duidt een persoon aan, maar *onbepaald*.

Wij hebben hier dus zeven verschillende soorten van voornw., die wij afzonderlijk nog nader zullen leeren kennen: *persoonlijke*, *bezittelijke*, *aanwijzende*, *vragende*, *betrekkelijke*, *bepalingaankondigende* en *onbepaalde* voornw.

176. 1. **Deze** *lei* is gebroken.
 2. **Dezen** *willen dit*, **genen** *dat*.
 3. **Mijn** *oom* is *vertrokken*.
 4. **Die** *hoed* is van **mij** (de *mijne*).

Ontleed deze zinnen. *Deze*, *mijn* en *die* bepalen hier *lei*, *oom* en *hoed*. Ze hebben veel van bijvoegl. naamw.

Anders is het met *dezen*, *dit*, *genen*, *dat*, *mij* en *de mijne*. Deze staan niet als bepalingen bij de zelfst. naamw., maar geheel op zich zelve. Gij ziet alzoo, dat sommige voornaamw. nu eens **bijvoeglijk**, dan **zelfstandig** gebruikt worden.

- 177. *Wijs in het volgende aan, welke voornaamwoorden bijvoeglijk, en welke zelfstandig gebruikt zijn.* Wij weten, dat de dood ons eenmaal zal overkomen; maar niemand weet den dag of het uur. Als gij iets tegen uwen naaste gehoord hebt, laat het bij u sterven. Zooeven schreef men mij, dat mijn jongste zusje deze week hare eerste H. Communie zal doen. Dit schrift bevat mij beter dan dat. Heeft uwe zuster haar opstel al af? Neen, ik zal haar zeggen, dat zij het u dezen avond moet geven. Dwaze jongen, altijd uwen eigen zin willen hebben, knorrig en gemelijk zijn, als men u berispt of u op uwe gebreken opmerkzaam maakt; — waarlijk, dit staat u in het geheel niet mooi.

- 178. *Maak zinnen, waarin ons, haar, hun en dat bijvoeglijk, en andere, waarin deze woorden zelfstandig gebruikt zijn.*

179. Welk voornaamw. gebruikt de spreker, wanneer hij zich zelven bedoelt? Welk, als hij van zich zelven en van anderen spreekt? Welk, als hij den hoorder of aangesprokene bedoelt? Welk, wanneer hij iemand anders dan zich zelven of den hoorder bedoelt? **Ik** is het voornaamw. van den *eersten persoon enkelvoud*; **wij** van den *eersten persoon meervoud*. **Gij** is de *tweede persoon enkel- en meervoud*. Vroeger was de tweede persoon enkelvoud **du** (doe).

Het voornaamw. van den *derden persoon* is **hij** voor het *mannelijk*, **zij** voor het *vrouwelijk*, **het** voor het *onzijdig* geslacht, en **zij** voor het meervoud van alle drie de geslachten.

Deze woorden heeten *persoonlijke* voornaamw. Toch staan ze dikwijls in de plaats van dieren en levenlooze voorwerpen. Geef hiervan een paar voorbeelden.

180. In plaats van *gij* zegt men ook *jij*, *je*, *u* en voor het meervoud *jelui*, ook wel eens *jullie* (eigenlijk *gijlieden*). Zoo ook voor den 1^{en} en 3^{en} persoon meervoud *wullie* en *zullie*. Wat zou dat beteekenen? Wien spreekt men aan met *jij*, *je*? Wien met *U* of *UEdele*?

Voor *mij*, *wij*, *gij*, *zij* zegt men ook *me*, *we*, *ge*, *ze*, en voor *ik* menigmaal *'k*. Waar treft men dit laatste gewoonlijk aan?

- 181. „Liefste duifken, zei de jongling,
 „Waarom zits du hier zoo treurig,
 En zoo verre van dijn gaaiken,
 En zoo verre van dijn nestken?
 Heeft wellicht een wreede jager
 Nest en gaaiken di ontroofd?

J. VAN BEERS.

Zet voor de hier gebruikte voornaamw. andere in de plaats.

182. De voornaamw. ondergaan evenals de zelfst. naamw. buigingen. In de volgende zinnen komen de drie personen in 'tenkel- en meervoud in de verschillende naamvallen voor.

EERSTE PERSOON ENKELV.

MEERVOUD.

1. Ik bemin mijne ouders	Wij leeren onze les.
2. Heer, erbarm u mijner .	Wees ouzer indachtig.
3. Leen mij uw mes eens.	Zeg het ons .
4. Meester roept mij .	Hadt gij ons gezien?

TWEDE PERSOON ENKEL EN MEERVOUD.

1. **Gij** steekt den draak met mij.
2. De Heer zal zich **uwer** ontfermen.
3. Dat zal ik **u** betaald zetten.
4. Waarom groet hij **u** niet?

DERDE PERSOON ENKELVOUD.

1. **Hij**, (*zij*) verbeeldt zich te veel.
2. Ik zal **zijner**, (*harer*) gedenken.
3. **Hem**, (*haar*) zijt gij eerbied schuldig.
4. Wij kennen **hem**, (*haar*) al sedert lang.

DERDE PERSOON MEERVOUD.

1. **Zij**, (*zij*) zijn het nimmer eens.
2. Drie **hunner**, (*harer*) waren er bij tegenwoordig.
3. Dit is **hun**, (*haar*) een doorn in het oog.
4. Een groote ramp heeft **hen**, (*haar*) getroffen.

Geef nu zelf een ander voorbeeld van elken naamval.

Ziehier, hoe het persoonlijk voornaamw. **het** verbogen wordt.

ENKELVOUD.

1. Het.
2. Zijner.
3. Het.
4. Het.

MEERVOUD.

- Zij, ze.
- Hunner.
- Hun, ze.
- Hen, ze.

183. Wie gebruiken **wij**, in plaats van ik?

In plaats van den tweeden naamval *mijner, onzer, uwer, zijner, harer, hunner*, gebruikt men ook wel eens *mijs, ons, uws, zijns, haars, huns*. De 2^e naamval wordt echter gewoonlijk omschreven. *Hun* staat voor *aan hen*.

In plaats van *haar* zult ge wel eens *heer* ontmoet hebben. Dit heeft vooral in deftigen stijl en in gedichten plaats.

- **184.** *Schrijf de verbuiging der persoonl. voornaamw. eens geregeld op.*

- **185.** *Wijs in het volgende versje de voornaamw. aan, en zeg, in welken naamval ze staan.*

Toen greep de wroeging hem in 't hart,

Hij sloeg zich op de borst:

„Vergeld mij,” sprak hij, „kwaad met goed,

En zend me een laafdronk in den gloed,

Ter lessching van mijn dorst.”

MESSCHERT.

- **186.** *Plaats in de volgende zinnen de ontbrekende voornaamw. en schrijf zonder fouten. Waar zijn uwe broeders? Zeg ... dat ik gekomen ben om ... te bezoeken en ... eene aange-name tijding mede te deelen. Wie heeft de aarde uit het niet te voorschijn geroepen? Wie heeft ... het vermogen geschonken, om bloemen en planten uit ... schoot te doen ontkiemen? Is het niet de algoede Hemelvader, die ... kinderen niet alleen schenkt, wat ... noodzakelijk is, maar ook ruimschoots voorziet in alles, wat ... het leven kan veraangenamen? Als mijne nichten komen, zal ik ... gelukwenschen met het herstel van ... vader. Als gij die boeken niet beter bewaart, zullen ... spoedig versleten zijn. Hé, welk eene fraaie roos! Mag ik ... afplukken?*

- **186. a.** *Vervang het cursieve door een voornaamwoord of door er met een voorzetsel. — De muizen hebben de boeken afge- knaagd. De onderwijzer gaf den leerlingen de belooning. De barbier*

vertelde den heer het voorval. Jan bracht een ruiker mede voor de zusters. Moeder liet Anna de boodschap doen. De boeken werden Jan en Willem door den knecht gebracht. Het kind verloor het boek. Gij staat op het tapijt. Zijt gij een liefhebber van appelen? Vader heeft met den dokter reeds over de behandeling gesproken. De kogel is door de hand heengedrongen. Alle menschen hielden den smid voor den dader. Antoon bedankte Mina en Cato voor de moeite. De knecht haalde het paard uit den stal, ging op het paard zitten en reed met het paard weg. Vader en moeder reden met oom naar de stad. Vader en moeder reden met den wagen naar de stad. Eerstdaags zal ik bericht ontvangen van Jan, van Mietje, van het meisje, van het kind. De knecht haalt het hooi van den zolder. In dat boek heb ik de verhalen gelezen. De muziek is door den kunstenaar met goed gevolg beoefend geworden. Het kind haalde den brief uit den lessenaar.

VOORBEELD. Het haalde hem er uit.

- 187.** 1. *Ik zelf heb het gezien.*
 2. *Mij, u zelven heeft hij beleedigd.*
 3. *Wij, zij zelven waren er tegenwoordig.*
 4. *Hij heeft het ons, hun zelven verzekerd.*
 5. *Zij zelve onderrichtte haar kind.*

Het woordje *zelf*, dat dikwijls bij de persoonlijke voornaamw. en zelfst. naamw. gevoegd wordt, dient slechts ter versterking. Het wordt ook als een persoonlijk voornaamw. beschouwd.

Wanneer wordt het *zelen*? Wanneer *zelve*?

- 188.** 1. *Hij heeft zich bezeerd.*
 2. *Hij heeft hem bezeerd.*
 3. *Zij hebben zich veel moeite gegeven.*

Dit *zich* is een persoonlijk voornaamwoord van den 3^{en} persoon.

Welk verschil in beteekenis is er tusschen den 1^{en} en den 2^{en} zin? *Zich* wordt dus gebruikt in plaats van .... om dubbelzinnigheid te vermijden.

In welken naamval staat het in den eersten zin? En in den derden? Kan het ook in den eersten naamval staan?

Welk verschil is er tusschen: *Zij bezeerden zich* en *zij bezeerden elkander*?

Komen de *persoonlijke* voornaamw. bijvoeglijk of zelfstandig voor?

- 189. *Vul dit nog eens aan.* Hij heeft zich zelf... al de rampen op den hals gehaald, waaronder hij gebukt gaat — Wij moeten onz... evenmensch als ons zelf... beminuen. — Gij moet uw evennaaste als ... zelf... liefhebben. — Men verhaalt van Maria Louisa, koningin der Belgen, dat zij ... menigmaal zelf... naar de hutten der arme(n) begaf, om ... te troosten en ... rijke aalmoezen te schenken. — „Mijn zoon,” sprak de priester tot den booswicht, „heb medelijden met ... zelve... en met ... grijze(n) vader; haast ...., ... leven te verbeteren, en de barmhartige God zal .... ontfermen.” — Als gij ... des avonds ter rust begeeft, vraag dan ... zelf... af, hoe gij den afgelopen dag doorgebracht hebt.

- 190. *Maak 2 zinnen, waarin zelf en zich in den 4^{en} naamval enkelvoud en 2, waarin ze in den 3^{en} naamv. meerv. voorkomen.*

- 191. VRAGEN. 1. Waartoe dienen de voornaamw. ? 2. Waaraan ziet gij, of een voornaamw. bijvoeglijk of zelfstandig gebruikt is? 3. Waarom is iemand een onbepaald voornaamw. ? 4. Welk voornaamw. gebruikte men vroeger voor den 2^{en} persoon enkelvoud? 5. Wanneer spreekt men iemand met *U* aan in plaats van met *gij*? 6. Hoe is de 3^e naamval van den 3^{en} persoon enkel- en meervoud voor het mannelijk, en hoe die voor het vrouwelijk geslacht? 7. Wanneer gebruikt men *heer* voor *haar*? 8. Geef een zin, waarin *ze* voor *haar* gebruikt is. 9. Waartoe dient het woordje *zelf*? 10. In welken naamval komt *zich* nooit voor? 11. Welk verschil is er tusschen *hun* en *hen*?

**Bezittelijke, Aanwijzende, Bepaling-aankondigende,
Vragende en Onbepaalde Voornaamwoorden.**

192. 1. **Uw** boek lag in **mijnen** lessenaar.
 2. **Zijn** vader en **haar** broeder zijn boezem-
 vrienden.
 3. *Mijn* zusje heeft **haren** voet bezeerd.
 4. **Onze** brieven zijn vermist, maar **de uwe**
 zijn reeds bezorgd.
 5. **De mijnen** zijn allen weloarend.

De **bezittelijke voornaamw.** wijzen aan, of iets aan den 1^{en}, 2^{en} of 3^{en} persoon toebehoort. Hoe ze verbogen worden, weet gij reeds. (Zie bladz. 41.)

In den eersten zin kan men niet zien, of de bezitter mannelijk of vrouwelijk is; in den 2^{en} en 3^{en} zin wel. De derde persoon heeft daarvoor verschillende vormen.

In den 4^{en} zin staat *de uwe*, in den 5^{en} *de mijnen*; vanwaar dit verschil? Wie worden hier verstaan door *de mijnen*? Gij weet het, ofschoon het er niet bij staat.

Zoudt gij ook in den 4^{en} zin weten, wat door *de uwe* bedoeld wordt, als het woord *brieven* niet voorafging?

De zelfst. bezitt. voornaamw. krijgen dus alleen dan eene **n** in alle naamvallen van het meervoud, wanneer daaronder huisgenooten of betrekkingen verstaan worden; b. v. *de onzen*, *der onzen*, *den onzen*, *de onzen*.

Overigens worden de bezittelijke voornaamw., zelfstandig gebezigd, juist verbogen als de bijvoegl. naamw. (Zie bladz. 39). b. v. *de mijne*, *des mijnen*, *den mijnen*, *den mijnen*; *de mijne*, *der mijne*, *den mijnen*, *de mijne*; enz.

- 193. Vul in de volgende zinnen het ontbrekende aan:

Gaarne zou ik mijn paard eenige dagen in uw ... stal zetten, want het dak van den mijn ... moet hersteld worden. — Toen Jakob zijn einde voelde naderen, ontbood(t) hij zijn zoon Jozef. — Vóór zijn ... dood schonk hij zijn ... kinderen de(n) vaderlijke(n) zegen. Uwe fruitboomen hebben veel minder van de rupsen geleden dan de onz... — Welke vreugde maakte zich van hen (hun) meester, toen zij de hun... behouden aantroffen! — In den

tuin haar... vaders staat een allerliefst priëltje, waarin zij met haar... broeder menig genoeglijk uurtje doorgebrag(ch)t heeft. — Frits, leen mij(n) uw... atlas even; ik heb de(n) mijn... niet bij de hand. — Hebt gij gelezen, dat Zijne Majesteit gisteren avond in .... hoofdstad wedergekeerd is? — Waarom is dat meisje zoo treurig? — Verleden Vrijdag is hare moeder overleden en thans is ... in gevaar h... vader te verliezen, die ernstig ongesteld is. — Vergeef uw ... vijanden het onheil, dat zij u(w) berokkend hebben, en vergeld hen (hun) kwaad met goed.

- 194. *Maak zinnen, waarin de mijne, het hare, de onze, de hare, het zijne in den 3^{en}, en andere, waarin ze in den 4^{en} naamval enkelvoud staan.*

Maak vervolgens die zinnen meervoud.

195 1. **Deze** knaap ziet er slordiger uit dan **die**.

2. **Dit** raam sluit beter dan **dat**.

3. **Deze** oever der rivier is niet zoo steil als **gene**.

4. **Dezen** of **genen** zullen het wel weten.

Ziehier de **aanwijzende voornaamwoorden**.

Welke aanwijzende voornaamw. gebruikt de spreker om de dingen aan te wijzen, die het dichtst bij hem zijn? Welke voor die verder af zijn? Welke zijn in de bovenstaande zinnen bijvoeglijk, en welke zelfstandig gebruikt? Hoe zouden wij *dezen* en *genen* in den 4^{en} zin ook wel kunnen noemen?

196. De aanwijzende voornaamw. worden verbogen als het lidwoord. *Die* wordt echter in den 2^{en} naamval enkelvoud **diens**; b. v. *De daden* **diens** mans zullen door iedereen geprezen worden.

197. *Rembrandt en Vondel hebben beiden een onsterfelijken naam verworven; deze als dichter, gene als schilder.*

Wie wordt hier verstaan door *deze*? Wie door *gene*?

198. *Hoeveel knikkers hebt gij? Ik heb er nog tien.*

Dit **er** is hier ook een aanwijzend voornaamw.; het is zooveel als *der* = daarvan. Dit *der* hoort men in de volkstaal nog wel eens gebruiken; b. v. *Hoeveel hebt gij der?*

Is *er* ook een aanwijzend voornaamwoord in: *Er is een boom omgewaaid.*

199. Wat kan men in de plaats zetten voor *aan dit, aan dat, van dat, van dit, uit dat, uit dit, enz.*?

200. Sommige *bijwoorden* dienen ook om iets aan te wijzen; b. v. **Hier, daar** wordt een huis gebouwd. **Ginds** is de aanlegplaats der stoomboot. **Daardoor** heeft hij zich in 't verderf gestort.

- **201.** *Plaats in de volgende zinnen de weggelaten aanwijz. voornaamw.* De leeuw en de wolf zijn beide(n) roofdieren; .... treft men aan in koude streken, ... bewoont bij voorkeur de verzengde luchtstreek. Als gij ... weg volgt, zult ge spoedig te B. komen; maar .... zou u hoe langer hoe verder van .... plaats brengen. Zijn de ooevaars al in 't land? Ik heb .... nog geen enkele(n) gezien. Mij dunkt, dat ze ... jaar zeer laat komen. Ziet gij daar ... twee reusachtige eiken? ... behoort mij(n), maar ... heb ik ... zomer verkocht. Weet gij ook, wat daar voorgevallen is? Neen; .... zeggen dit, ... Kinderen, sprak de stervende vader, wij zullen elkander wederzien aan .... zijde des grafs. Maurits werd opgevolgd door z... broeder Frederik Hendrik; ... maakte zich weldra zeer beroemd door de verovering van verscheidene steden. De zomer en de winter hebben beide hunne genoegens; de armen echter hebben meer reden zich te verheugen over ... dan over ... Karel en Antoon zijn van school gekomen; .. heeft zijn tijd goed besteed, maar ... is een rechte weetniet gebleven. De Romeinen verklaarden den Karthagers opnieuw de(n) oorlog, ofschoon ... zich aan de vernederende voorwaarde onderwierpen, welke ... hen (hun) oplegden.

- 202.** 1. *Ik acht dengene hoog, die niets vreest dan God alleen.*
 2. *Zulke leerlingen, die nimmer opletten, zullen weinig vorderingen maken.*
 3. *Zoodanige menschen, die vuur in de eene en water in de andere hand dragen, kan ik niet achten.*
 4. *Gedeon beval zijnen soldaten hetzelfde te doen, wat zij hem zagen verrichten.*

Gij bemerkt, dat de voornaamwoorden in bovenstaande zinnen ook personen of zaken aanwijzen. De aarwijzende voornaamwoorden, die wij in de voorgaande nummers behandelden, gaven alleen te kennen, of iets al of niet in onze nabijheid was; in bovenstaande zinnen wordt de aandacht gevestigd niet alleen op de plaats, waar de personen of zaken zich bevinden, maar ook nog op eene hoedanigheid op eene bepaling, die volgt, of soms wel voorafgaat. Zonder die bepaling, mist het voornaamwoord zijne beteekenis. Als ik zeg. *Zulke boeken moet gij niet lezen*; dan is daaronder te verstaan: *als die gij daar ziet*, of iets dergelijks. Deze voornaamwoorden doen alzoo denken aan eene bepaling, van welke zij hunne beteekenis ontvangen; men heet ze **bepaling-aankondigende voornaamwoorden**. **Degene, hetgene, diegene, datgene**, zijn altijd van eene bepaling vergezeld; bij **zulke, zoodanige, dusdanige, dergelijke, dezelfde** en **hetzelfde** wordt de bepaling soms verzwegen.

203. *Hij, die onmatig is, ondermijnt zijne gezondheid. Hem, die mij bedriegt, durf ik mijn vertrouwen niet schenken. Ik vond er zijn broeder en dien van Hendrik.*

Zouden hij, hem en dien in deze zinnen ook bepalingaankondigend zijn? Waarom?

- 204. *Vul de zinnen aan, welke tot bepaling dienen, en onderstreep de bepalingaankondigende voornaamw.* Dezelfde vertaling, ..., heeft mijn broeder verleden Dinsdag gemaakt. — Zulke boomen, ..., worden omgehouden. — Degene, ..., zal eene

grootte belooning ontvangen. — Denzelfde(n) arme(n), ..., heb ik gisteren eene aalmoes gegeven. — Ik heb nog nooit zulke pennen gehad, ... — Foei, durft gij datgene doen, ... — Zulke vrienden, die ..., zijn de ware(n) niet. — Hij, die ...., moet voelen. — Hem, ..., geef ik eene belooning.

- 205. *Wat beteekenen de volgende zinnen ?*

Jan meldde zijnen vriend, dat deze hem vooreerst niet moest verwachten.

"	"	"	"	dat diens zoon bij hem ziek geworden was,
"	"	"	"	dat hij zijn paard duur verkocht had.
"	"	"	"	dat hij diens " " " "
"	"	"	"	dat hij hem verwachtte.

206. 1. *Wie heeft die vraag beantwoord?*

2. *Wat wilt gij?*

3. *Wat voor een boek hebt gij daar?*

4. *Welken raad hebt gij hem gegeven?*

5. *Hoedanige werken leest gij?*

6. *Welk een geleerd man!*

Wie, wat, enz. zijn vragende voornaam w.
Waarom? Welke van deze zijn bijvoeglijk? Welke zelfstandig? Wat zegt men in de plaats van *aan wat, in wat, op wat, uit wat, naar wat, enz?*

207. De bijwoorden *hoe, waar, wanneer* worden ook dikwijls gebruikt, om naar iets te vragen. Ze heeten daarom *vragende bijwoorden*.

208. de 2^e naamval mannelijk enk. van *wie* is *wiens*, de 3^e naamval *wien* en de 4^e ook *wien*.

209. 1. *Er is iemand, die u overal ziet.*

2. *Ik heb iets in de hand.*

3. *Het boek bevalt mij uitmuntend; heden kan ik het echter niet ter hand nemen, omdat ik het te druk heb.*

4. *Wat er ook gebeure, wie er ook kome, ik stoor mij aan niemand, — ik zal alles zeggen.*

5. *Men heeft u geroepen.*

Gij weet reeds, waarom bovenstaande voornaamw. **onbepaalde** genoemd worden.

Wat zoudt gij in den 1^{en} zin in de plaats van *iemand* kunnen zetten? En wat in den 2^{en} zin voor *iets*? Waarom zijn *wat* en *wie* in den 4^{en} zin geen vragende voornaamw.?

In den 3^{en} zin komt *het* driemaal voor; waar staat het als onbepaald voornaamw.? Wat is *het* in de beide andere gevallen?

Beproof eens, of gij een zin vinden kunt, waarin *men* als voorwerp of als bepaling voorkomt.

Men is dus altijd.... *Men* mag ook zeggen:

Men wordt verzocht, hier niet te rooken, te praten, enz.

Dit is eenmaal zoo aangenomen. In welken naamval staat het hier?

- 210. *Plaats in de volgende zinnen de ontbrekende voornw.*
... hebben wij de uitvinding van het kompas te danken? —
... verhaalt van Julius Cesar, dat ... bij het zien van een standbeeld van Alexander den Grooten begon te weenen. — Toen
.... de reden daarvan vraagde, antwoordde hij: ... had in mijnen ouderdom reeds de wereld overwonnen, en ik heb nog
.... gedaan. — .... tuin heeft hij van u(w) gekocht, ... of ...? —
.... boek leest gij daar? — ... vraagde aan Maurits, ... de eerste veldheer van zijn tijd was, waarop ... ten antwoord gaf: Spinola is de tweede. — Als gij ... goeds gedaan hebt, moet ... niet bekommeren over ... van u(w) zal zeggen of denken. — ... wat besmeurd is, zal den Hemel binnengaan. — Het is u(w) niet geoorloofd, ... goed te stelen, ... te benadeelen, of in 't algemeen .... onrecht te doen.

In welke naamvallen staat *iemand* in den laatsten zin?

- 211. *Maak zinnen, waarin wie, die, niemand, welke, het in den derden naamval staan, en andere, waarin wie, die, deze, wij, hij in den tweeden naamval voorkomen.*

- 212. *Zeg, tot welke soort van voornaamw. de cursief gedrukte behooren en in welken naamval zij staan.*

Zijns naasten feilen bits te doemen,
De minste fout een misdaad noemen,
Is *iets*, wat algemeen geschiedt.

Maar *zelf* behoorlijk steeds *zijn* plichten
Met *vlijt* in *alles* te verrichten.

Dit is het, wat men zelden ziet.

ANSLEIJN.

Mijn boezem jaagt, *mij* bruist het bloed,
Een vlam doorwoelt *mijn* borst:
Zeg, grijze, *die* het weten moet!
Wat bluscht of koelt het best *dien* gloed;
Wat laafnis stilt *dien* dorst?
Ik volg een droombeeld wijd en zijd
Het is 't Geluk gewis!
Het lokt en wuift, maar vlucht altijd.
Eer 't nog te omarmen is.
Zeg, grijze, *die* het leeren mocht!
Langs *wat* verborgen spoor
De schoone vluchtling opgezocht,
Die ik alweer verloor?

—
Dat was 't Geluk niet, neen, *mijn* zoon!
Het was niet, *wat* 't u scheen:
Dat droombeeld, met *die* lauwerkroon
Was aardsche Roem alleen.
Verneem *wat* licht aan 't eind van 't pad,
Mijn twijflend oog bescheen:
De ontdekking is een kostbre schat!
Dat elk het wist en 't nooit vergat:
Geluk en Deugd is één!

- 213. VRAGEN. 1. Aan welke bezittelijke voornaamw. kan men zien, of de bezitter van het mannelijk of van het vrouwelijk geslacht is? 2. Wie worden verstaan door *de mijnen*, *de zijnen*, *de onzen*, enz.? 3. Moet men zeggen: *Mijne broeders en de uwe of de uwen*? 4. Breng *deze* en *gene* in een zin te pas. 5. Doe dit ook met *gene* en *geene*. 6. Hoe zoudt gij *wat* noemen in de volgende zinnen: *Dat is wat beter geschreven* *Er ligt wat onder mijn boek*. *Wat hebt gij daar gelezen?* *De weduwe van Sarepta had nog wat meel in een tonnetje*. 7. Tot welke soort van voornaamw. behoort *degene*? 8. Welke vragende voornaamw. worden altijd zelfstandig en welke bijvoeglijk gebruikt? 9. Wat is *het* in: *Mijn boek is weg, weet gij het?*

10. Verbuig in het enkel- en meervoud: *deze goede man, mijn boek, onze meid*. 11. Hoe is de 3^e naamval van het vragend voornaamw. *wie*? 12. Hoe de 2^e naamval van het aanwijzend voornaamw. *die*?

**Samengestelde zin. — Voegwoord. — Betrekkelijk
voornaamwoord.**

- 214.** *Ik heb dezen morgen mijn boek verloren.*
Dezen morgen heb ik mijn boek verloren.
Mijn boek heb ik dezen morgen verloren.
Heb ik dezen morgen mijn boek verloren?

Dit zijn alle goede zinnen. Nu eens staat het onderwerp voorop, dan de bepaling.

Zijn deze zinnen goed? *Ik dezen morgen mijn boek verloren heb. Gij ziek waart.* Zooals ze hier staan, deugen ze niet. De woordschikking is verkeerd.

1. *Het teeken werd gegeven. De klas begon.*
2. *Ik leer mijne les. Gij doet niets.*
3. *De struisvogel heeft vleugels. Hij kan niet vliegen.*
4. *Gij hebt uw werk te haastig gemaakt. Het deugt niet.*

Ziehier verscheidene eenvoudige, of liever **enkelvoudige zinnen**. Men noemt ze aldus, wanneer ze slechts ééne gedachte uitdrukken.

Verbind de beide zinnen, die naast elkander staan, tot één enkelen zin en onderstreep het woordje, waardoor zij ze verbonden hebt; b. v. *Het teeken werd gegeven, en de klas begon.*

215. Een zin, die uit twee of meer enkelvoudige zinnen bestaat, noemt men een **samengestelden zin**.

216. Welke woorden hebt gij gebruikt, om bovenstaande zinnen samen te voegen? Deze woorden worden daarom **voegwoorden** genoemd.

Somtijds dienen de voegwoorden ook om deelen van een zin, nl. twee of meer onderwerpen, gezegden of bepalingen te verbinden; b. v. *De tijgers, zoowel als de leeuwen, behooren tot de verscheurende dieren. Het paard loopt en hinnikt. De boomen dragen niet alleen bladeren, maar ook vruchten. Ik zag hem noch in de kerk, noch in de school.*

Wijs in deze zinnen de voegwoorden aan en zeg, welke deelen van den zin zij verbinden.

217. Keeren wij nog eens terug tot de zinnen: 1, 2, 3, 4. (N° 214.)

Door de samenvoeging is er in de woordschikking geene of bijna geene verandering gekomen. De enkelvoudige zinnen zijn na de verbinding goede, op zich zelf staande zinnen gebleven. Wanneer nu twee of meer enkelvoudige zinnen zoodanig tot een samengestelden zin verbonden zijn, dat elk voor zich nog een goede zin blijft, dan zegt men, dat ze **nevenschikkend** verbonden zijn; d. i. ze staan onafhankelijk naast elkander. Wat beteekent dat?

- **218.** Maak samengestelde zinnen, waarin de enkelvoudige verbonden zijn door de voegwoorden: en, ook, bovendien, maar, doch, of — want, bijgevolg, dus, daarom.

- 219.** 1. *De reiziger vertrok, zoodra hij zijne zaken afgedaan had.*
 2. *Ik ben tevreden, als ik mijn plicht gedaan heb.*
 3. *De ziel is verhevener dan het lichaam, omdat zij onsterfelijk is.*
 4. *Het licht der sterren verbleekt, zoohaast de dageraad aanbreekt.*
 5. *Eer uwen vader en uwe moeder, opdat het u welga.*
 6. *Toen de aarde droog was, ging Noë uit de ark.*
 7. *Als gij u niet spoedt, zult gij te laat komen.*

Ontbind deze samengestelde zinnen in enkelvoudige. In elk dezer samengestelde zinnen vindt ge één zin,

waarvan de woordschikking zóó veranderd is, dat het geen goede, op zich zelf staande zin meer is. Als gij ze ontleedt, zult gij zien, dat de veranderde zin de voornaamste niet is, maar slechts tot *bepaling* dient van den anderen.

De voornaamste zin heet **hoofdzin**; den anderen, die geen op zich zelf staande zin meer is, noemt men **afhankelijken** of **ondergeschikten** zin. Waarom? Wie is aan een ander ondergeschikt?

220. *Ik zal komen, wanneer hij gaat.*

Van dezen samengestelden zin is *ik zal komen* de hoofdzin, — *hij gaat* de ondergeschikte zin. Is *hij gaat* dan geen goede op zich zelf staande zin? Tot zoover wel; doch vul hem eens aan door een of meer bepalingen, of plaats het werkwoord eens in den volmaakt of meer dan volmaakt verleden tijd, dan zult ge zien, dat het wel degelijk een ondergeschikte zin is, omdat . . . .

Uit den 6^{en} en 7^{en} zin (N° 219) blijkt, dat het voegwoord niet altijd tusschen de beide zinnen staat.

- **221.** *Maak samengestelde zinnen, waarin de enkelvoudige verbonden zijn door de voegwoorden: dat, evenals, alsof, zoodat, toen, als, indien, alvorens, wanneer, nadat. Plaats de 6 laatste voegwoorden aan het begin van den zin.*

- **222.** *Verbind de volgende zinnen door een passend voegwoord. Pilatus verklaarde Jesus onschuldig, . . . veroordeelde hij Hem. — Gij kunt komen, . . . gij wilt. — . . . Jeruzalem verwoest is, leven de Joden verstrooid over de geheele aarde. — Deze boom heeft niet gebloeid, . . . zal hij ook geene vruchten dragen. — Herodes poogde het Kind Jesus te dooden, . . . het gelukte hem niet. — De ouders beminnen hunne kinderen; . . . moeten zij hun dikwijls iets weigeren. — . . . de geneesmiddelen dikwijls bitter zijn, moet men ze toch innemen. — Jesus had Judas tot apostel geroepen, . . . werd Hij door den ondankbaren leerling verraden. — De velden zijn met rijp bedekt, . . . moet het dezen nacht zeer koud geweest zijn. — . . . de Wijzen de ster zagen, begaven zij zich op weg. — Het is zeker, . . . wij allen eenmaal sterven zullen; . . . het is onzeker, . . . dit geschieden zal.*

Welke zijn nevenschikkend, welke onderschikkend verbonden?

- 222. a. *Verbind de volgende enkelvoudige zinnen tot samengestelde.* Hij heeft geen goed gehoor. Hij zingt valsch. — Hij heeft een goed gehoor. Hij zingt valsch. — Hij leest goed. Hij zingt slecht. — Toon u dankbaar jegens uwe ouders. Uwe ouders zijn uwe grootste weldoeners. — De arme sukkelaar is doodzwak. Hij wil gaan werken. — Ik heb het u beloofd. Ik zal het u geven. — Uw verzoek is billijk. Ik sta het u toe. — Uw verzoek is onbillijk. Ik sta het u toe. — Uw verzoek is billijk. Ik kan het u niet toestaan. — De zon verlicht de aarde. Zij is eene bron van warmte. — De afgodendienaars aanbidden vele goden. Zij kennen den waren God niet. — De aarde is eene planeet. Zij ontvangt haar licht van de zon. — Iedereen wil gaarne gelukkig worden. Weinigen gebruiken daartoe het ware middel. — Gij zegt het. Ik geloof het. — Men heeft het mij verhaald. Ik geloof het niet. — Besteed den tijd der jeugd goed. Hij is kostbaar. — De tijd is kostbaar. Hij wordt door velen verkwist. — De tijd is kostbaar. Gij weet het. — Hij is arm. Hij is vergenoegd. — Een vonk is klein. Een vonk kan een grooten brand veroorzaken. — Geleerdheid is goed. Deugd is nog beter. — Het regent somtijds. De zon schijnt. — Stel uwe gezondheid niet roekeloos in gevaar. De gezondheid is een groote schat. — Wij weten. De tijd is kostbaar. Wij verkwisten den tijd. — Gij hebt mij niet verstaan. Gij hebt niet geluisterd.

VOORBEELD. *Gij hebt mij niet verstaan, omdat gij niet geluisterd hebt.*

- 223. *Ontbind de volgende samengestelde zinnen in enkelvoudige. Wijs ook de hoofd- en de ondergeschikte zinnen aan.* Hebt gij gehoord, dat men te Vlissingen een standbeeld voor De Ruyter opgericht heeft? Als gij uw werk zoo haastig en slordig maakt, zullen er veel fouten in blijven. Zoodra ik gehoord had, dat mijn vriend aangekomen was, ging ik hem bezoeken. Onderweg vernam ik, dat hij ernstig ongesteld was. Zoodra de jonge eenden uit de eieren komen, kunnen ze reeds zwemmen. Hoevele jaren zijn verlopen, sedert hij afscheid van ons nam?

Wij waren zoo gelukkig,
En speelden heel den dag;
En moeder lachte minzaam,
Als zij ons bezig zag.

Dit boek is veel te duur; bovendien is het slecht ingebonden. Eert uwe ouders, opdat hun zegen over u kome; want de zegen der ouders bouwt het huis der kinderen op, doch hun vloek breekt het af.

VOORBEELD. Hoofdzin: *Hebt gij gehoord?*

Ondergeschikte zin: *Men heeft te Vlissingen een standbeeld voor De Ruyter opgericht.* —

- 224. Voeg één of meer ondergeschikte zinnen bij de volgende hoofdzinnen. De soldaten namen de vlucht. Jesus bad voor zijne beulen. Hugo de Groot vertrok naar Frankrijk. Wist gij niet? Napoleon werd naar St. Helena verbannen. Leert uwe les. Nooit had ik kunnen denken. Eert uwen vader en uwe moeder. Ik zal gaan. Die boom zal niet groeien. Zult gij het doen? De trein kwam aan. De werklieden hernamen den arbeid. Gij zult u ongelukkig maken. Ik zou het u niet gegeven hebben. Waarom liept gij weg? God zou Sodoma en Gomorra gespaard hebben.

225. 1. *De heer, die daar wandelt, is onze burge-meester.*
 2. *Het landgoed, dat gij daar ziet, behoort hem toe.*
 3. *De trein, waarmede ik vertrekken moet, nadert reeds.*
 4. *Gindsche berg, wiens kruin zich tot in de wolken verheft, is de hoogste van het geheele land.*
 5. *Wat waar is, moet eenvoudig zijn.*
 6. *Ik geloof, hetgeen gij zegt.*
 7. *Wie niet wil hooren, moet voelen.*

Ontbind deze samengestelde zinnen in enkelvoudige. Door welke woorden zijn deze verbonden? *Die, dat, wiens, wie, wat* hebben we reeds als voornaamw. leeren kennen. Hier doen ze echter dienst als voegwoorden; d. i. zij verbinden een ondergeschikten zin met den hoofdzin, en tevens wijzen zij terug op een of ander woord uit den hoofdzin.

Zulke voornaamw. heeten **betrekkelijke**.

Waarop heeft *die* in den eersten zin betrekking? Zeg dit ook van de andere betrekkelijke voornaamw. Waarvoor staat *waarmede* in den derden zin in de plaats?

226. Soms wordt het bepalingaankondigend of het betrekkelijk voornaamw. weggelaten. In welke van bovenstaande zinnen heeft dit plaats? *Wie* in den laatsten zin, staat in de plaats van.....?

227. Ziehier de verbuiging van het betrekkelijk voornaamw. **die**. Vul tevens de zinnen aan.

MANNELIJK.

VROUWELIJK.

1. De man, die ...	1. De vrouw, die ...
2. De Ruyter, wiens ...	2. De roos, wier ...
3. Laurens Koster, wien ...	3. Maria,—(aan wie)...
4. De boom, dien ...	4. De kerk, die ...

ONZIJDIG.

1. Het boek, **dat**...
2. Het huis, **welks**...
3. Het kind, — (aan hetwelk)...
4. Het paard, **dat**...

MEERVOUD.

1. De menschen, **die**...
2. De kinderen, **wier**...
3. De armen, **wien**...
4. De weiden, **die**...

In welke naamvallen wordt het betrekkelijk voornaamw. *die* niet gebruikt?

228. In plaats van *aan wat, op wat, in welken, uit welken*, enz. gebruikt men, zooals we vroeger reeds zagen, de bijwoorden *waaraan, waarop, waarin, waaruit*, enz. Zulks doet men voornamelijk, wanneer deze op zaken betrekking hebben, als: *de pen, waarmede...; het huis, waarin...* enz. Maar men zegt: *mijn oom, aan wien...* niet *waaraan*.

229. Het betrekkelijk voornaamw. moet altijd zoo dicht mogelijk staan bij het woord, waarop het terugziet of betrekking heeft; anders ontstaat er somtijds dubbelzinnigheid; b. v. *Hier hebt gij lekkere koekjes voor uwe broertjes en zusjes, die versch gebakken zijn.*

Wat hebt gij hierop aan te merken? Hoe zoudt ge dezen zin beter schrijven?

- 230. Maak 6 samengestelde zinnen, waarin de enkel, voudige door de betrekkelijke voornaamw. dien, wien, wat, hetgeenwelke, wier verbonden zijn.

231. Wij laten nu nog een overzicht volgen van de verschillende soorten van samengestelde zinnen.

De zinnen, waaruit een samengestelde zin bestaat, zijn **nevensgeschikte zinnen**, als ze alle van gelijken rang zijn, als ieder op zich zelf eene gedachte uitdrukt, en men ze tot losse op zich zelfstaande zinnen maakt door eenvoudig de verbinding weg te laten, bijv. *De koning bezocht onze stad en hij verbleef er drie dagen. Ik bood uw broeder mijne diensten aan, maar hij wilde niet geholpen zijn. Zend deze klederen aan die arme familie, want hare behoefte is groot.*

Is één der zinnen de **hoofdzin** en dient het overige tot bepaling, dan komt het voor, dat de bepalende zin den dienst doet:

a. van een bijvoeglijk naamwoord: *De man, die tevreden is, leeft gelukkig. (De tevreden man). Een huis, dat niet bewoond wordt, verlijft spoedig. (Een onbewoond huis). Men noemt ze **bijvoeglijke zinnen**.*

b. van een bijwoord; dus als bepaling bij het werkwoord; bijv.: *Toen ik mijn werk gereed had, maakte ik eene wandeling. (tijdsbepaling bij maken) Men schonk hem eene belooning, wijl hij zijn plicht getrouw vercoud had. (bepaling van oorzaak bij schenken) Zulke zinnen heet men **bijwoordelijke zinnen**.*

c. van een zelfstandig naamwoord; alsdan heeten de zinnen natuurlijk **zelfstandige zinnen**. Kunt gij zeggen, welken dienst de cursief gedrukte zelfst. nw. doen in de volgende zinnen:

1° *Uwe komst verheugt mij. Zijne genezing wordt door ons gehoopt.*

2° *Die man is soldaat. Die jonge leugenaar werd een bedrieger.*

3° *Ik betreurde zijn vroegtijdigen dood. Men ontraadde hem een langer verblijf in die ongezonde streken.*

Zoudt gij nu door de volgende zinnen met de bovenstaande te vergelijken ook kunnen uitmaken, welke van de volgende afhankelijke zelfstandige zinnen **onderwerpszinnen**, **voorwerpszinnen** en **gezegdeszinnen** moeten genoemd worden?

Dat gij gekomen zijt, verheugt mij. Ik betreurde, dat hij zoo vroegtijdig gestorven was. Die man is, wat hij uiterlijk schijnt. Men ontraadde het hem, dat hij langer in die ongezonde streken zou verblijven. Die jonge leugenaar is geworden, wat ik altoos gevreesd heb. Het wordt door ons gehoopt, dat hij nog genezen zal.

232. Als gij de voorbeelden van samengestelde zinnen nog eens naziet, zult gij bemerken, dat men vóór de betrekkelijke voornaamwoorden en vóór de voegwoorden, die zinnen verbinden, eene komma plaatst. Voor het verbindende en laat men ze echter gewoonlijk weg. Ook in opnoemingen van verschillende personen en zaken gebruikt men de komma, behalve voor het woordje *en*. Soms vervangt de komma, het verbindingswoord tusschen de zinnen: *'t Paard, dat kreupel is in 't gaan, moet wat eerder op de baan. God beschikt de omstandigheden vaak zoo, dat wij troost en vreugde vinden, waar wij enkel leed verwachten. Willem, Hendrik, Cornelis en hun vader vertrekken met den eersten trein. Woorden wekken, voorbeelden trekken.*

Het blinkend Stavoren verviel, —

Het wrekend zand weerde elke kiel.

- 233. Maak 5 samengestelde zinnen, waarin het voegwoord door eene komma of kommapunt vervangen is.

Ook 5, die bestaan uit een hoofdzin en een ondergeschikten, door een voegwoord verbonden.

- 234. *Maak de volgende verkorte enkelvoudige zinnen tot volledige.* Hij, de eenige steun zijner ouders, werd ziek. Afgemat door den zwaren arbeid, verlangde hij naar rust. Die krijgsman, zoo dapper, stierf den heldendood voor 't vaderland. Het is niet mogelijk allen te behagen. Die dag, zoo schoon, keer' dikwijls weer! Geknakt als dorrend riet, ligt giuds een mast. Tevreden legde hij het hoofd ter ruste. Onbezorgd voor de toekomst, begaf hij zich op weg.

Schamel hutje, grijs van dagen,
Half beroofd van 't dekkend riet,
Half gesloopt door tijd en vlagen,
'k Schaam mij uw bewoning niet.

Daar, op d'onbewogen plas,
Vastgeboeid in 't oevergras
Met fluweelen koorden,
Lag een schuitje, licht gebouwd,
Rein geschilderd, rijk aan goud
Om de bruine boorden.

- 235. OEFENINGEN TER ONTLEDING EN BESPREKING.

Wie de zonde doet, haat zijne ziel. Omdat de hoovaardige engelen tegen God opstonden, werden zij in de hel gestort. Zoodra de tijding van de aankomst des konings zich verspreidde, kwam jong en oud op de been. Hij hoopte, dat zijne misdaad ongestraft zoude blijven. De drie jongelingen werden in een gloeienden oven geworpen, omdat zij weigerden het gouden standbeeld van Nabuchodonosor te aanbidden. Driemaal rukte de vijand tegen de verschansingen op; maar driemaal ook werd hij met groot verlies teruggeslagen. Jongeling, vergeet niet, uwen tijd wel te besteden. Gij hebt mij beloofd, morgen bij mij te komen. Op den brandstapel herinnerde zich Kresus de woorden, die Solon hem weleer toegesproken had. God ziet u, waar ge u ook bevindt. Zoodra wij geboren worden, beginnen wij te sterven. Het leger trok af, na de vestingwerken geslecht te hebben. Zooals de ouden zongen, piepen de jongen. De gedachte, dat gij uwen plicht volbracht hebt, moet u voldoening schenken. Toen ik onlangs te Utrecht was, toonde men mij het huis, waarin Paus Adrianus VI geboren is. Men ziet op geen turfje, als men in 't veen is.

Vertrouwen op God en een vlijtige hand
Verschaffen tevredenheid in elken stand.

Als Meimaand schenkt een nieuwen dos,
Dan juicht 't gevederd koor in 't bosch.

Machtige Schepper, U heb ik te danken,
Dat ik ontwaakte gezond en verheugd.

De heilige eendracht is het zout,
Dat huis en stad in wezen houdt.

Kort is de winterdag,
Korter de vreugd;
Daarom die leven mag,
Leve verheugd.

Nooit zal men zien, dat overvloed
Den mensch geruster leven doet:
Want overvloed is zóó van aard,
Dat hij begeerte of vreeze baart.

Men kent den ezal aan zijn ooren;
De dwaze is aan zijn spraak te hooren.

De donder, die al razend brulde,
En woud en veld met schrik vervulde,
Rolt nu niet meer door 't blauw azuur.

Hem, die een klein verlies niet acht,
Wordt groote schade toegebracht.

Een rein geweten siddert niet,
Daar 't kwade voor een schaduw vliedt.

Zooals men hier op aard zal zaaien,
Zal men in 't eeuwig leven maaïen.

't Open roosje, rijk van blad,
Zei aan 't nog gesloten knopje,
Dat aan 't zelfde steeltje zat:
Zie eens, dik, onaardig propje,
Zie, hoe luisterrijk en schoon
Sprei ik al mijn schat ten toon.

Een jonker, jager in zijn hart,
Moest, tot zijn smart,
Zijn have en erf verkoopen,
En al zijn bosschen en kasteel
Geheel
Zien slechten en zien sloopen.
Hij stak nog eens den horen op,
Liep in galop
De kamer heen en weder.

VOORBEELDEN VAN ONTLEDING.

1. *Titus wilde den tempel van Jeruzalem sparen, maar een soldaat stak dien in brand.* Samengestelde volzin, bestaande uit twee neven-geschikte zinnen, die door het voegwoord *maar* met elkander verbonden zijn.

Titus. . . . . . onderwerp.
wilde sparen. . . . . . gezegde.
den tempel van Jeruzalem. . . . . . uitgebreid voorwerp.
van Jeruzalem . . . . . bepaling van *tempel*.
een soldaat. . . . . . onderwerp.
stak in brand. . . . . . gezegde.
dien. . . . . . voorwerp

2. *Ik wist, dat gij uwe les niet zoudt kennen.* Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zin, die door het voegwoord *dat* met elkander verbonden zijn.

Ik wist. . . . . . Hoofdzin.
dat gij uwe les niet zoudt kennen Ondergeschikte voorwerpszin,
 voorwerp van *wist*.

Ik. . . . . . onderwerp.
wist. . . . . . gezegde.
gij. . . . . . onderwerp.
zoudt niet kennen. . . . . . gezegde.
uwe les. . . . . . uitgebreid voorwerp.
uwe. . . . . . bepaling van *les*.

3. *Uw knecht, wien gij alles toevertrouwt, die u steeds vleit, zal u ongelukkig maken.* Samengestelde volzin, bestaande uit één hoofdzin en twee ondergeschikte zinnen, die door de betrekkelijke voornaamw. *wien* en *die* met den hoofdzin verbonden zijn.

Uw knecht zal u ongelukkig maken. Hoofdzin.

wien gij alles toevertrouwt. . . . . . } Bijvoeglijke zinnen, dienende tot
die u steeds vleit. . . . . . } bepaling van *knecht*.

Uw knecht . . . . . uitgebreid onderwerp, enz.

4. *Gij zegt, zulks niet te weten.* Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een verkorten ondergeschikten zin.

Gij zegt. . . . . . Hoofdzin.

zulks niet te weten, d. i. dat gij Ondergeschikte voorwerpszin,

zulks niet weet. . . . . . voorwerp van *zegt*.

Gij. . . . . . onderwerp, enz.

VOORBEELD VAN TAALKUNDIGE ONTLEDING.

Uw. . . . . . bijvoeglijk bezittelijk voornaamw., mann. enk., 1^e nv.

knecht. . . . . . soortnaam, mann. enk., 1^e nv.

wien. . . . . . betrekkelijk voornaamw., 3^e pers. enk. mann., 3^e nv.

gij. . . . . . persoonlijk voornaamw., 2^e pers. enk., 1^e nv.

alles. . . . . . onbepaald voornaamw., 4^e nv.

toevertrouwt zwak overgankelijk werkwoord, aant. wijze, tegenw. tijd, 2^e pers., enk.

die. . . . . . betrekkelijk voornaamw., 3^e pers. enk., mann., 1^e nv.

u. . . . . . persoonlijk voornaamw., 2^e pers. enk., 4^e nv.

steeds. . . . . . bijwoord.

veit. . . . . . zwak overgankelijk werkwoord, aant. wijze tegenw. tijd, 3^e pers., enk.

zal. . . . . . onregelmatig hulpwerkwoord,) aant. wijze. 1^e toekomst. tijd.

maken. . . . . . zwak overgankelijk werkw. | 3^e pers., enk.

u. . . . . . persoonlijk voornaamw., 2^e pers. enk., 4^e nv.

ongelukkig. bijvoeglijk naamw., enk., 4^e nv.

- 236. VRAGEN. 1. Wanneer is een zin enkelvoudig? 2. Wanneer samengesteld? 3. Waardoor worden de deelen van een samengestelden zin met elkander verbonden? 4. Wanneer zijn twee of meer zinnen nevenschikkend verbonden? 5. Waaraan kan men een ondergeschikten zin altijd kennen? 6. Waartoe dient de ondergeschikte zin? 7. Noem eenige voegwoorden, die altijd hoofdziinnen met ondergeschikte verbinden. 8. Ook eenige, die altijd nevenschikte zinnen verbinden. 9. Waardoor worden de voegwoorden dikwijls vervangen? 10. Waartoe dienen de betrekkelijke voornaamwoorden? 11. Hoe is de 2^e naamval van het betrekkelijk voornaamwoord *die* voor de verschillende geslachten?

Het Werkwoord. — Vervoeging.

237. Onder de rededeelen is het werkwoord het voornaamste.

Het ondergaat verschillende veranderingen naar gelang van de *wijze*, den *tijd* en den *persoon*, waarin het gebruikt is.

De verschillende veranderingen, die de werkwoorden ondergaan, noemt men **vervoeging**.

Wijl men het werkwoord hieraan met zekerheid kan kennen, zegt men wel eens: Een werkwoord is een woord, dat vervoegd kan worden.

Tot voorbeeld volgt hier de vervoeging der werkwoorden *leeren*, *zuchten* en *zenden*.

ONBEPAAALDE WIJZE.

Leeren.   Zuchten.   Zenden.

TEGENWOORDIG DEELWOORD.

Leerend(e).   Zuchtend(e).   Zendend(e).

VERLEDEN DEELWOORD.

Geleerd.   Gezucht.   Gezonden.

T. S.

2 c.

6

AANTOONENDE WIJZE.

TEGENWOORDIGE TIJD.

Ik leer.	Ik zucht.	Ik zend.
Gij —t.	Gij —.	Gij —t.
Hij —t.	Hij —.	Hij —t.
Wij —en.	Wij —en.	Wij —en.
Gij —t.	Gij —.	Gij —t.
Zij —en.	Zij —en.	Zij —en.

ONVOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

Ik leerde.	Ik zuchtte.	Ik zond.
Gij —det.	Gij —tet.	Gij —t.
Hij —de.	Hij —te.	Hij —.
Wij —den.	Wij —ten.	Wij —en.
Gij —det.	Gij —tet.	Gij —t.
Zij —den.	Zij —ten.	Zij —en.

VOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

Ik heb geleerd. Ik heb gezucht. Ik heb gezonden.
enz.

MEER DAN VOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

Ik had geleerd. Ik had gezucht. Ik had gezonden.
enz.

EERSTE TOEKOMENDE TIJD.

Ik zal leeren. Ik zal zuchten. Ik zal zenden.
enz.

TWEDE TOEKOMENDE TIJD.

Ik zal geleerd hebben. Ik zal gezucht hebben. Ik zal gezonden hebben.
enz.

EERSTE VOORWAARDELIJK TOEKOMENDE TIJD.

Ik zou leeren. Ik zou zuchten. Ik zou zenden.
enz.

TWEDE VOORWAARDELIJK TOEKOMENDE TIJD.

Ik zou geleerd hebben. Ik zou gezucht hebben. Ik zou gezonden hebben.
enz.

GEBIEDENDE WIJZE.

ENKELV. Leer.	Zucht.	Zend.
MEERV. Leert.	Zucht.	Zendt.

AANVOEGENDE WIJZE.

TEGENWOORDIGE TIJD.

(Dat) ik leere.	(Dat) ik zuchte.	(Dat) ik zende.
" gij —et.	" gij —et.	" gij —et.
" hij —e.	" hij —e.	" hij —e.
" wij —en.	" wij —en.	" wij —en.
" gij —et.	" gij —et.	" gij —et.
" zij —en.	" zij —en.	" zij —en.

ONVOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

(Dat) ik leerde.	(Dat) ik zuchtte.	(Dat) ik zonde.
" gij —det.	" gij —tet.	" gij —et.
" hij —de.	" hij —te.	" hij —e.
" wij —den.	" wij —ten.	" wij —en.
" gij —det.	" gij —tet.	" gij —et.
" zij —den.	" zij —ten.	" zij —en.

VOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

(Dat) ik hebbe	(Dat) ik hebbe	(Dat) ik hebbe
" gij —et	" gij —et	" gij —et
" hij —e	" hij —e	" hij —e
" wij —en	" wij —en	" wij —en
" gij —et	" gij —et	" gij —et
" zij —en	" zij —en	" zij —en

} geleerd.
} gezucht.
} gezonden.

MEER DAN VOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

(Dat) ik hadde geleerd.	(Dat) ik hadde gezucht.	(Dat) ik hadde gezonden.
	enz.	

238. Wat verstaat men door den **stam**, of den **wortel** van een werkwoord? Wat door den **wortelklank**?

239. Werkwoorden, die niet van wortelklank veranderen en waarvan het verleden deelwoord op **d** of **t**

eindigt, zijn **gelijkvloeiend**, of **zwak**; bijv.: *werken, werkte, gewerkt*; — *spitten, spitte, gespit*.

Zulke werkwoorden, die wel van wortelklank veranderen en vooral waarvan het verleden deelwoord op **en** eindigt, noemt men **ongelijkvloeiend**, of **sterk**; bijv.: *drinken, dronk, gedronken*; — *loopen, liep, geloopt*; *nemen, nam, genomen*. Merkt gij nog verschil in de klankverandering, wat aangaat de 3 opgegeven sterke werkwoorden?

Tot welke soort van werkwoorden rekt gij de volgende: *loopen, drijven, zitten, zetten, drinken, drenken, vallen, vellen, vragen, bakken, jagen, lachen, stelen, treffen, heffen, laden, laten, scheppen, plegen, stijven*?

240. Waaraan kan men hooren, of ik moet schrijven *gebouwd* of *gebouwt*, *geloofd* of *geloofd*? Hoe is altijd de vorm van den 1^{en}, 2^{en}, en 3^{en} persoon enkelvoud van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs?

Hoe vormt men den onvolmaakt verleden tijd der zwakke werkwoorden?

241. Er zijn werkwoorden, die in de vervoeging van de regels der zwakke of sterke vervoeging afwijken; men noemt ze **onregelmatig**. Alle andere werkwoorden zijn **regelmatig**.

Toon aan, waarin de volgende werkwoorden onregelmatig zijn:

Hebben. ik heb — gij hebt — hij **heeft** — hij **had**, hij heeft **gehad**.

Zijn. ik **ben** — gij zijt — hij **is**, ik **was**, ik **ben geweest**.

Zullen. ik **zal** — gij zult — hij **zal**.

Willen. hij **wil**.

Kunnen. ik **kan** — gij kunt — hij **kan**.

Doe hetzelfde met de volgende werkwoorden: *moeten, zien, gaan, mogen, komen, weten, houden, staan, slaan, doen, zoeken, denken, brengen, verliezen, vriezen, eten en koopen*.

Tot hiertoe hebben wij gezien, dat, als wij letten op de vervoeging, de werkwoorden kunnen verdeeld

worden in **regelmattige** en **onregelmattige**, of in **gelijkvloeiende** (*zwakke*) en **ongelijkvloeiende** (*sterke*) werkwoorden.

242. *Bereiden, reizen, leiden, vleien, pleiten*, enz. zijn *zwak*; *berijden, rijzen, lijden, vermijden, grijpen*, enz. zijn *stork*. Welken regel kunt gij hieruit afleiden? *Stijven, bedijken, verrijken* en eenige andere maken hierop eene uitzondering. Waarom? Denk eens na, van welke woorden ze afgeleid zijn.

- 243. *Plaats de cursief gedrukte werkwoorden in den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze.* Gij mogen medegaan, als gij u spoedig *aankleeden*. Eng en moeilijk is de weg, die ten Hemel *leiden*; breed en gemakkelijk die, welke ten verderve *voeren*. Ik *houden* mij met zulke beuzelarijen niet op, maar *besteden* liever mijnen tijd aan nuttige bezigheden. Men *houden* zich in dit huisgezin ijverig bezig: de vader *bebouwen* het land, de moeder *verrichten* allerlei huiswerk, *naaien, breien, bereiden* de spijsen of *verzorgen* hare kinderen. Gij *vervelen* u, omdat gij uwen tijd niet nuttig *aanwenden*; nu *ondernemen* gij dit, dan dat, maar gij *volhouden* niet. De afgodendienaar *vereeren* en *aanbidden* houten of steenen beelden. Wie *binnentreden* daar de zaal? Ik *kennen* dien heer niet. Men *melden* mij, dat mijn broeder zich thans beter *bevinden*. De dag *aanbreken*, het morgenrood *kleuren* den oostelijken hemel, de zon *rij(ei)zen* statig boven den gezichteinder, geheel de schepping *ontwaken* tot een nieuw leven. Wat *raden* gij mij in deze omstandigheid te doen? Wat *beduiden* dat geroep? Als gij uw vertrek een paar uren *uitstellen*, dan *rij(ei)den* ik met u mede. Gij *benei(tj)den* uw makker, daarom *verblijden* gij u over het mislukken zijner pogingen. Ik *wedden*, dat gij het niet *kunnen*, al *pochen* gij ook op uwe behendigheid.

De rups, die aan het koolblad *knagen*,

Het wormpje in de peer,

Kermen, als gij 't *uitsnijden* of *vertreden*:

Misgunnen men ons een enklen beet,

Daar *ginder groeien* nog meer.

- 244. *Plaats de cursief gedrukte werkwoorden in den onvolmaakt verleden tijd.* Ik *kunnen* gisteren niet met u medegaan. Juist *bereiden* ik mij voor de les, toen oom *aankomen*. Ik *kennen*

hem niet meer, zoozeer *zijn* hij veranderd. Het schip *liggen* reeds geruimen tijd voor anker, maar *kunnen* niet afvaren, omdat de tegenwind *aanhouden*. Eindelijk *keeren* de wind; het teeken tot vertrek *worden* gegeven. Zacht *glijden* het trotsche vaartuig over den wijden waterspiegel. De passagiers *begroeten* voor het laatst de vaderlandsche kusten, die langzaam uit hunne oogen *verdwijnen*. Na een tocht van verscheiden maanden *landen* zij in de haven van Soerabaya. Op den terugtocht *hebben* men echter met allerlei moeilijkheden te kampen. Eene kwaadaardige koorts *uitbreken* onder de bemanning, waarvan verscheidenen *bezwijken*. Bovendien *ontstaan* een hevige brand, dien men slechts met moeite *kunnen* blusschen. Eindelijk *stranden* het geteisterde vaartuig op de Afrikaansche kusten. Een jeugdig soldaat *verwerven* zich in het jongste gevecht een onsterfelijken roem; hij *dooden* en *kwetsen* vele vijanden, *bespieden* geheel alleen hunne stellingen, *redden* zijn kapitein het leven en *sterven* eindelijk den heldendood voor 't vaderland. Gij *verrichten* uwe taak met onoplettendheid, *doen* noodelooze vragen, *ophouden* alvorens uw werk gereed *zijn* en *storen* uwe makkers, daarom *worden* gij gestraft. Ik *wachten* meer dan een uur, maar de vrienden *verschijnen* niet. Gij *benijden* uwen vriend, daarom *verblijden* gij u over het mislukken zijner pogingen.

De bakker en zijn meelge knechts

Doen ook maar, wat hun *goeddunken* slechts;

Want als 't klein volk hun luiren *zien*,

Komen 't uit den schoorsteen voor den dag.

Ze halen het meel

Van zolder of deel,

Ze ziften en *kned*en 't,

Ze wegen en *doen* 't,

Ze schuiven

't In 'd oven;

Ze stoken den gloed op,

En *passen* er goed op,

Tot bij het kraaien van den haan,

De baas 't versch baksel klaar *vinden* staan.

GOEVERNEUR.

- 245. *Plaats het cursieve werkwoord in den aange-
wezen tijd. t = tegenwoordige, o = onvolm.verleden, v = volm.
verledea tijd of verleden deelwoord. God verheffen t dengene, die*

zich *vernederen* **t**. Wanneer ik daar nog een oogenblik langer *vertoeven* **v** had(t), zou hij mij zeker (*h*)*erkennen* **v** hebben. Waarom *wenden* **o** gij u niet tot mij, toen gij u in nood *bevinden* **o**? Hoe *luiden* **o** het bericht, dat onlangs door vele dagbladen *verspreiden* **v** is? Uwe kleederen zijn zoo *bemorsen* **v**, dat gij u *behooren* **o** te schamen, aldus in dit gezelschap te versch(ei)jnen. Men *beweren* **t**, dat de goederen van den schuldige(n) verbeur(t) *verklaren* **v** zijn. Wie heeft zulks *beweren* **v**? De sneeuw *beschutten* **t** de planten tegen de(n) strenge(n) vorst. Als men stilzwijgend iets *onkennen* **t**, *schudden* **t** men slechts met het hoofd. Gelukkig *ontvlieden* **o** hij in tijds het gevaar. Waaraan hebt gij het geld *besteden* **v**, dat ik u onlangs *zenden* **o**? Ik heb het *aanwenden* **v** tot verschillende liefdadige einden. Dan hebt gij het goed *aanwenden* **v**. Wat *bedwiden* **t** die rook, die daar *opst(ei)jgen* **t**? De Romeinen *breiden* **o** hunne bezittingen over bijna de geheele toenmaals bekende wereld uit. De vorst *dulden* **o** niet, dat men hem *vleien* **o**.

Dan *knappen* **t** en *kruken* **t** het, *spatten* **t** in sprankels heen en weder, En *sissen* **t** als pulver, *zigen* **t** in vonken lijnrecht neder;

Vernieuwen **t** zijn glans, *hervatten* **t** zijn luister, *vlammen* **t**,
(en *vlieden* **t**,

En *bidden* **t** *zinken* **t** hij neer, die 't prachtig vuurwerk *zien* **t**.

- 246. *Bezig de volgende vormen der werkwoorden in korte zinnen.* lijdt, leidt, leid, schut, schud, schudt, went, wendt, verwent, verwend, duldt, verwijt, verweet, verwijdt, verwijdde, bereide, bereidde, bereidt, bereid, berijdt, bereed, reed, reet, ontsteld, ontstelt, bekent, bekend, bekendet, ete, atet.

- 246. a. *Breng de volgende werkwoorden in goede zinnen in den onvolmaakt verleden tijd te pas:* nederzigen, stijven, spruiten, houwen, houden, bevelen, prijzen, afscheiden, aanbinden, vergelden, overreden.

—
247. Thans vestigen wij uwe aandacht op het gebruik der werkwoorden en merken op, dat in de volgende zinnen de werkwoorden *schitteren*, *aanbreken*, *ondergaan* op zich zelve het gezegde vormen en dus het voornaamste denkbeeld in den zin uitdrukken: *De morgenster schittert aan den hemel. De dag breekt aan. De maan gaat in het westen onder. Men noemt ze daarom wel zelfstandige werkwoorden.*

248. Hebben, zijn en zullen in de zinnen: *Hebt gij van nacht goed geslapen? Zijt gij in het water gevallen? Wij zullen u gaarne helpen, maken niet op zich zelve het gezegde uit; zij helpen slechts de andere werkwoorden vervoegen; men noemt ze **hulpwerkwoorden**, en wel hulpwerkwoorden van tijd; hebben en zijn zijn de hulpwerkwoorden van den verleden tijd; zullen is het hulpwerkwoord van den toekomstenden tijd.*

Zijn de werkwoorden hebben en zijn ook hulpwerkwoorden in de volgende zinnen: *Wij hebben twee oogen. Ook de zon heeft hare vlekken. God is. Er is een hemel. Jan is in den kelder. Hij is ziek. Wij zijn ziek geweest. Als het geen hulpwerkwoorden zijn, waartoe moet men ze dan rekenen?*

249. Wil men te kennen geven, dat het onderwerp de handeling verricht of bedrijft, dan bedient men zich van het werkwoord alleen en men zegt: *Jan slaat zijn hond. De meester onderricht den leerling. God beloont onze goede werken. Hij zal gezien hebben. Zulke zinnen staan in den bedrijvenden vorm.*

Als men daarentegen wil te kennen geven, dat het onderwerp de handeling ondergaat of lijdt, dan kan men zulks niet met het werkwoord alleen. Men heeft daartoe de hulp noodig van het werkwoord *worden*, dat daarom den naam draagt van: **hulpwerkwoord van den lijdenden vorm**. *De hond wordt door Jan geslagen. De leerling wordt door den meester onderricht. Onze goede werken worden door God beloond. Hij zal gezien (ge worden) zijn.*

Zijn de volgende zinnen lijdend of bedrijvend. *De boosdoener is gestraft. De kermis is afgelopen; de kramen zijn opgeruimd. Waar is het hulpwerkwoord van den lijdenden vorm?*

Is worden ook een hulpwerkwoord in: *De haren worden grijs. Door schade wordt men wijs.*

Bij het overbrengen van een werkwoord van den bedrijvenden in den lijdenden vorm, of omgekeerd,

moet men acht geven op den *tijd*, waarin het staat: *Jan heeft u geroepen. — Gij zijt door Jan geroepen (geworden.) De visscher redde hem — Hij werd door den visscher gered. Ik zou hem geholpen hebben. — Hij zou door mij geholpen zijn. Kunt gij ook deze zinnen lijdend maken: Men heeft hem geroepen. Men heeft zeer schoon gezongen?*

- 250. *Breng deze zinnen van den bedrijvenden in den lijdenden vorm over.* — De vink bouwt een nest. De haaien verslinden vele visschen. Wij betalen onze schulden. Ik zag het. De meester verbeterde mijn opstel. Waarom velde de houthakker den boom? De landman heeft den akker beploegd en bezaaid. Wij hebben u alles gegeven. De dood heeft hem in de lente zijns levens weg-gemaaid. Wie heeft den tempel van Jeruzalem gebouwd? De koopman had den prijs te hoog gesteld. Hij zal de les opzeggen. Zal de koning zijn smeekschrift aannemen? Morgen zal ik de fouten verbeterd hebben. Zou zij mij uitnoodigen?

- 251. *Handel evenzoo met de volgende.* Tante breit eene kous. De zon verlicht de aarde. God zal ons allen eenmaal oordeelen. De jager heeft eenen haas geschoten. Ik zal u vroeg wekken. De landman had den akker bezaaid. Wij zouden u niet gekend hebben. Romulus en Remus stichtten Rome in 754 vóór Christus. Men heeft in Nieuw-Holland goud ontdekt. De duivel bekoorde onze eerste ouders in het Paradijs. Zou hij uwe vraag wel beantwoorden? Wanneer moet ik u afhalen? De inwoners der hoofdstad bereidden den koning een plechtigen intocht. Zij hebben mij slecht behandeld. Wie heeft u geroepen? Ofschoon God ons aanhoudend met weldaden overlaadt, bedroeven en belcédigen wij Hem toch dikwijls. Zijne broeders volgden hem naar Parijs, alwaar hij een huis gekocht heeft. Wien beminde Jakob het meest? Men moet God beminnen. Men bouwde 7 jaren aan den tempel van Jeruzalem.

Wild jagen

De vlagen

Den regen daarheen.

Bereide Roel zag op zijn tochten

Geweldig veel . . . . .

- 252. *Breng de volgende zinnen in den bedrijvenden vorm over.* Algemeen wordt door ons gehouden, dat het letterschrift

door de Pheniciërs uitgevonden is. De getuigen werden door den rechter gehoord. Niemand wordt binnengelaten. Een allerliefst tuintje wordt door mijn broeder achter zijn huis aangelegd. In het laatst der vorige eeuw werd ons land door de Fransen veroverd. Hij zal goed door ons ontvaren worden. Gisteren werd een dief naar de gevangenis gebracht. Gij zoudt het glas niet gebroken hebben als gij voorzichtiger geweest waart. Deze steenkolen zijn ons door een Amsterdammer schipper bezorgd. In het vervolg zullen ze ons door een anderen geleverd worden. Een trotsche eik is dezen nacht door een storm ontworteld. Het plan tot het bouwen der brug was door onze ingenieurs ontworpen. Iedere les wordt ons door onzen onderwijzer verklaard. Deze opstellen zijn door hem zelf verbeterd.

253. Welk verschil bestaat er in de spelling tusschen de *gebiedende wijze enkelvoud en meervoud*?

Zou men den 1^{en} en den 3^{en} persoon ook in de gebiedende wijze kunnen gebruiken?

Daar zit een leerling met de armen over elkander. Hij heeft nog niets uitgevoerd. Het is, alsof hij met open oogen droomt. Op eens ontwaakt hij uit zijne mijmering en zegt tot zich zelf: *Laat ik mijn werk beginnen!* Hij gebiedt zich zelf, of liever hij spoort zich zelf aan.

Laat ik (beginnen) is dus de vorm van den 1^{en} persoon enkelvoud der gebiedende wijze.

Ook de 3^e persoon wordt op dezelfde wijze met *laten* gevormd. **Laten** is alzoo het *hulpwerkwoord der gebiedende wijze*. Wat beteekent dit?

Ziehier de geheele gebiedende wijze:

Laat ik beginnen.

Begin.

Laat hij beginnen.

Laten wij beginnen.

Begint.

Laten zij beginnen.

- 254.**
1. *Ik moet schrijven.*
  2. *Hij wil niet studeeren.*
  3. *Gij moogt spelen.*
  4. *Gij kunt lezen.*

5. *Wij laten ons photografeeren.*

6. *Zij durven niet blijven.*

Eenige werkwoorden behoeven altijd een ander werkwoord in de onbepaalde wijze bij zich. Zonder dit werkwoord hebben zij geene volkomen beteekenis. Men noemt ze daarom **hulpbehoevende** werkwoorden.

Verklaar dit woord eens.

Uit het voorafgaande blijkt, dat, als men op het gebruik der werkwoorden let, deze kunnen onderscheiden worden in: **zelfstandige werkwoorden**, **hulpwerkwoorden** (van tijd, van den lijdenden vorm, van de gebiedende wijs), **hulpbehoevende werkwoorden** en **koppelwoorden**.

- 255. *Plaats de cursief gedrukte werkwoorden in de gebiedende of in de aanvoegende wijze. Bemoeien u niet met zaken, die u niet aangaan. Gerechtsdienaar, dragen zorg, dat de dief niet ontsnappen. Mietje, geven dien armen man wat te eten, opdat hij zijnen honger stillen en niet van gebrek bezwijken. Jezus zeide tot zijne leerlingen: „Waken en bidden, opdat gij niet in bekoring vallen.” Mijn jongen, doen dat niet; gaan liever uwe les nog eens nazien, opdat uw onderwijzer over u tevreden zijn. Mogen de Hemel dit ongeluk verhoeden! God bewaren mij daarvoor. Ik wenschte wel, dat gij beter luisteren en uwen tijd goed besteden. Mannen, zijn gereed! blijven op uwen post, en geven wel acht, opdat de vijand u niet verrassen. Ik wil, dat niemand zich van zijne plaats verwijderen. Gaan heen, luiaard, en verschijnen niet meer onder mijne oogen. Ik wenschte, dat hij het doen. Izaak zeide tot Ezau: „Nemen uwe wapens en gaan uit; en als gij op de jacht iets vind(t), brengen het mij, opdat ik het eten en u zegenen, eer ik sterf.”*

Jongens, *kijken* eens, dat zal gaan!

Haasten u, reppen u, vegen de baan!

- 256. *Schrijf het volgende zonder fouten.* Wie heeft mijn schrift zoo bemors(t)? Jan, ga(an) eens even na(a)r de(n) buurman en zeg(t) hem, dat ik hem deze(n) middag hier verwacht. Gij hebt mij niet geloofd(d), toen ik u de waarheid zeid(d)e; nu ondervind(t) gij de gevolgen uwer eigenzinnigheid. Rijke(n), wend(t) uwe oogen niet af van den arme(n). Zoo even lag ik mijn potlood

op de(n) lessenaar, en nu is het verdwe(e)nen. Wie heeft het ge-
 kaapt(d)? Willem, als gij het hooi binnengehaald(t) hebt, breng(t)
 dan het paard na(a)r de wei(ij)de. De timmerman heeft gehamert(d),
 geschaafd(t), geboord(t), gezwoegd(t) en gezweet; de man is ver-
 moeid(t) en afgetobt(d). Is die(n) oude(n) soldaat erg gekwetst(d)?
 Neen zijne(n) linkerarm is slechts een weinig gekneust(d). De
 onoverwinnelijke vloot, bemand(t) met 20.000 koppen, werd(t)
 door de Engelsche(n) en Nederlanders, maar nog meer door de(n)-
 storm, vrees(s)elijk gehavend(t) en verstrooid(t). Na ve(e)le jaren
 een zwervend(t) en ongebonden leven gelij(ei)dt, zijne goederen
 verkwist(t) en zijne eer en goeden naam verloren te hebben, is
 de ongelukkige zoon eindelijk naar het ouderlijke huis wederge-
 keerd(t). Leonidas antwoord(d)e den Perzers, toen deze(n) eischten,
 dat hij de wapens zoud(d)e overgeven: kom(t) en haal(t) ze. Waarom
 heeft men die(n) sloot verbreed(t) en den dijk opgehoogd(t)? Ik heb
 mij gespoe(ijd)t, zooveel ik maar kon, maar het baat(t)e mij niet,
 de voorstelling was geëindigd(t), toen ik aankwam. Ik *kon* u wel,
 ofschoon gij u zelf(v)en onkenbaar tracht(t)e(t) te maken?

257. Wanneer men acht geeft op de beteekenis der
 werkwoorden, dan bemerkt men aanstonds, dat sommige
 werkwoorden een *lijdend voorwerp* bij zich hebben. Zeg
 ik: *Deze leerling bemorst zijne boeken*, dan is in dien zin:
zijne boeken het lijdend voorwerp; de boeken ondergaan
 of lijden de handeling; na afloop daarvan zijn het *be-*
morste boeken geworden. Men zegt dat de handeling
bemorsen op de boeken is overgegaan. *Bemorsen* is
 daarom een **overgankelijk werkwoord**.

In den zin: *De zon schittert aan den hemel* is geen voor-
 werp te vinden, wijl er niets of niemand is, die de han-
 deling *schitteren* ondergaat. Deze handeling gaat niet op
 een voorwerp over; het werkwoord *schitteren* is **on-**
overgankelijk.

Overgankelijke werkwoorden komen menigmaal zonder
 lijdend voorwerp en dus als *onovergankelijke* voor: b. v.
Hij spreekt dikwijls zonder na te denken. Wie roept
daar zoo hard? Het glas brak. De deur sluit goed.
Dat fruit zal geheel bederven.

Zijn leven, blijven, slapen ook overgankelijk in de vol-

gende zinnen : *Sommige insecten leven slechts een enkelen dag. Ik heb den geheelen nacht geslapen. Blijf een oogenblik hier. Wat is in deze zinnen eigenlijk weggelaten ?*

Zoudt ge door eene kleine verandering van de onovergankelijke werkwoorden gaan , zorgen , weenen , zitten , leven , waken , varen , legeren overgankelijke kunnen maken ?

- 258. *Welke van de volgende werkwoorden zijn overgankelijk, en welke onovergankelijk ?* kruipen , vreezen , liegen , dwingen , klagen , afwenden , beleven , bevelen , pochen , wenden , razen , dreigen , lijden , sluipen , ontbreken , lachen , staan , bewandelen , komen , vorderen , vertreden , naderen , vervaardigen , houden , bekomen , sterven , sluiten , schelden , doen , bezitten , ontkomen , eischen , verstaan , vragen , gehoorzamen , omgeven , vergelden , treden , wandelen , bezinnen .

- 259. *Maak zinnen, waarin de volgende werkwoorden overgankelijk en andere, waarin ze onovergankelijk voorkomen :* steken , smelten , buigen , bijten , koken , verminderen , drukken , veranderen , bewegen , verschieten , drijven .

VOORBEELD. *De herder dreef de kudde naar de weide.*

Hout drijft op het water, omdat het soortelijk licht is.

260. 1. *De moeder wast het kind.*
 2. *Ik snijd mij.*
 3. *Gij hebt u verbeterd.*
 4. *Zij wast zich.*
 5. *Vader snijdt het brood.*
 6. *Hebt gij uw werk al verbeterd ?*

Alle werkwoorden , die in deze zinnen voorkomen , zijn *overgankelijk*. In de zinnen 2, 3 en 4 verricht het onderwerp de handeling en ondergaat die tevens ; m. a. w. de handeling keert tot het onderwerp terug. In de andere zinnen is dit niet het geval.

Wanneer de handeling door het onderwerp verricht en te gelijk ondergaan wordt , dan noemt men dit den **terugwerkenden vorm** der overgankelijke werkwoorden.

Sommige werkwoorden komen nooit anders dan in den *terugwerkenden vorm* voor , zooals : *schamen , vergissen , bezinnen , ontfermen , enz.*

261. 1. *Het regent.*
 2. *Het vroor hard.*
 3. *Het sneeuwt geweldig.*
 4. *Het is hoog tijd, het luidt voor de H. Mis.*
 5. *Het ontbreekt hem aan ijver.*

Ziehier nog eene bijzondere soort van werkwoorden; in deze zinnen wordt alleen gezegd, *dat er iets gebeurt*, of *dat iets is*, zonder dat er ook een persoon wordt genoemd, die de handeling verricht. In de plaats daarvan staat het onbepaalde voornaamwoord **het**. Kan men deze werkwoorden ook anders gebruiken dan in den 3^{en} persoon enkelvoud? Men heet ze **onpersoonlijke werkwoorden**. Alle andere werkwoorden zijn persoonlijke. Waarom?

262. Ontbreekt ook het onderwerp bij de werkwoorden *spijten* en *bevalen* in de volgende zinnen: *Het spijt mij, dat uw oom ziek is. Het bevalt mij zeer, dat hij bevorderd is?*

De ondergeschikte zin is eigenlijk het onderwerp; wij noemden zulke zinnen reeds *onderwerpszinnen*. Is het voornaamwoord *het* hier een onbepaald voornaamwoord? Toch gelijken zulke werkwoorden op onpersoonlijke: Zoudt gij ze bijv. in den 1^{en} persoon kunnen gebruiken? Men noemt ze *schijnbaar onpersoonlijke werkwoorden*.

Geef nog vier voorbeelden van zulke onderwerpszinnen. Kunnen de plaatsvervangende onderwerpen vooraan ook gemist worden?

- 263. *Maak 5 zinnen, waarin een terugwerkend en 5 andere, waarin een onpersoonlijk werkwoord komt.*

- 264. *Beproof eens, of gij bij regenen, sneeuwen en hagelen een voorwerp kunt vinden.*

-
265. 1. *Het werken valt hem lastig.*
 2. *Het is noodzakelijk te leeren.*
 3. *Mijn leeren is spelen.*
 4. *Ik wensch te vertrekken.*
 5. *Wij eten om te leven.*

In elk dezer zinnen komt een werkwoord voor in de

onbepaalde wijze. In den eersten en in den derden zin zijn echter *werken*, *leeren* en *spelen* geen werkwoorden meer, maar . . . . . *Waarom?*

Als gij deze zinnen ontleedt, zult ge zien, dat het werkwoord in de onbepaalde wijze nu eens als *onderwerp*, dan als *gezegde*, dan als *voorwerp* of *bepaling* voorkomt.

Somtijds staat het werkwoord alleen; een ander maal is het voorafgegaan door *te* of *om te*.

266. Wat is het voorwerp in de volgende zinnen?

Ik zie den molen malen. Wij hoorden de klok luiden. Ik voelde mijn bloed in de aderen koken.

Wat zie ik? *den molen* — ja, maar nog meer: ik zie ook *het malen*. *Den molen malen* is dus te zamen het voorwerp van *zien*.

Vul de uitdrukking *den molen malen* eens aan tot een volkomen zin: b. v. *Ik zie, dat de molen maalt*. Wat is nu het voorwerp van *zien*? Zulke zinnen noemt men **voorwerpszinnen**, gelijk wij reeds gezien hebben.

- 267. *Maak van het gecursiveerde een voorwerpszin:*

Ik vernam *zijne bevordering* met vreugde. Vader meldde mij gisteren *zijne behouden aankomst*. Nimmer zal ik *de liefde mijner ouders* vergeten. Tobias beval zijnen zoon naar *Raguel* te reizen. Hij zeide hem *enen bekwamen gids* te zoeken. De aangeklaagde bewees *zijne onschuld*. Ik hoop *mijn vader bij mijne tehuiskomst* gezond aan te treffen. Bij het vernemen dier tijding verlangde de arme moeder zeer *haren zoon nog eenmaal in hare armen* te drukken. Vertel mij *uwe lotgevallen*. Hoort gij *het schreien van dat arme kind* niet? Wij zagen *den man* komen. Deze reiziger denkt in vier dagen te *Rome* aan te komen. Weet gij *de schuilplaats van den armen banneling*? De schalksche knaap beproefde *den meester* te misleiden. Ik verklaar u *zulk werk niet te willen aannemen*. Belooft gij mij *morgen te betalen*? Belooft gij mij *morgen te betalen*?

- 268. *Maak ondergeschikte zinnen, die als voorwerp staan (voorwerpszinnen) bij elk der volgende werkwoorden: melden, hooren, meenen, bevelen, weten, gelooven, denken, berichten, gelasten.*

- 269. *Verander of verkort den voorwerpszin tot een eenvoudig voorwerp.*

Ziet gij niet, dat gij u vergist hebt? Ik had al lang voorzien, dat hij sterven zou. Weet gij, waar de burgemeester woont? Niemand bespeurde, dat hij vertrok. Vader gebod mij, dat ik komen zoude. Alle toeschouwers zagen, dat de ongelukkige neerplofte. De onderwijzer toonde ons allen duidelijk aan, dat de aarde rond is. De overheid beval, dat de dief in hechtenis genomen zoude worden. Men meldt ons, dat oom zal overkomen. De nieuwsbladen melden, dat de oorlog uitgebroken is. Koop niet, wat overtollig is. De veldheer eischte, dat de stad zoude overgegeven worden. Kunt gij bewijzen, dat hij onschuldig is? Hoort gij, dat het dondert? Verlaugt gij, dat ik overkome? Eensklaps zagen wij, dat de wagen langs het huis voortroide. Men kon voorzien, dat het weer veranderen zou. Wij gisten, dat vader lang zou uitblijven. Wij hoopten, dat hij herstellen zou. Hebt gij vernomen, dat wij vertrekken zullen? Boodschap hem, dat zijn zoon ongesteld is.

VOORBEELD. Ziet gij *uwe vergissing* niet? Ik had *zijn dood* al lang voorzien. Weet gij *den burgemeester wonen*, of: Weet gij *de woning van den burgemeester*?

270. De vormen *lezende*, *kokende*; *gelezen* en *gekookt* noemt men de deelwoorden van *lezen* en *koken* en wel de twee eerste tegenwoordige deelwoorden en de twee laatste verleden deelwoorden.

Uit de uitdrukkingen: *kokende soep*, *een lezende jongen*, het *gelezen verhaal* en *de gekookte spijsen* blijkt, dat deze vormen deelen in de beteekenis van een werkwoord en in die van een bijvoeglijk naamwoord. Kunt gij dat verklaren?

271. *Ik wil, dat hij kome.*

Wij wenschten, dat gij u beterdet.

Zeg het hem, opdat hij het wete.

Ontleed deze zinnen. In welke wijze staan de werkwoorden: *komen*, *beteren*, *weten*?

Uit deze voorbeelden ziet gij, dat de *aanvoegende wijze* gebruikt wordt:

1°. In ondergeschikte zinnen (voorwerpszinnen) na de werkwoorden *willen* en *wenschen*. Hetzelfde heeft ook plaats na *bevelen*, *verlangen*, *begeeren*, *zorgen* of *zorg dragen* en eenige andere. Geef van elk een voorbeeld.

2° Na het voegwoord op dat.

3° Nog wordt de aanvoegende wijze gebruikt in enkelvoudige zinnen, die een wensch uitdrukken; b. v. *Leve de koning! God zegene u!*

Deze zou men kunnen beschouwen als ondergeschikte zinnen, waarvan de hoofdzin *ik wensch* weggelaten is.

In plaats van *kome* en *wete* kan men in bovenstaande zinnen ook zeggen *komen zal*, *weten mag*. In welke wijze staan *komen* en *weten* nu?

Van de *voorwaardelijke* wijze behoeft ge vooreerst niets te weten.

272. Wat hunne vorming betreft, worden de werkwoorden verdeeld in *stamwoorden*, *afgeleide* en *samengestelde woorden*.

De sterke werkwoorden zijn over het algemeen stamwoorden, als *loopen*, *zingen*, *vangen*, *zitten* enz.

Van welke woorden zijn de volgende werkwoorden afgeleid: *warmen*, *huizen*, *verhoogen*, *lichten*, *zwermen*, *innen*, *beamen*?

Kent gij ook samenstellingen met *vangen*, *zien*, *staan*, *lezen*?

273. *Bedekken*, *geleiden*, *herhalen*, *onthouden*, *verjagen*, *wanhopen*.

Zijn deze woorden afgeleid of samengesteld?

Be, ge, her, ont, ver en wan zijn **voorvoegsels**.

Anders is het met

1. *uitt nemen*, *doorzoeken*, *onderhouden*, *overhandigen*, *doorhalen*, *ondergaan*, *overkomen*, *doorschouwen*, *doorlaten*, *overreden*, *ompraten*, *omgorden*, *wedergeven*, *wederstaan*.

2. *huishouden*, *logenstraffen*, *raadplegen*, *beeldhouwen*, *liefkoozen*, *kortwieken*, *dwarsboomen*, *knipoogen*, *stampvoeten*, *reikhalzen*, *watertanden*, *glimlachen*, *wedijveren*.

3. *acht slaan*, *acht geven*, *oorlog voeren*, *plaats hebben*, *plaats grijpen*, *vertrouwen stellen*, *vermaak scheppen*, *den spot drijven*, *de wacht houden*, *het bed houden*.

De werkwoorden van N° 1 en 2 zijn *samengesteld*. Waarnit?
Welke zijn scheidbaar, welke onscheidbaar samengesteld?

In N° 3 ziet gij uitdrukkingen, die men *werkwoordelijke uitdrukkingen* noemt. In deze is het werkwoord met het ander woord zoodanig verbonden, dat ze te zamen maar één denkbeeld uitdrukken. Neem het werkwoord alleen, en ge krijgt eene geheel andere beteekenis.

- 274. Toon aan, dat gij de beteekenis der in N° 1 en 2 gespatieerde werkw. verstaat, door deze in *finke zinnen* te gebruiken.

- 275. Maak goede zinnen, waarin doorhalen, omringen, overtuigen, overleveren, omkeeren, geschieden, mistasten, be-raadslagen, misgunnen, aanbidden, plaats grijpen, dwarsboomen en gadeslaan in den *volmaakt verleden tijd* voorkomen.

VOORBEELD. Hij heeft het erg verbruid, daarom heb ik hem eens duchtig doorgehaald.

276. Nog verdienen opmerking de werkwoorden *vellen, zetten, drenken, leggen, wekken, voeren*.

Wekken beteekent *doen waken, voeren* — *doen varen* (dat vroeger ook *rijden* beteekende), enz.

277. Welke eigenaardigheid bemerkt gij aan de volgende werkwoorden *trappelen, klapperen, klingelen, stotteren, wentelen*, enz.

Bestaat er verschil tusschen *trappen* en *trappelen*, — *krabben* en *krabbelen*, enz.

- 278. In de volgende zinnen zijn hebben en zijn uitgelaten. Vul ze eens in. Ik .... gisteren naar Rotterdam geweest en .... den geheelen weg gereden. — En gij? — Ik .... even naar Utrecht gestoomd. — Wat .... gij bezweet! — Geen wonder; wij .... uren lang gewandeld; ik .... mij afgetoed en .... zoo vermoeid, dat ik niet meer kan. — .... gij geloopt of gereden? Ik .... er zachtjes heen gewandeld. — Hij .... in minder dan een uur naar P. gegaan. — Dat is bijna ongelooflijk. — Ja, maar hij .... geloopt als een postpaard. — Foei, ... gij u niet geschaamd, zulks te doen! — Die goede meid .... zich vandaag weer afgesloofd.

- 278. a. Breng de volgende werkwoorden in goede zinnen in den *onvolmaakt verleden tijd* te pas: nederzigen, stijven,

spruiten , houwen , houden , bevelen , prijzen , afscheiden , aanbinden , vergelden , overreden .

- 279. *Schrijf zonder fouten en plaats de teekens.* Nabij het eiland Moskoë op de kust van Noorwegen trefdt men de gevarelijke maalstroom aan. Hij neemt regelmatig elke zes uren in onstuimigheid toe en af en rigt zich alzoo naar eb en vloed. Van den hooge Helsegger die in de nabijheid licht kan men de vreeselijke stroom in zijne geheele lengte en breedte overzien. Alle scheepen die in zijn bereik komen worden in den afgrond medegesleept en op de talloze klippen die zich in de diepte bevinden verbreijeld. De ijsbeer dien het waagt naar de eilanden te overzwemmen mag onder hevig gebrul den sterksten wederstand bieden het baadt hem niet. Onder de gestolene voorwerpen die men bij dezen man gevonden heeft bevindt zich ook de goude horloge die verleede donderdag eensklaps uit uwe kamer verdwenen was. De man die hij al zijn vertrouwen geschonken had heeft hem laag behandelt. Hen die gene enkele fout in dit opstel gelaten hebben zal gewis eene belooning gegeven worden. Vrientjes, overlees het nog eens.

- 280. VRAGEN. 1. Hoe kan de onbepaalde wijs in een zin voorkomen? 2. Geef een voorbeeld, dat de onbepaalde wijs als voorwerp staat. 3. Waarom is *straffen* een zwak werkwoord? 4. Waarom zijn *mogen* en *vriezen* onregelmatig? 5. Welke hulpwerkw. hebben wij om de tijden der werkwoorden te vormen? 6. Is dit ook in het Fransch het geval? 7. Wat kan het werkwoord *zijn* nog anders zijn dan een hulpwerkw.? 8. Wanneer is een werkwoord *overgankelijk*? wanneer *onovergankelijk*? 9. Wanneer komt een werkwoord voor in den *lijdenden vorm*? 10. Welk is het hulpwerkwoord van den lijdenden vorm? 11. Geef voorbeelden, dat *worden* geen hulpwerkwoord is. 12. Welke verandering ondergaat een zin, als hij van den *bedrijvenden* in den *lijdenden* vorm wordt overgebracht? 13. Wat is een *onpersoonlijk werkwoord*? 14. Kent gij ook twee soorten van onpersoonlijke werkwoorden? 15. Kent gij werkwoorden, die van andere werkwoorden zijn afgeleid?

Bijwoord — Voegwoord — Voorzetsel — Tusschenwerpsel.

281. 1. *Gij hebt langzaam geschreven.*
 2. *Die sigaren zijn buitengewoon duur.*
 3. *Hij heeft bijzonder goed gewerkt.*

Langzaam in den eersten zin is een **bijwoord**, omdat .....

De beide andere zinnen zullen we eens wat nader beschouwen.

Wanneer ik zeg: *die sigaren zijn duur*, dan ken ik de hoedanigheid *duur* aan die sigaren toe. *Duur* is hier alzoo een ..... Maar alle sigaren zijn niet even duur; m. a. w. alle sigaren bezitten die hoedanigheid niet in denzelfden graad. Ze kunnen zijn: *duur*, **zeer duur**, **buitengewoon duur**, **te duur**, **veel te duur**, enz.

Ze, *buitengewoon*, *te*, *veel te*, enz. drukken den graad eener hoedanigheid uit en zijn ook **bijwoorden**.

Dat is ook het geval met *ruim*, *uiterst*, *niet genoeg* en zoo in: *Gij leest ruim hard*, *uiterst hard*, *niet hard genoeg*, *zoo hard*; — en met *bijzonder* in den darden zin.

- 282. Maak zinnen, waarin goed, hard, gemakkelijk dagelijks, vergeefs, toch, waar als bijwoorden voorkomen. Breng daarna de 5 eerste als bijvoeglijke naamw. in goede zinnen te pas.

283. *Gij zingt goed, uw broeder zingt beter, maar uw zusje zingt het best van allen.*

Gij ziet, dat men van bijwoorden ook trappen van vergelijking kan vormen. Gaat dit met alle? Beproef het eens.

284. Sommige bijwoorden drukken eene *tijdsbepaling*, andere eene *plaatsbepaling* uit; nog andere drukken eene *bevestiging*, eene *ontkenning*, een *twijfel*, enz. uit, b. v. *weldra*, *eens*, *altijd*, *nimmer*, *vroeg*, *laat*, enz. — *hier*, *daar*, *nergens*, *overal*, *onderweg*, *voorop*, enz. — *ja*, *zeker*, *gewis*, *stellig*, *nog*, *neen*, *niet*, *geenszins*, *waarschijnlijk*, *misschien*, enz.

285. Hoe zoudt gij *wetens en willens, van ganscher harte, heinde en verre (veer), in aller ijl, te zamen, onverrichter zake, keer op keer, ten slotte* noemen? Zij hebben dezelfde beteekenis als de *bijwoorden*; men noemt ze gewoonlijk *bijwoordelijke uitdrukkingen*.

De volgende schrijft men aan elkander: *inderdaad, metterdaad, mettertijd, ternauwernood, tevergeefs, vandaag, op-nieuw en eenige andere*.

- **286.** *Maak zinnen, waarin de volgende uitdrukkingen voorkomen: wijd en zijd, heinde en verre, uitermate, van lieverlede, te berge, in aller ijl, te recht, om het zeerst, om het hardst, onverrichter zake.*

- **287.** *Welke bijwoorden komen in de volgende versjes voor?*

't Was op een zonnigen zomerdag,
 Dat tusschen twee schelven hooi
 Een ezel vlak in het midden lag;
 Wat lag er die ezel mooi!
 Eerst keek hij rechts, toen keek hij links,
 En scheen maar niet te weten,
 — Zoo geurig toch was elke schelf —
 Van welke hij zou vreten,
 Tot hij ten leste droef genoeg,
 Met wijden mond aan 't balken sloeg,
     Hia! Hia! Hia!
 En toch lag hij zoo mooi
 Tusschen twee schelven hooi.

J. VAN LENNEP.

Als wijsgeer deftig te beklagen
 De zedeloosheid onzer dagen,
 Is iets wat algemeen geschiedt;
 Doch zelf, niet slechts het misbruik haten,
 Maar zijn geliefde zwak te laten:
 Dit is het, wat men zelden ziet.

ANSLIJN.

Wild jagen
 De vlagen
 Den regen daarheen.

Hoe trillen de daken,
Hoe schudden en kraken
De muren vaneen!

Uit Braga.

288. Toen wij de samengestelde zinnen behandel- den, hadden wij reeds gelegenheid te wijzen op de voeg- woorden. Men noemt aldus die woorden, welke zinnen of deelen van zinnen verbinden, zonder tot een derzelve te behooren.

Is het woordje *dat* een voegwoord in de volgende zinnen? Geef tevens rekenschap van uw antwoord.

Ik vernam, dat mijn oom ziek was. Het bericht, dat ik ontving, was helaas, waar. De tijding, dat hij beter werd, schonk mij veel vreugde. Men antwoordde hem, dat hij nog een uur moest wachten. Het antwoord, dat ik mocht vertrek- ken, was mij welkom.

289. De voegwoorden *en* en *dat* doen niets dan zinnen aaneenvoegen; zij duiden niet aan, in welke be- trekking de zinnen tot elkander staan; men kan ze weg- laten, zonder dat de beteekenis van het geheel verandert.

- **290.** Laat de voegwoorden *dat* en *of* weg uit de volgende zinnen en let daarbij op de teekens:

God beveelt ons, dat wij vader en moeder moeten eeren. Jozef vroeg zijnen broeders, of zijn vader nog leefde. Mijn vriend ver- telde mij, dat hij zijn vader in drie jaren niet gezien had. Wil- lem zegde den knecht, dat deze hem om vijf uur moest wekken. Mijn vader vroeg mij, of ik voor hem een brief naar de post wil- de brengen. Ik antwoordde, dat ik het gaarne zou doen. Als gij iets heden nog kunt verrichten, zeg dan nooit, dat gij het morgen doen zult. De heer zeide tot zijn knecht, dat hij eerst voor het paard moest zorgen en daarna het rijtuig moest gereed maken, want dat hij om tien uur wilde vertrekken en niet gaarne te laat in de vergadering wilde komen.

291. De voegwoorden, die nevengeschikte zinnen verbinden, noemt men *nevenschikkend*; hoe zoudt ge nu de voegwoorden heeten, die *ondergeschikte* zinnen met den hoofdzin verbinden?

- 292. Voeg een afhankelijk zinnen zin bij de volgende hoofdzinnen :

Wij kunnen heden niet uitgaan, omdat .....

Men spant zich in om iets te leeren, opdat .....

Ik zal u dit geheim mededeelen, mits .....

Volbreng de geboden uwer ouders, tenzij .....

Ofschoon deze knaap ....., maakt hij geene vorderingen.

Blijf hier, totdat .....

Men mag des Zondags niet werken, tenware .....

Aangezien ....., zullen wij spoedig vertrekken.

Ik wil niet, dat gij met hem gaat, vermits .....

- 293. Gebruik nog als voegwoorden in goede zinnen :

behalve, wjl, terwijl, want, of, hoewel, hoezeer, indien, daar.

294. 1. Toen begon hij te weenen.

2. Ik verliet de stad, toen de morgen aanbrak.

3. Waar woont de burgemeester?

4. Hij zoekt het geluk, waar het niet te vinden is.

Wat is toen in den 1^{en} en waar in den 3^{en} zin?

Hoe komen ze in beide andere zinnen voor?

Gij ziet alzoo, dat sommige woorden nu eens als bijwoord, dan als voegwoord gebruikt worden.

- 295. Plaats in het volgende de weggelaten bijwoorden.

Wie had dat ... kunnen denken? — ... gewonnen, ... geronnen. — .... kwam hij binnen, nam .... een stoel en ging .... zitten. — Pharao gehoorzaamde .... aan het bevel van God. — .... meende men, dat de aarde stilstond; .... houdt men ... het tegendeel. — Jezus leert ons, dat wij ... moeten bidden. — De aarde wentelt zich ... om hare as. — De goddeloozen genieten ... .. meer voorspoed dan de goeden. — ... zou God dit toelaten? — Dat komt er van, als men ... luistert; ... hebt gij alles ... gedaan. — Als gij ... geluisterd hadt, zou er uw werk ... .. uitgezien hebben. — Ik beken ..., dat gij gelijk hebt, en zal zorgen ..., ... op te letten. — Zou dat ... mijn vriend N. zijn? .., dat is ... mogelijk. — ..., hij is het. — ... wonen de Eskimo's? — ... en ... werd Willem de Zwijger gedood? — Zijt gij ... hersteld? — ... maar ik kan ... .. gaan, mijne beenen zijn ... .. stijf. — ... maakt het de zieke? — ... zal

hij dezen nacht sterven. — Ik weet ..., dat ik ... sterven zal; maar ik weet ..., ... of ...; daarom moet ik mij ... bereid houden, opdat de dood mij ... overvalle.

- ~~~~~
- 296.** 1. *Wij zaten in den tuin onder eenen lindeboom.*
 2. *Hij was gisteren bij ons.*
 3. *Onder de les moogt gij niet spelen; gij kunt dit na den schooltijd doen.*
 4. *Wees vriendelijk jegens uwe makkers.*
 5. *De zoon van den burgemeester heeft een verzoekschrift voor mij opgesteld en aan den koning gezonden.*

De woordjes *in*, *onder*, *bij*, *na*, *jegens*, *van*, *voor* en *aan* zijn **voorzetsels**.

In en *onder* in den eersten zin staan in eene bepaling van plaats, *onder* en *na* in den derden zin in eene bepaling van tijd. Zij vormen echter niet op zich zelve een dergelijke bepaling, maar hebben daartoe de hulp van een ander woord, meestal een zelfst. naamw. of een voor-naamw., noodig.

Waarin verschillen ze dus van de *bijwoorden*?

Wat zijn *voor*, *boven*, *door* in de volgende zinnen?
Mijn horloge loopt voor. Die heer woont boven. De wagen rijdt door.

Uit den vierden en vijfden zin blijkt, dat de *voorzetsels* ook andere betrekkingen dan van plaats en tijd kunnen uitdrukken; doch wederom niet zonder behulp van een naamwoord.

297. *Door middel van, in weerwil van, ten behoeve van, ten aanzien van, met behulp van, bezijden van, enz. zijn woordverbindingen of uitdrukkingen, die den dienst doen van voorzetsels.*

- **298.** *Beproof eens, of gij deze in goede zinnen kunt te pas brengen. Vervang vervolgens de drie eerste door een enkel voorzetsel.*

299. In welken naamval staan altijd de naamw., die met het voorzetsel eene bepaling uitmaken? Dat dit vroeger niet het geval was, kunt gij nog zien aan de volgende uitdrukkingen: *binnenslands, buitendijks, voorschands; ten huize, van den lande, in der minne, enz.*

300. Welk verschil is er tusschen *na* en *naar*, voor en *vóór*? Toon dit aan door een voorbeeld.

- **301.** *Maak zinnen, waarin beneden, voor, buiten, uit, te als bij woorden voorkomen en andere, waarin deze woordjes voorzetsels zijn.*

- **302.** *Vervang in de volgende zinnen de voorzetsels door andere, die ongeveer dezelfde beteekenis hebben.* Gedurende het H. Misoffer moet men eerbiedig zijn. Hij is om zijn moedwil gestraft. Dat is ongeveer een jaar geleden. Ter oorzaak van den oorlog staat de handel stil. Die twistzoeker is uit het huis gezet. Zij draagt een gouden ring aan den vinger. Ieder gaf volgens zijn vermogen. Men greep hem bij de baren. Hij heeft bij de honderd jaren geleefd. Neven ons huis staat de beurs. Hang de schilderij tegen den muur. Die beide oudjes spreken altijd van den goeden ouden tijd. Arnhem is bekend om zijne fraaie ligging. Hoe oud en zwak hij is, hij gaat toch nog trouw ter kerk. Binnen de stad heerschte de vreeselijkste ellende. Hij werd gedood door middel van een werpspies. Nijmegen ligt aan de Waal.

- **303.** *Gebruik de volgende bepalingen in zinnen:*
In het Zuiden. Ten zuiden. Te huis. In huis. In het huis. Uit de voeten. Aan de voeten. Onder den voet. Op den voet. Aan tafel. Aan de tafel. Op weg. Op den weg. Op het land. In het land. Te land. Aan boord. Aan den boord.

- **304.** *Verbeter de fouten en plaats de teekens, waar deze ontbreken.* Aan den boom die gij daar ziet hongen verleden jaar zooveel appels dat de takken omhoog. Naar de zondvloed werd al zeer spoedig afgoderei gepleegd. Vriendje, luistert naar mijn raad, vermeidt het gezelschap van die booze makker. Gij moet nimmer vergeten voor en na den maaltijd te bidden. Voor de mensch bestaat er geen zoo zwaren last dan den tijd, wanneer hij niet weet hoe die te besteedden. De morgen brachten wij door in de schilderachtige streek aan de voet van gindse berg. Karel den vijfden gebruikte servetten, van amianth vervaardigt. Het keukenzout word

op verscheidene plaatse uit de grond gedelft en daarna in de zoutkeet gezuivert. Waar vindt men de voornaamste zoutmijn van Europa? De polijpen groeien bij duizende aan dezelfde stam als bladen aan de boom. Zij roeiden ons met hun driën naar de stad. Toen de Israëlitén zich de toorn van God op de hals gehaald hadden baadden Mozes en Aaron vóór hun en God liet zich bewegen en vergaf hen hunne misdaad. Gij ziet niet goed naar; wij zijn aan de voet der laatste bladzeide. Duizende menschen keeken er naar.

305. Ziehier eenige tusschenwerpsels: ha! hoezee! hoera! helaas! ach! och! ai! bah! foei! brr! st! — pof! klets! plomp! krak! bons! klingeling! enz.

Waarom worden ze tusschenwerpsels genoemd? Van alle rededeelen zouden we deze het best kunnen missen.

Welke drukken een gevoel van vreugde uit? Welke van droefheid? Welke van afkeer? Welke eene klanknabootsing?

- 306. *Zet in de plaats der puntjes een passend tusschenwerpsel.* ...! dat doet zeer! — ...! Zijt gij daar, mijn jongen! — ...! daar lag hij! — ..., ...! daar brak de plank, en onze waaghals tuimelde hals over hoofd in het water. — ...! moest de dood hem zoo spoedig uit ons midden wegrukken! — ...! niet gepraat! — ... hoe vuil is dat! — ...! ik ijs nog, wanneer ik er aan denk.

- 307. VRAGEN. 1. Waartoe dienen de bijwoorden? 2. Welke bepalingen kunnen ze uitdrukken? 3. Noem eenige bijwoordelijke uitdrukkingen. 4. Laat *buiten* in een zin voorkomen als *bijwoord* en in een anderen zin als *voorzetsel*. 5. Maak een zin, waarin *waar* als bijwoord, en een anderen, waarin het als voegwoord voorkomt. 6. Van welke soort van bijwoorden kan men trappen van vergelijking vormen? 7. Bijwoorden en voorzetsels dienen beide om bepalingen uit te drukken, maar waarin verschillen ze van elkander? 8. *Na* gebruikt men in eene .... bepaling, *naar* in eene .... bepaling. 9. Waartoe dienen de voegwoorden? 10. Noem 5 nevenschikkende en 5 onderschikkende voegwoorden. 11. Kent gij woorden, die als bijwoord en als voegwoord, en andere, die als voorzetsel en als voegwoord dienst doen?

EENIGE OEFENINGEN TER HERHALING.

- **308.** *Maak zinnen, waarin de voornaamw. hij, gij, zij (meervoud) in den 2^{en} naamval— en andere, waarin zij (vrouwelijk meerv.), zij (mannelijk meerv.), die en zich in den 3^{en} naamval voorkomen.*

- **309.** *Maak zinnen, waarin wijs, ziek, goed, veel, deze, andere bijvoeglijk, en andere, waarin deze woorden zelfstandig gebruikt zijn.*

- **310.** *Vul het ontbrekende aan en schrijf zonder fouten.*
De zon, ... licht wij niet ontberen kunnen, en ... . zoo groot toeschij(ei)nt, is nochtans eene der kleinste .... sterren. — .... brood men eet, ... woord men spreekt. — Zij zouden het zelf... gedaan hebben, indien de(n) tijd hu(e)n niet ontbro(o)ken had. — De staak, ... ik mijne slingerplanten gebonden had(t), is omgevaaid(t). — De palmboom, ... men slechts in warme landen aantrefd(t), berei(ij)kt eene aanzienlijke hoogte. — Vermij(ei)dt het gezelschap van hen, ... u tot het kwaad tracht(t)en te overhalen. — Omdat Napoleon zeer heers(ch)zuchtig was, heeft hij zich zelf ... en andere(n) vele onheil(l)en berokkend(t). — Huygens en Bilderdijk zijn beide(n) beroemde Nederlanders; ... is een onzer grootste dichters, ... hebben wij de uitvinding der slingeruurwerken te danken. — De(n) man, ... gij met weldaden overladen hebt, ... gij zelfs eenmaal het leven gered(t) hebt, heeft u zeer slecht behandelt(d). — Het verdroot(d) zijne(n) vrienden zoo lang te moeten wachten. — Deze(n) arme(n) man is genood(t)zaakt met de zijne(n) een goed heenkomen te zoeken. — Sommige(n) meenen, dat een staartster een ongeluksbode is. — De(n) hond des prins... ziet gij hier afgebeeld(t). — Maria wond(t) haar Goddelijk kind in armoedige doeken en legde Het in eene kribbe.

- **311.** *Vul in het volgende de lidwoorden, bijvoegl. naamw. en voornw. aan.* Wie beschrijft d... schrik, d... zich van de zijn... meester maakte, toen zij het bericht van zijn... treurig... dood vernamen. De landman bewerkt d... akker met d... ploeg. en d... egge. De kleine Anna gaf d... hongerig... arme(n) haar... boterham. Deze jongen draagt een... katoen... kiel. Aan een schip heeft men een... houten... kiel. De weide was omringt(d) door een... breed... sloot. Bij het flauwe schijnsel van een... klein... lantaarn onderscheidden wij een ongelukkige(n), badende in zijn bloed. Een kind is zijn... ouders liefde en gehoorzaamheid

verschuldigd(t). De geneesheer beval, d... zieke(n) niet in z... slaap te storen. Onz... buitengewoon... zwaarlijvig... koetsier maakte eene zijwaarts... beweging en viel van de... bok. Al mijn aanhouden was vergeefs... Ik had tevergeefs... op zijne hulp gerekend. Door een... verbazend... groot... tunnel ging het nu voorwaarts... Dagelijks... hernieuwt d... goed... man zijn onderzoek om een jaarlijks... pensioen. Hij is overal de(n)zelfde(n), zoowel in d... huis(s)elijk... kring als in d... omgang met zijn... meerder... of minder...

- 312. *Zet voor het cursieve een voornaamwoord in de plaats.* Is dit uw werk? Neen, het is niet mijn werk, maar het werk van mijn broeder of mijne zuster. Ik ben over uwen brief en over den brief van Agnes beter voldaan dan over den brief van Jan. Laat aan uwe vrienden de boeken eens zien, over welke boeken ik uwen vrienden gesproken heb. Als ik den ring vind, zal ik den ring aan de nichtjes zenden. Ik heb Herman en Frits een geschenk gegeven: Herman een album en Frits eene passerdoos. Zend den tuinman de bloemen maar terug, de bloemen bevallen mij niet. Zeg aan de fruitvrouw, dat de fruitvrouw dezen avond de aardbeziën brengen kan. Die arme man is met de vrouw en de kinderen van dien armen man aan de uiterste ellende ter prooi. De meiden verweten den knechten, dat de knechten de meiden niet geholpen hadden. Zeg aan de meid, dat de meid spoedig de kinderen naar de school moet brengen. Lees mij den brief eens voor. Lees uwen vader den brief ook eens voor. Oom heeft ons een bezoek gebracht met den broeder van oom en de vrouw van den broeder. Groet tante van mij, en zeg tante, dat ik tante eerstdaags verwacht. Groet de neven van mij, en zeg aan de neven, dat ik verlangend ben, de neven te zien. In uwen tuin staan meer boomen dan in mijnen tuin.

- 313. *Laat glijden, kruiden, bespeuren, berusten, bespieden, graven, ontduiken, aandoen, nagaan, bevinden en slagen in goede zinnen in den onvolmaakt verleden tijd voorkomen.*

- 314. *Welke van de volgende werkwoorden zijn overgangelijk?* nalaten; schitteren, vertrappen, stotteren, wanhopen, sterven, heeten, vallen, ontvallen, letten, verwerpen, ontsteken, rusten, uitrusten, verontrusten, betwisten, vermoeien, snellen, vertragen, gaan, vergaan, ondergaan, flikkeren, begeleiden, verzinnen, hangen, ophangen, twisten, tergen, zwijgen, dorsten, aarzelen, verzwijgen, talmen.

- **315.** *Bezig de volgende vormen van werkwoorden in korte zinnen:* houdt, houwt, houd, wast, wascht, bad, baadt, baadde, bade, luidde, luidt, luid, verdroot, besteedt, besteed, besteedde, wondden, wonden, wond, won, smeedt, smeeft, verweet, verhoedde, vertoeft, vertoesd, pleegt, placht.

- **316.** *Maak de volgende zinnen lijdend.* Mannen, hervat uw werk! Een heer vroeg mij den weg naar het dorp. Hij zeide, dat hij den brief bezorgd had. Aanstaanden Zondag zullen wij u bezoeken. Zijn vader trok het land uit. De vorst heeft veel schade aan onze veldvruchten veroorzaakt. Hoe menig uur hebt gij reeds verbeuzeld. Maak deze zinnen lijdend. Nooit had ik zooveel menschen bij elkander gezien. Op den avond vóór zijnen dood stelde Jezus het H. Sacrament des Altaars in. Het heeft den geheelen nacht geregend. Ik geloof, dat uwe moeder mij roept.

- **317.** *In de volgende samengestelde zinnen moet de ondergeschikte zin vooraan geplaatst worden.* De vogelen hernamen hun gezang, zoodra het onweer voorbij was. Vader zal komen, als hij kan. Toen Judas zag, dat Jezus veroordeeld was, gaf hij zich aan de wanhoop over. Ik moest terugkeeren, omdat ik mijn geld vergeten had. Die man verdient streng gestraft te worden, indien hij zich werkelijk aan die misdaad schuldig gemaakt heeft. Later zult gij eerst recht beseffen, wat gij aan uwe goede ouders te danken hebt. Ik zal gaan, omdat gij het wilt. Stel niet tot morgen uit, wat gij heden doen kunt; want de dag van morgen is onzeker. Werp uwe oude schoenen niet weg, vóór ze versleten zijn. Ik kan niet gelooven, dat hij het gedaan heeft. Gij hebt niet opgelet, daarom weet gij het niet.

- **318.** *Ontbind het volgende versje in zinnen, en zeg, welke soort van zinnen het zijn. Ontleed het ook taalkundig.*

Onlangs ging ik langs een pad,
Door de velden, naar de stad.
Toen ik daar een boer ontmoette,
Die mij nauwelijks zag of groette;
Want hij had het bijster drok,
Draafde en zwaaide met zijn stok,
Om zijn schapental te keeren,
Van een smallen dam te weren;
Eén reeds was er over heen.

VAN SANDWIJK.

BEKNOPT OVERZICHT

DER

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

---

1. Een **zin** of **volzin** is eene in woorden uitgedrukte gedachte.

2. De hoofdbestanddeelen van een zin zijn: het **o n d e r w e r p** en het **g e z e g d e**. — Het **o n d e r w e r p** is datgene, waarover men gedacht heeft, en het **g e z e g d e** duidt aan, wat men van het *o n d e r w e r p* heeft gedacht.

Het *o n d e r w e r p* is gewoonlijk een *z e l f s t. n a a m w.* — een woord als *z e l f s t. n a a m w.* gebruikt — of een *voornaamw.*

Het *g e z e g d e* is:

een werkwoord, wanneer van het *o n d e r w e r p* gezegd wordt, dat het eene handeling verricht of ondergaat: *De zon schijnt. Jan wordt gestraft*; — *een zelfstandig naamw.* of *bijvoeglijk naamw.*, wanneer van het *o n d e r w e r p* gezegd wordt, *wat het is*, of *hoe het is*: *Deze man is soldaat*; *hij is gezond en sterk*.

OPMERKING. Het koppelwoord dient om het *naamwoordelijk gezegde* met het *o n d e r w e r p* te verbinden: *zijn*, *worden*, *blijven*, *heeten*, *schijnen*, *lijken*.

3. Woorden, die als nadere omschrijving aan het *o n d e r w e r p* of aan het *g e z e g d e* worden toegevoegd, noemt men **bepalingen**: *Een gehoorzaam en godsdienstig kind wordt door God en mensch bemind*.

4. Eene bijzondere bepaling is het **voorwerp**. Het **voorwerp** in den zin is de persoon of de zaak, die de handeling ondergaat, welke door het *o n d e r w e r p* wordt verricht: *De leerling schrijft een brief*.

OPMERKING. In zinnen als: *Jan is een brave jongen. Mijn broeder wordt soldaat. Die man schijnt een groot geleerde.* — komt geene handeling voor; daarom zijn de woorden *jongen*, *soldaat*, *geleerde* geen voorwerpen. Kunnen deze woorden gemist worden? Ontleed deze zinnetjes.

5. Een zin kan uitdrukken een oordeel, eene vraag, een wensch of een gebod. Daarom onderscheidt men :

- 1° **Oordeelende zinnen** : *De zon schijnt. Het vriest. Gij studeert niet.*
- 2° **Vragende zinnen** : *Schijnt de zon? Vriest het? Studeert gij niet?*
- 3° **Wenschende zinnen** : *Scheen de zon! Vroor het toch! Studeerde hij toch!*
- 4° **Gebiedende zinnen** : *Leer uwe les. Ga heen. Help mij eens even.*

OPMERKINGEN. a. In gebiedende zinnen is het onderwerp meestal verzwegen.

b. De aanspreking staat buiten den zin; zij wordt in de ontleding voorop genoemd: *Jongen, leer uwe les. Karel, gij moest mij eens helpen. Ik beklaag u, arme man.*

c. In elliptische zinnen heeft men eenige woorden weggelaten, om zich alzoo met meer kracht uit te drukken. *Stil zitten! Geen moed verloren!* —

6. Een zin heet **onbepaald**, wanneer hij alleen een onderwerp en een gezegde bevat: *De vogel vliegt. God sterft niet.*

Komen in het onderwerp of in het gezegde, of in beide ééne of meer bepalingen voor, dan noemt men den zin **bepaald** of **uitgebreid**: *Uw neef wordt priester. Hij was steeds een deugdzaame jongeling. Zijne ouders verheugen zich over zijn geluk.*

OPMERKING. De **bijstelling** is een bepaling, die een anderen naam noemt voor het bepaalde woord: *Jan, de timmerman, gaat uit werken.*

7. Een zin is **bedrijvend**, als het onderwerp de-

handeling *bedrijft* of *verricht*: *De zon schijnt. De vader schrijft een brief.*

8. Een zin is **lijdend**, als het onderwerp de handeling ondergaat of lijdt: *Deze sommen worden door ons gemaakt. Zij zijn voor hunne dapperheid beloond.*

OPMERKINGEN. 1° Als men een bedrijvenden zin lijdend maakt, wordt het *voorwerp* van den bedrijvenden zin *onderwerp* in den lijdenden: *De vader straft den ongehoorzamen knaap.* — *De ongehoorzame knaap wordt door den vader gestraft.* Het *onderwerp* wordt eene *bepaling*, voorafgegaan van *door*. — Men lette bij het lijdend maken op het gebruik der tijden.

2° *Willem wordt timmerman. Hij is in de laatste jaren veel sterker geworden*, zijn geen lijdende zinnen, omdat er geene handeling in voorkomt.

3° *Er wordt gezongen. Er is hier geroookt*, zijn niet lijdend zij drukken slechts het bestaan der werking uit.

9. De Nederlandsche taal heeft 26 letters, die te zamen het *alphabet* uitmaken. — De **c**, **q**, **x**, en **y**, komen alleen voor in vreemde woorden, en in namen van verouderde spelling: *quitantie, Huydecoper, Klerkx.*

10. Men verdeelt de letters in *klinkers* en *medeklinkers*.

Een **klinker** is eene letter, die op zich zelf kan worden uitgesproken; de klinkers zijn: **a**, **e**, **i**, **o**, **u**, en de letterverbindingen: **oe** en **eu**.

OPMERKING. **ei**, **ij**, **ui**, **eu**, **au**, **aai**, **ooi**, **eeu**, **ieu**, **oei**, noemt men *tweeklanken*.

Een **medeklinker** is eene letter, die alleen met een *klinker* verbonden, kan worden uitgesproken: **b**, **c**, **q**, **f**, **h**, **k**, enz.

11. Eene **lettergreep** is een woord of een gedeelte van een woord, dat met *éne* enkele opening van den mond kan worden uitgesproken.

12. Men verdeelt de woorden:

a. ten opzichte van hunnen dienst in

den zin (in de rede) in de volgende 10 soorten, **re-**
dedeelen genoemd: 1. *lidwoorden*, 2. *zelfstandige naam-*
woorden, 3. *bijvoeglijke naamwoorden*, 4. *telwoorden*, 5. *voor-*
naamwoorden, 6. *werkwoorden*, 7. *bijwoorden*, 8. *voorzetsels*,
9. *voegwoorden*, 10. *tusschenwerpsels*.

b. ten opzichte der veranderingen of
buigingen in: **verbuigbare**: 1. *lidwoorden*,
2. *zelfst. naamw.*, 3. *bijp. naamw.*, 4. *voornaamwoorden*, 5. *werk-*
woorden, 6. *sommige telwoorden en bijwoorden*; — **on-**
verbuigbare: 1. *voorzetsels*, *voegwoorden*, *tusschen-*
werpsels, 2. de meeste *bijwoorden*.

OPMERKING. Over de „spelling”, zie bladz. 13.

Het gebruik der „hoofdletters,” zie bladz. 15

13. Ten opzichte hunner vorming verdeelt
men de woorden in:

- a. **Stamwoorden**, die niet van andere woorden
zijn gevormd: *pijn*, *groot*, *vallen*, *aan*, enz.
- b. **Afgeleide woorden**, die van andere woor-
den zijn gevormd; rechtstreeks zooals: *zang*
van *zingen*; *loop* van *loopen*; of door voor- of ach-
tervoegsels, zooals: *gebouw*, *pijnlijk*.

OPMERKING. De voornaamste voorvoegsels zijn: **be**,
ge, **her**, **on**, **ont**, **ver**, **wan**, en **aarts**.
De voornaamste achtervoegsels zijn: **aard**,
aar, **naar**, **erd**, **ier**, **nier**, **er**; — **es**,
ster, **in**; — **el**, **dom**, **schap**, **sel**, **te**,
ling; — **je**, **ke** of **ken**; — **lijk**, **loos**,
baar, **zaam**, **achtig**, **ig**, **sch**; — **en**

- c. **Samengestelde woorden**, die ontstaan
zijn door de vereeniging van twee woorden, die elk
op zich zelf in gebruik zijn, of het vroeger waren:
drinkglas, *handhaven*.

OPMERKING. Een samengesteld zelfst. naamw. bestaat uit twee
deelen, waarvan het eene dient tot bepaling van het andere.
Het *bepaalde* woord is het voornaamste deel; hiernaar regelt
T. S.

zich het geslacht der samenstelling: *tuindeur, landmeter*. — Men merke op, dat *oogenblik* en *kerkhof* onzijdig zijn, en woorden als *brekespel, langoor*, enz. mannelijk of vrouwelijk naar gelang van hunne beteekenis.

14. **Zelfstandige naamwoorden** zijn namen van werkelijke zelfstandigheden of van hetgeen als eene zelfstandigheid wordt voorgesteld: *huis, mensch, engel*; — *geloof, gezang, koude*.

15. Men verdeelt de zelfst. naamw. als volgt:

ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

Namen van werkelijke zelfstandigh — Denkbeeldige zelfstandighedsn.

Voorwerpsnamen. — *Stofnamen.*

Soortnamen. — *Eigennamen.*

16. Een voorwerpsnaam is de naam van elk afzonderlijk voorwerp: *boek, school, stad, koning*.

17. Een stofnaam is de naam van eene stof, als: *boter, water, klei, visch, steen*.

Er is verschil tusschen: *Hij vangt v i s c h*, en *hij vangt een v i s c h*.

18. Een denkbeeldige zelfstandighedsnaam (*abstract zelfst. naamw.*) is de naam van iets, wat niet op zich zelf bestaat, maar in of aan de voorwerpen wordt waargenomen: *lengte, schoonheid, geblaat*.

19. Een soortnaam is een naam, die aan eene geheele soort van voorwerpen gemeen is: *paard, kerk, jongen*. Men noemt ze ook *gemeene zelfst. naamwoorden*.

20. Een eigen naam is de naam, die aan een persoon of zaak gegeven wordt, om ze van andere van dezelfde soort te onderscheiden: *Willem, Rome, Filax*.

OPMERKING. Woorden, die in het enkelvoud eene verzameling van personen of zaken aanduiden, noemt men verzamelwoorden: *gezelschap, kudde, gebergte*.

21. De verkleinwoorden worden gevormd door *je, tje, etje, pje, ke, ske*, of *sken* te voegen

achter het zelfstandig naamwoord; b. v. *hondje*, *stoeltje*, *tangetje*, *raampje*, *bloemke*, *stokske* of *stoksken*.

De meerlettergrepige zelfst. nw. op toonlooze *ing* veranderen de *g* in *k*; b. v. *ketting*, *kettinkje*; daarentegen, *wandelingetje*.

22. De zelfstandige naamw. hebben drieërlei geslacht; zij kunnen zijn **mannelijk**, **vrouwelijk** of **onzijdig**.

Over de kenmerken der geslachten. Zie bladz. 22 en 23.

23. Gemeenslachtige zelfst. naamw. zijn persoonsnamen, die mannelijk of vrouwelijk zijn, naar gelang zij een mannelijken of vrouwelijken persoon aanduiden: *bloedverwant*, *getuige*, *echtgenoot*, *leerling*.

OPMERKING. Sommigen nemen *e* aan, wanneer zij een vrouwelijk persoon aanduiden.

24. Het meervoud der zelfst. naamw. wordt gevormd door de uitgangen: **n**, **en**, **s**, **eren**, of **ers**: *boden*, *boomen*, *lepels*, *kinderen* of *kinders*.

OPMERKING :

1°. De zelfst. naamw. op eene toonlooze *e* bekomen in het meervoud alleen eene **n**: *ziekte*, *ziekten*; — dus niet *hoogtens*, *ziektens*.

2°. Zelfst. naamw. op *f* of *s* veranderen dezen medeklinker veelal in *v* of *z*; b. v. *graf*, *graven* — *doos*, *doozen*. UITGEZONDERD: *paus*, *kruis*, *kous*, *kers*, *kaars*, *lans*, *kans*, *spies*, *spons*, *pols*, *prins*, *gids*, *struis*, *wals*.

3°. Zelfst. nw. uitgaande op een enkelen medeklinker, voorafgegaan door een korten klank, die in het meervoud kort blijft, verdubbelen den slotmedeklinker: *klok*, *klokken* — *vonnis*, *vonnissen* — *as*, *assen*. — Echter: *vat*, *vaten* — *hof*, *hoven*, en enkele andere.

4°. Zelfst. nw. op *ie* bekomen in het meervoud **ën**, wanneer de klemtoon op *ie* valt, en alleen eene **n**, wanneer *ie* den klemtoon niet heeft: *knie*,

knieën — *tralie*, *traliën* — *relikwie*, *relikwieën* — *consistorie*, *consistoriën*.

- 5°. Zelfst. nw. op **sch**, voorafgegaan door een korten klank, verdubbelen de **s** in het meervoud: *flesch*, *flesschen* — *bosch*, *bosschen* — *vleesch*, *vleezen*.
- 6°. Zelfst. nw. die met **man** zijn samengesteld en een beroep of stand aanduiden, vormen hun meervoud op **lieden**: *tuinman*, *tuinlieden*. Maar men zegt: *Noormannen*, *Muzelmannen*, *driemannen*, *Franschen*.

25. Sommige zelfst. nw., hebben tweeërlei meervoud, in den regel met verschil van beteekenis: *tafels* en *tafelen*; — *kleeden* en *kleederen*; — *vaders* en *vaderen*, — *zoons* en *zonen*; — *knechts* en *knechten*; — *bladen* en *bladeren*; — *letters* en *letteren*; — enz.

26. De volgende woorden hebben een onregelmatig meervoud:

- a. de woorden op heid: *schoonheid*, *waarheid*.
b. de volgende woorden: *lid*, *gelid*, *schip*, *smid*, *stad* en *koe*.

27. Alleen in het meervoud komen voor: *gebroeders*, *gezusters*, *hersen*, *mazelen*, *onkosten*, *inkomsten*, *zeden*, *Alpen*, en eenige andere.

28. Geen meervoud hebben:

- a. de stofnamen: *boter*, *vleesch*.
b. vele denkbeeldige-zelfstandigheidsnamen: *verstand*, *berouw*.

29. **Lidwoorden** zijn woorden, die aanduiden, of het zelfst. naamw. eene bepaalde of eene enkele zelfstandigheid noemt.

Men onderscheidt:

lidwoorden van bepaaldheid: **de** en **het**
lidwoord van eenheid: **een**.

30. Door **naamvallen** verstaat men de vormen, die de lidwoorden, de naamwoorden en eenige telwoor-

den aannemen, naar gelang van hunnen dienst in den zin.

Een woord staat in den **eersten naamval**:

1° Wanneer het onderwerp is in den zin: b. v. *Daar woont de oom van Willem.*

2° Wanneer het als gezegde voorkomt: b. v. *Hendrik is de beste leerling der school.*

3° Als aanspreking: b. v. *Beste vriend, ik moet u iets mededeelen.*

4° Als bijstelling van een zelfst. nw. in den eersten naamval; b. v. *Alexander, de groote veroveraar, stierf in den jeugdigen leeftijd van 32 jaren. Dat is Laurens Koster, de uitvinder van de boekdrukkunst.*

31. Een woord staat in den 2^{en} of 3^{en} naamval, wanneer het eene bepaling uitmaakt, die door het voorzetsel **van** of **aan** kan worden omschreven: *De werking der pomp. — Willems vader. — Geef dit uwe moeder. — Ik dank u mijnen tegenwoordigen welstand.*

OPMERKING. a. De tweede naamv. komt voor achter de werkwoorden: *ontfermen, erbarmen, zich schamen, zich herinneren, euz.*

b. De tweede naamval wordt ook soms omschreven door *gedurende*, in of op: *des daags, des nachts.*

c. De derde door *voor*: *Hij zond mij een boek. Ik heb hem een nieuwen hoed gekocht.*

32. De mannelijke en onzijdige zelfst. naamw. nemen in den 2^{en} naamval enkelvoud eene **s** aan, behalve *vorst, prins, graaf, mensch, heer, hart, paus, bode* en eenige andere, die in den 2^{en} naamval op **en** uitgaan.

De vrouwelijke zelfst. naamw. blijven in het enkelvoud onveranderd, behalve wanneer ze vóór het bepaalde woord staan: *Het kleed der moeder. — Moeders kleed, waarheidsliefde.*

33. Een woord staat in den **vierden naamval**:

1° Wanneer het voorwerp is in den zin: *Dien man heb ik gisteren gezien.*

- 2° Wanneer er een *voorzetsel* voorafgaat: *Hij staat in den tuin.*
- 3° Wanneer het eene *bepaling* van tijd, van maat, gewicht of van waarde uitdrukt: *Het gebeurde den volgenden dag. De bank is een halven meter breed. Het boek kost een halven gulden.*
- 4° Wanneer het eene *bijstelling* is van een woord in den 4^{en} naamval: *Het leven van Alexander, den grooten veroveraar, las ik met veel belangstelling.*

OPMERKING. De bijstelling staat altijd in denzelfden naamval als het woord, waaraan ze is toegevoegd.

Over de verbuiging der lidwoorden, zelfstandige naamw., bijvoeglijke naamw., enz., zie blz. 39 en volgende.

X 34. **Bijvoeglijke naamwoorden** zijn woorden, die hoedanigheden noemen van personen of zaken: *De gladdede ijsbaan. Het weder is guur.* — Sommige bijvoeglijke naamw. duiden de stof aan, waarvan de dingen gemaakt zijn; men noemt ze stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden: *houten lepels, zilveren tafelgerief, een lakensche jas.*

35. Het bijvoeglijk naamw. neemt eene **n** aan:

- 1° In den 2^{en}, 3^{en} en 4^{en} naamv. van het mannelijk enkelvoud, en in den 2^{en} en 3^{en} naamval onzijdig enkelvoud.
- 2° Nooit in het vrouwelijk enkelvoud.
- 3° In het meervoud alleen in den 3^{en} naamval.

OPMERKING. Er is onderscheid tusschen: *een groot man* en *een groote man*; — *een oud soldaat* en *een oude soldaat*, enz.

36. **Onverbogen** komen voor:

- 1° De bijv. naamw., die een deel van het gezegde uitmaken: *Deze menschen zijn rijk.*
- 2° De bijv. naamw., die volgen op het woord, dat ze bepalen: *God almachtig. Zij zongen een lied, schoon en liefelijk als de akkoorden der hemelingen.*

3° De stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden op **en**: *gouden horloges*.

4° De bijv. naamw. op **er**, die van plaatsnamen zijn afgeleid: *Edammer kaas*.

5° De deelwoorden op **en**; b. v. *Eene gebroken ruit*.

37. Een bijv. naamw., zelfstandig gebruikt om personen aan te duiden, bekomt eene **n** in den 2^{en} naamval mannelijk enkelvoud en in het geheele meervoud. *De schatten des rijken moeten worden aangewend om den arme te ondersteunen. Zalig zijn de armen van geest*.

38. Door **trappen van vergelijking** verstaat men de vormen der bijv. naamw., waardoor de graad der hoedanigheid wordt uitgedrukt.

Er zijn drie trappen van vergelijking: **de stellen-de trap**: *groot, dik*; **de vergrootende trap**: *grooter, dikker*; en **de overtreffende trap**: *grootst, dikst*.

39. De vergrootende trap wordt gevormd door **er** of **der**; de overtreffende door **st** of **t**; bijv. *ouder, duurder* — *oudst kortst, wijst*.

40. *Goed, kwaad, veel en weinig* hebben onregelmatige trappen van vergelijking.

41. De bijwoorden van hoedanigheid, en sommige bijwoorden van plaats, tijd en hoeveelheid hebben ook trappen van vergelijking: *Hij schrijft fraai, fraaiër, het fraaist* — *ver, verder, het verst* — *laat, later, het laatst* — *veel, meer, meest*.

42. De volgende bijv. naamw. hebben geene trappen van vergelijking:

1° Die van eigennamen zijn afgeleid: *Fransch, Amsterdamsch*.

2° de stoffelijke bijv. naamw.: *gouden, lakensche*.

3° de samengestelde bijv. naamw., die eene vergelijking aanduiden: *ijskoud, sneeuw wit, pikzwart*.

4° de bijv. naamw., die met een telwoord zijn samengesteld: *driestemmig, viervoudig*.

5° die van tijdnamen zijn afgeleid: *wekelijksch, jarig*.

43. Na een bijv. naamw. in den vergrootenden trap volgt **dan**, niet **als**: *Goud is zwaarder dan lood.*

44. **Telwoorden** zijn woorden, die de hoeveelheid of de rangorde der dingen aanduiden. — Zij worden verdeeld in hoofdgetallen en ranggetallen. Beide soorten kunnen zijn bepaald of onbepaald: *vijf, zestien*; — *vele, verscheidene*; — *zesde, achttiende*; *hoeveelste, zooveelste*.

45. De ranggetallen en de onbepaalde telwoorden, die als bijv. naamw. voor de zelfst. naamw. staan, worden ook als de bijv. naamw. verbogen.

46. De ranggetallen of bijv. naamw., die achter den naam van vorsten staan, worden verbogen, alsof ze er voor stonden: *Het leven van Alexander den Grooten. Hij verhaalde van Lodewijk den Zestienden.*

47. De onbepaalde telwoorden worden met **n** geschreven, als zij in het meervoud voor personen gebruikt zijn: *Velen zijn geroepen, weinigen uitverkoren.*

48. Men schrijft: *honderden, duizenden vijanden sneuvelen.* Deze woorden zijn hier zelfst. naamw.; het volgende zelfst. naamw. staat in den 2^{en} naamval:

Vele honderden menschen waren toegestroomd om ons te zien vertrekken.

49. **Voornaamwoorden** zijn woorden, die personen of zaken, of eenig kenmerk daarvan aanduiden.

50. De voornaamwoorden worden onderscheiden in: 1° *persoonlijke* — 2° *bezittelijke* — 3° *aanwijzende* — 4° *bepalingaankondigende* — 5° *vragende* — 6° *betrekkelijke* — 7° *onbepaalde voorn.w.*

51. Men noemt de voornaamwoorden zelfstandig, wanneer zij personen of zaken aanduiden. *Ik heb het gezegd. Wat zoekt gij daar?* Indien zij ter bepaling bij een zelfst. naamw. staan, noemt men ze bijvoeglijke voornaamwoorden.

52. **Persoonlijke voornaamwoorden**

dienen om den spraakkunstigen persoon aan te duiden; dat is den spreker (1^e *persoon*), den aangesprokene (2^e *persoon*), of een ander persoon of zaak, waarover men spreekt (3^e *persoon*).

Zij zijn: **Ik, Wij, — Gij**, (jij, je, u, jelui, jullie) — **Hij, zij, het**.

Zie de verbuiging der *persoonlijke voornw.* op bladz. 58 en 59.

53. In den zin: *zij hebben zich bezeerd*, duidt het persoonlijk voornaamwoord *zich* aan, dat het voorwerp dezelfde persoon is als het onderwerp; het werkwoord *bezeeren* is dus wederkeerend gebruikt; in zulke zinnen heet *zich wederkeerend voornaamwoord*. Welke voornaamwoorden komen bij wederkerende werkwoorden in den 1^{en} en 2^{en} persoon?

Zeg ik: *Zij hebben elkander bezeerd*, dat is: *elk den anderen*, dan geef ik te kennen, dat de handeling wederkeerig is; dit persoonlijk voornaamwoord heet daarom ook **wederkeerig voornaamwoord**.

54. Het persoonlijk voornaamw. zelf wordt dikwijls tot versterking bij de zelfst. nw. en voornaamwoorden gevoegd. Men kan het in alle naamvallen onveranderd laten — of wel den vorm zelfve gebruiken, die als een *bijv. nw.* wordt verbogen. — Zelfs is een bijwoord

Over de verbuiging van zelf, zie blz. 60.

55. **Bezittelijke voornaamwoorden** zijn voornw., die aanduiden, of iets aan den eersten, tweeden of derden persoon toebehoort. Zij zijn: **mijn, ons, uw, zijn, haar, hun**.

56. Men schrijft *de mijnen*, *de onzen*, wanneer men daarmede *bloedverwanten* of *huisgenooten* bedoelt; in andere gevallen *de mijne*, *de onze*, enz.

57. De **en** van den 3^{en} en 4^{en} naamval mannelijk enkelvoud wordt vaak weggelaten: *Hij heeft een rijken oom. Ik heb het zijn broeder gegeven*. Dit heeft nooit plaats bij het bezittelijk voornw. **ons**.

58. Ons, hun en haar kunnen als *persoonlijke en bezittelijke* voornw. gebruikt worden: *Geef ons heden ons dagelijksch brood. Ik geef hun het loon voor hun werk.*

Zie verder over de verbuiging der *bezittelijke* en *aanwijzende* voornw. op blz. 41.

59. **Aanwijzende voornaamwoorden** zijn voornw., die te kennen geven, of de personen en zaken al of niet in onze nabijheid zijn. Zij zijn: **deze, dit, die, dat, — gene.**

Verlangt gij deze boeken of die? Neen, deze niet, die ook niet; maar gene.

60. **Deze en gene**, zelfstandig gebruikt, wijzen vooraf genoemde personen of zaken aan; *deze* is hetzelfde als laatstgenoemde, *gene* als eerstgenoemde:

Izaäk had twee zoons, Ezau en Jakob; deze werd door de moeder, gene door den vader het meest bemind.

OPMERKING. 1° Men gebruikt **dezen** en **genen** in het meervoud voor *personen*, niet voor *zaken*.

2° In: **derhalve, ik heb er tien, destijds, deskundig** komt de 2° nv. van **die** en **dat** voor.

61. **Bepalingaankondigende voornw.** zijn voornw., die eene bepaling aankondigen, van welke zij hunne beteekenis ontvangen. Zij zijn **degene, hetgeen, — diegene, en datgene; zulke, dezelfde, hetzelfde, zoodanig, dusdanig, dergelijk.**

Vermijd de genen, die kwade gesprekken voeren. Zulke boeken, die geest en hart bederven, zijn gevaarlijker dan de pest. Hebt gij daar niet hetzelfde boek als Karel?

62. De voornw. **hij, zij en die** kunnen ook als bepalingaankondigend voorkomen: *Hij, die tevreden is, is rijk. Hier is de hoed van mijn vader en die van oom Willem.*

63. **Vragende voornaamwoorden** zijn voornaamwoorden, die dienen om naar personen of zaken

of naar hoedanigheden derzelve te vragen. — Tot deze soort behooren: **wie, wat, welke, hoedanige en wat voor een.** Men verwarre deze woorden niet met *waar, wanneer, hoe* enz., die eene bepaling van een werkwoord uitmaken en dus *bijwoorden* zijn.

64. **Betrekkelijke voornaamwoorden** zijn voornw., die een bijvoeglijken zin met een hoofdzin verbinden: *Noem mij den man, die u dat verteld heeft.* — Zij zijn: **die, dat, wie, wat, welke en het-welk.**

65. Het betrekkelijk voornaamwoord is *onderwerp, voorwerp of bepaling* van den afhankelijken zin. Hierin verschilt het van het *voegwoord*, dat alleen de zinnen verbindt, zonder een deel uit te maken noch van den eenen, noch van den anderen.

Over de verbuiging van *die* en *dat* als betrekkelijk voornaamwoord zie blz. 74.

66. De voornaamwoorden *wie* en *wat*, als verkortingen van *al wie, al wat*, doen den dienst van een bepalingaankondigend voornaamw. met een betrekkelijk voornaamw.: *Wie liegt, bedriegt. Wat gij doet, is goed.*

67. Na het bepalingaankondigend voornaamw. hetgeen blijft het betrekkelijk voornaamw. weg: *Hetgeen gij zegt, is zeer waar.*

68. **Onbepaalde voornaamwoorden** zijn voornaamw., die de personen of zaken op eene onbepaalde wijze aanduiden.

Als zoodanig komen voor: **het, men, iemand, niemand, iets en niets.**

69. Het voornaamw. *het* kan als *bepaald en onbepaald* persoonlijk voornaamw. dienst doen: *Dat boek is het mijne, ik heb het van mijn oom gekregen. Het regent.*

70. **Men** komt alleen als onderwerp voor.

71. De bijwoorden *er in, er van, waarin, waarover, daarvan, daarmede* vervangen een voornaamwoord met een voorzetsel en worden voor zaken gebezigd.

72. Men verdeelt de zinnen in **enkelvoudige en samengestelde**. Een zin is enkelvoudig, wanneer hij slechts eene enkele gedachte bevat: *Door moed en volharding komt men groote moeilijkheden te boven.*

Een zin is samengesteld, wanneer hij bestaat uit de verbinding van twee of meer zinnen tot een geheel: *Jozef vergaf de belediging, die zijne broeders hem hadden aangedaan. God verhief hem, nadat Hij hem eerst diep vernederd had.*

73. Zijn de deelen van een samengestelden volzin van gelijken rang, dan heeten ze **nevengeschikte zinnen**.

Men kent de nevengeschikte zinnen hieraan, dat ieder op zich zelf een behoorlijken zin vormt, wanneer men de verbinding weglaat: *Ik ging hem bezoeken, maar ik vond hem niet te huis. Willem is naar huis gegaan, want zijn vader is ziek. — Hij is naar huis gegaan, omdat zijn vader ziek is.*

Wat merkt ge op bij de twee laatste zinnen?

74. Zijn twee zinnen zoodanig vereenigd, dat de ééne een deel uitmaakt van den anderen, dan heeft men een samengestelden volzin, die bestaat uit een **hoofdzin** en een ondergeschikten of afhankelijkken zin. *Ik hoop, dat gij komen zult. De mensch, die zondigt, verwoest zijn eigen geluk.*

75. Men onderscheidt de volgende soorten van afhankelijkke zinnen:

a. **Onderwerpszinnen**, dat is, zulke, die den dienst doen van een onderwerp: *Zijne komst verheugt mij. Dat hij gekomen is, verheugt mij. Het verheugt mij, dat hij gekomen is.*

b. **Voorwerpszinnen**, zinnen, die den dienst doen van een voorwerp: *Willem verhaalde mij zijn wederaren. Willem verhaalde mij, wat hem overkomen was.*

c. **Gezegdeszinnen**; dit zijn zinnen, die den dienst doen van een zelfst. nw., of bijv. nw., dat als gezegde voorkomt: *Hij schijnt een braaf jongeling te zijn, maar hij is niet, wat hij schijnt.*

d. **Bijvoeglijke zinnen**, zinnen, die den dienst doen van een bijvoeglijk naamw.: *De goede vader ontving den verloren zoon met vreugde.* — *De goede vader ontving met vreugde den zoon, dien hij verloren had.*

e. **Bijwoordelijke zinnen**, zinnen, die den dienst doen van eene bijwoordelijke bepaling: *Ik antwoordde hem terstond na mijne tehuiskomst.* — *Ik antwoordde hem terstond, nadat ik van mijne reis was tehuis gekomen.*

76. **Een werkwoord** is een woord, dat ver-voegd kan worden. Het stelt eene werking als werking voor. — In deze zinnen: *Schrijven is eene schoone kunst*, — en *Uw schrift is veel te stijf*, wordt de werking als eene zelfstandigheid voorgesteld; *schrijven* en *schrift* zijn zelfst. naamw.

77. De werking kan worden voorgesteld als gebeurde (*tegenwoordig*), als gebeurd zijnde (*verleden*) of als nog moetende gebeuren (*toekomend*.)

78. Om de handeling als gebeurde voor te stellen, heeft men slechts één vorm; deze is:

De tegenwoordige tijd: *Ik wandel.* *Hij schrijft.*
De verleden tijd heeft drie vormen.

De onvolmaakt verleden tijd: *Ik wandelde.*
Hij schreef.

De volmaakt verleden tijd: *Ik heb gewandeld.*
Hij heeft geschreven.

De meer dan volmaakt verleden tijd:
Ik had gewandeld. *Hij had geschreven.*

De toekomstige tijd heeft vier vormen:

De eerste toekomstige tijd: *Ik zal wandelen.*
Hij zal schrijven.

De tweede toekomstige tijd: *Ik zal gewandeld hebben.* *Hij zal geschreven hebben.*

De eerste voorwaardelijke toekomstige tijd: *Ik zou wandelen.* *Hij zou schrijven.*

De tweede voorwaardelijke toekomstige tijd: *Ik zou gewandeld hebben.* *Hij zou geschreven hebben.*

79. De werkwoorden hebben vormen om aan te duiden, hoe de spreker de gedachte wil opgevat hebben. Deze vormen heet men **wijzen**.

80. De werkwoorden hebben vijf wijzen: **De onbe-
paalde, de aantoonende, de gebieden-
de, de voorwaardelijke en de aanvoe-
gende wijze.**

81. Een **deelwoord** is een woord, dat deelt in de beteekenis van een werkwoord en een bijvoeglijk naamwoord.

82. Er zijn twee deelwoorden: het tegenwoordig deelwoord: *kokende soep*, — *de vliegende vogels*, — *een bloeiende roos*; — het verleden deelwoord: *Dit huis is afgebrand*, — *naast elkander gebouwde huizen*.

83. Het tegenwoordig deelwoord wordt gevormd door **end** achter den stam van het werkwoord te plaatsen: *bloeiend*, *spelend*; het verleden deelwoord door **ge** vóór en **en**, **d** of **t** achter den veranderden of onveranderden stam te voegen: *gehoord*, *gestraft*, *gevangen*, *gezongen*.

84. Het voorvoegsel **ge** blijft weg bij de werkwoorden met de voorvoegsels: *be*, *ge*, *her*, *ont* en *ver*.

85. Bij de scheidbaar samengestelde werkwoorden komt **ge** tusschen de deelen der samenstelling: *huishouden*, *huis ge houden*, *aanvallen*, *aan ge vallen*.

86. De werkwoorden worden verdeeld:

a. naar de vervoeging in: **zwakke** (*ge-
lijkvloeiende*) en **sterke** (*ongelijkvloeiende*); ook in **re-
gelmatige** en **onregelmatige**.

b. naar hunne beteekenis in: **overgan-
kelijke** en **onovergankelijke**.

Voor de vervoeging der werkwoorden zie men blz. 81 en volgende.

87. Een **zwak werkwoord** is zulk een werkwoord, dat in de vervoeging nergens van wortelklank verandert; — het verleden deelwoord gaat uit op **d** of **t**, naar gelang de onvolmaakt verleden tijd **de** of **te** heeft: *ik hoor*, *ik hoorde*, *ik heb gehoord*. — *ik leef*, *ik*

leefde, ik heb geleefd. — ik straf, ik straste, ik heb gestraft.

88. Een werkwoord is **sterk**, wanneer het verleden deelwoord op **en** uitgaat. — De wortelklank verandert altijd in den onvolmaakt verleden tijd en dikwijls in het verleden deelwoord: *ik zing, ik zong, ik heb gezongen. — ik loop, ik liep, ik heb geloopt.*

OPMERKING. *Bakken, lachen, bersten*, enz. zijn sterke werkwoorden met een zwakken onvolmaakt verleden tijd.

89. Een werkwoord is **onregelmatig**, wanneer het in een of meer vormen van de regels der zwakke of sterke vervoeging afwijkt.

90. De onregelmatige werkwoorden zijn:

Brengen.	houden.	plegen.	willen.
denken.	komen.	staan.	zien.
doen.	koopen.	slaan.	zijn.
dunken.	kunnen.	vriezen.	zoeken.
gaan.	moeten.	verliezen.	zullen.
hebben.	mogen.	weten.	

91. **Overgankelijke werkwoorden** (*transitieve*) zijn dezulke, die een lijdend voorwerp bij zich hebben: *Jan leert zijne les. De meid kookt aardappelen.*

Onovergankelijke werkwoorden (*intransitieve*) zijn dezulke, die geen lijdend voorwerp bij zich hebben: *Mijn vader stierf vóór 10 jaren. Uw oom komt de volgende week. De aardappelen koken.*

92. De **hulpwerkwoorden** worden onderscheiden in:

- 1° Hulpwerkwoorden van den tijd: *hebben* en *zijn* (verleden tijd); *zullen* (toekomende tijd.)
- 2° Het hulpwerkwoord van den lijdenden vorm: *worden*.
- 3° Het hulpwerkwoord van de gebiedende wijs: *laten*.

OPMERKING. *Moeten, willen, mogen, kunnen* behoeven een ander werkwoord om een volledig gezegde uit te maken: *Hij moet schrijven. Ik wil blijven*, enz. Daarom heet men ze wel eens **hulpbehoevende werkwoorden**

Men noemt deze werkwoorden hulpwerkwoorden van de wijze, als zij aanduiden, op welke wijze de spreker de werking wil opgevat hebben. — b. v. *Hij mag zoo slim zijn, als hij wil; Hij moge* (aanvoegende wijze) enz.

93. **Terugwerkende werkwoorden** zijn dezulke, die voorkomen met een voornaamwoord in den 3^{en} of 4^{en} naamval, dat denzelfden persoon aanduidt als het onderwerp.

94. Men heeft **noodwendig terugwerkende werkwoorden** als: *zich schamen, zich ontfermen, zich aanmatigen* enz., en **toevallig terugwerkende** als: *zich wasschen, zich verontschuldigen*.

95. **Onpersoonlijke werkwoorden** drukken alleen uit, dat eene werking geschiedt, zonder dat men zich daarbij een persoon of eene zaak als *werker* voorstelt.

Er zijn **echte** onpersoonlijke werkwoorden: *Het regent. Het vriest. Het is koud. Het luidt*, enz., en **schijnbaar** onpersoonlijke werkwoorden: *Het verheugt mij, hem weer te zien. Het spijt mij, dat hij ziek is*.

96. De voorvoegsels, die dienen om afgeleide werkwoorden te vormen, zijn: **be, ge, her, ont, ver** en **wan**: *bedekken, geleiden, herhalen, onthouden, verjagen, wanhopen*.

Door achtervoegsels worden afgeleid: *klepperen* van *kleppen*; — *stotteren* van *stooten*; — *trappelen* van *trappen*; enz. Zulke werkwoorden duiden eene herhaling van dezelfde werking aan. — *Ploegen, lichten, witten, beitelen, hameren, innen, witen* zijn afgeleid van *ploeg, licht, wit, beitel, hamer, in, uit*.

Door klankwijziging zijn afgeleid: *vellen* (doen vallen); — *drenken* (doen drinken); — *zetten* (doen zitten) enz. Zulke werkwoorden duiden het veroorzaken van eene werking aan.

97. **Samengestelde werkwoorden** bestaan uit:

een bijwoord en een werkwoord: *overkomen, ondernemen, opvatten, misdoen*.

een zelfst.nw. en een werkwoord: *zegevieren, radbraken*.
 een bijvoegl.nw. en een werkwoord: *schoonmaken, vol-*
tooien.

twee werkwoorden: *spelewaren.*

In de vervoeging worden de deelen der samenstelling
 somtijds gescheiden, als in: *teruggeven, innemen*, (scheid-
 bare samenstelling); soms blijven zij vereenigd,
 als in: *voltooien, raadplegen*, (onscheidbare samen-
 stelling.)

Sommige werkwoorden met door, onder en over
 samengesteld, zijn nu eens scheidbaar, dan weder on-
 scheidbaar: *doortrekken, onderhouden, overwegen.*

98. **Bijwoorden** zijn woorden, die de beteekenis
 van een werkwoord, een bijvoeglijk naamw. of een ander
 bijwoord nader bepalen. *De koning verjaart morgen.*
Dat huis is tamelijk bouwvallig. Gij schrijft zeer
mooi.

99. Men onderscheidt:

- 1° Bijwoorden van tijd: *morgen, gisteren, wanneer.*
- 2° Bijwoorden van plaats: *ginds, hier, waar.*
- 3° Bijwoorden van hoedanigheid: *duidelijk spreken,*
slecht schrijven.
- 4° Bijwoorden van graad: *zeer, tamelijk, vrij, buiten-*
gewoon.
- 5° Bijwoorden van bevestiging en ontkenning: *ja,*
neen, geenszins.

100. De woordverbindingen, die den dienst doen van
 bijwoorden, noemt men bijwoordelijke uitdruk-
 kingen: *van ganscher harte, in aller ijf, keer op keer,*
ten slotte, enz. In de taalkundige ontleding worden zij
 niet gescheiden.

101. **Voorzetsels** zijn woorden, die met een
 zelfst. naamw. of eenig ander rededeel verbonden worden
 om daarmede eene bepaling uit te maken: *Deze stad ligt*
aan de zee. Hij maakt zich verdienstelijk jegens mij.
Ik ga naar boven.

102. De voorzetsels regeeren den 4^{en} naamval. — Vroeger was dit niet altijd het geval, gelijk blijkt uit: *met-tertijd, van goeder hand, uit dien hoofde, met dien verstande, te mijnen opzichte, enz.*

103. Het verschil tusschen een bijwoord en een voorzetsel is, dat de bijwoorden op zich zelf eene bepaling uitmaken, en de voorzetsels niet: *Hij zit voor de deur.* (voorz.) *De knecht brengt het rijtuig voor.* (bijw.)

104. **Voegwoorden** zijn woorden, die zinnen of deelen van zinnen verbinden, en te kennen geven, welke betrekking tusschen dezelve bestaat: *De mensch bestaat uit ziel en lichaam. Vertrek spoedig, op dat gij nog voor den avond te huis zijt.*

Sommige woorden worden nu eens als *bijwoord*, dan weder als *voegwoord* gebruikt. — Over het verschil tusschen een *voegwoord* en een *betrekkelijk voornaamw.*, zie n° 65.

105. Men onderscheidt ze in *nevenschikkende* en *onderschikkende*, naar gelang zij *nevengeschikte* of *ondersgeschikte* zinnen verbinden.

106. **Tusschenwerpsels** zijn uitdrukkingen van het gevoel of klanknabootsing: *ach! o wee! helaas! hoezee! — pst, plons, klets.* Zij maken geen wezenlijk deel van den zin uit, maar worden als tusschen de woorden ingeworpen. —

107. Men plaatst eene **komma** :

- 1°. Bij opsommingen, wanneer de verschillende woorden niet door *en*, of verbonden zijn; b. v. *Ik leerde daar lezen, schrijven en rekenen. Zij doen niets dan spelen, praten of slapen.*
- 2°. Vóór en na eene aanspreking; b. v. *Ik geloof, mijn vriend, dat gij ongelijk hebt.*
- 3°. Vóór en na eene bijstelling; b. v. *Columbus, de ontdekker van Amerika, was een Genuees.*
- 4°. Gewoonlijk tusschen twee *nevengeschikte* zinnen, en tusschen een hoofdzin en een *afhankelijken* zin, vooral dan, wanneer deze laatste door een *betrekkelijk voornaamw.* verbonden zijn; b. v.

De mensch wikt, maar God beschikt. Nimmer zal ik de weldaden vergeten, die gij mij bewezen hebt.

108. De **kommapun**t plaatst men gewoonlijk vóór de voegwoorden *maar, want, daarom, nochtans, evenwel, dus, daarentegen*, wanneer deze groote zinnen verbinden; b. v. *Aan uwe ouders hebt gij na God alles te danken, wat gij zijt en wat gij hebt; daarom kunt gij hun nimmer genoeg erkentelijkheid bewijzen.*

109. De **dubbelpunt** wordt geplaatst vóór de letterlijk aangehaalde woorden van anderen, — en vóór eene verklaring, opsomming, enz.; bijv. *God sprak: „Het worde licht.”* *Nederland telt verscheidene aanzienlijke steden, als: Amsterdam, Rotterdam, enz.*

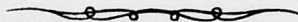
110. Men plaatst eene **punt**:

1°. Aan het einde van een zin.

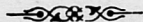
2°. Achter een woord, dat verkort is, b. v. zelfst. naamw., enz.

111. Het **vraagteken** vindt men na eene rechtstreeksche vraag; b. v.: *Hoe laat is het?*

112. Het **uitroepingsteeken** wordt geplaatst na een tusschenwerpsel, dat tot uitroep dient, en gewoonlijk ook aan het einde van zulk een zin; b. v.: *Helaas! ware ik in zijne plaats gestorven!*

STIJLOEFFENINGEN.

1. *Vul de volgende zinnen aan.* Als gij misdaan hebt, dan berispt of straft men u, opdat... De tuinman begiet zijne bloemen, opdat.... De Batavieren stonden tegen de Romeinen op, omdat.... De landman bemest den akker, opdat.... Kinderen, ook gij kunt sterven, ofschoon.... De stad wordt versterkt, opdat.... De stad wordt versterkt, omdat.... De stad wordt versterkt, ofschoon.... Spreek zacht, opdat.... Spreek zachter, want.... Spreek luider, opdat.... Spreek luider, anders.... Men legt het vlas eenigen tijd in het water, opdat.... Men plaatst bliksemafleiders op hooge gebouwen, opdat deze niet.... Zijne zaken zijn achteruitgegaan, omdat.... „Waakt en bidt,” zeide de Zaligmaker tot zijne Apostelen, „opdat.... Maak dit netjes en oplettend af, opdat.... Ik zal het doen, omdat....

2. *Zeg van de volgende personen of zaken, wat zij zijn of waren* Isaïas Vondel. Malta. Jupiter. De Ruyter. Rembrandt. Luther. Etna. De H. Lucas. Rome. Nero. De H. Stephanus. De Mont Blanc. Wodan. Cyrus. Rubens. Dokkum. De H. Michaël. Abraham. Hunebedden. Mozes. De Amazonen. De Mont Everest of Gaurisankar.

VOORBEELD. *Isaïas was een profeet van het Oude Verbond.*

3. *Gebruik de volgende woorden en uitdrukkingen in goede zinnen:* voorspellen, krakeel, in 't verschiet, wijd en zijd, fladderen, ontglippen, lotgenoot, man en muis, dobberen, spiegelglad, verstommen, bont en blauw, onversaagd.

Men kan dezelfde zaak op verschillende wijzen uitdrukken. In plaats van: *Duizenden vijanden sneuvelden in den slag* — kan men ook zeggen:

1. *Duizenden vijanden bedekten het slagveld.*
2. *De slag kostte duizenden vijanden het leven.*
3. *Duizenden vijanden verloren het leven in den slag.*
4. *De vijand liet duizenden lijken op het slagveld achter.*

Ziehier nog een ander voorbeeld :

1. *De lichtgeloovige wordt gemakkelijk bedrogen.*
2. *Wie alles gelooft, wat men verhaalt, wordt licht bedrogen.*
3. *Het is gemakkelijk een lichtgeloovige te bedriegen.*
4. *Wie alles voor goede munt aanneemt, zal dikwijls bedrogen worden.*

4. *Geef nu zelf den inhoud der volgende zinnen op drie of vier verschillende wijzen terug.*

Wij verheugen ons zeer over uw herstel. 1. Uw herstel...
2. Het doet ons veel genoegen, dat... 3. Uwe genezing ver.... 4. Wij.... u hersteld te zien.

De zieke is gestorven. 1. De zieke is .... 2. De zieke is .... 3. De .... het tijdelijke met het eeuwige ....
4. .... een beter leven .... 5. .... den laatsten adem...

Een waar dienaar van Maria kan niet verloren gaan.
1. .... wordt .... zalig. 2. Hij, die Maria .... 3. Wilt gij zalig worden, ... 4. Maria zal niet gedooien, ...
5. Het is nog nooit gehoord, ...

5. *Handel evenzoo met de volgende zinnen.*

De Ruyter werd te Vlissingen geboren. 1. De Ruyter aanschouwde .... 2. Vlissingen is .... 3. Vlissingen mag zich beroemen, ... 4. De Ruyter kwam ....

Het wordt dag. 1. De dag .... 2. De nacht .... 3. De zon .... 4. De dageraad .... 5. Het morgenrood ....

Onze troepen hebben de overwinning behaald. 1. verslaan.
2. op de vlucht jagen. 3. de zege bevechten. 4. zegepralen. 5. zegevierend uit den strijd terugkeeren.

6. *Doe dit ook nog eens met de volgende.* Vergeet niet, God voor de genoten weldaden te bedanken. Een leugenaar wordt niet geloofd, al spreekt hij de waarheid. Alexander de Groote veroverde vele rijken.

7. *Zet in de plaats der cursief gedrukte woorden of uitdrukkingen andere, die nagenoeg hetzelfde beteekenen.* Een

Engel verlost den H. Petrus uit de gevangenis. Deze gruwzame handelwijze verbitterde alle weldenkenden. De lage volksklasse geraakte in beweging. Verscheidene jaren gingen voorbij, alvorens zijne boeien geslaakt werden. Wie uwer beseft de teedere liefde der ouders voor hun kroost? Karel V hield zich in zijne eenzaamheid onledig met het maken van uurwerken. Het sein tot den aanval werd gegeven, en de strijd begon. Stel alle pogingen in het werk, en ik verzeker u, dat het allengs beter zal gaan. Het geschil is vereffend; de haat heeft plaats gemaakt voor eene bestendige vriendschap. Met roem overladen kwam hij naar zijne haardstede weder.

8. Breid de volgende punten uit tot een goed verhaal.

DE DANKBARE LEEUW.

Een ridder (Godfried de la Tour), die deel had genomen aan den eersten kruistocht, reed eens door een bosch van Palestina. — Hoorde een angstig gehuil. — IJlde er heen. — Een slang had zich om het lijf van een leeuw gekronkeld. — Hij doodt de slang. — De leeuw likt hem de hand. — Wil hem niet meer verlaten. — Volgt hem als een hond, zonder iemand leed te doen. — Eenigen tijd daarna wil de ridder naar Frankrijk wederkeeren. — Begeeft zich naar de haven. — Geen schipper wil den leeuw opnemen. — Hij is genoodzaakt hem achter te laten. — Spijt. — Hij vertrekt. — Onrust van den leeuw. — De leeuw springt in zee, — zwemt het schip achterna, — bezwijkt van vermoeienis. — Een wild dier beschaamt menigmaal den mensch.

9. Schrijf het volgende over en plaats naast de cursief gedrukte woorden het tegenovergestelde: oude schoenen; oude lieden; nieuwe maan; versch bier; scherpe hoek; scherp mes; scherpe stem; scherp verwijt; rechte lijn; het rechte woord; grof papier; grove fout; die banden zijn los; losse bewegingen; op een lossen toon; aanblazen; onthouden; zorgeloos; wij leven; wat heerscht hier een leven; het recht is aan mijne zijde; gij meent met recht, dat....., gij verheft u; zijne beurs verliezen; het spel verliezen.

10. *Geef den inhoud der volgende zinnen nog eens op verschillende wijzen terug, als in N° 4, enz. Wij zullen allen eens voor Gods rechterstoel moeten verschijnen. Zelfs de vijanden der Kerk kunnen Leo hunnen eerbied niet weigeren.*

11. *Verbind de volgende enkelvoudige zinnen door een passend voegwoord tot samengestelde. Oza werd met den dood gestraft. Oza had de ark aangeraakt. — Hij wreekte zich niet. Men zette hem tot wraak aan. — Wij moeten aan onze ouders gehoorzamen. Onze ouders bekleeden bij ons de plaats van God. — De Israëlieten namen Jericho in. Jericho was met hooge en sterke muren omgeven. — De ledigheid is nadeelig voor de ziel. De ledigheid is nadeelig voor het lichaam. — De eerste poging is mislukt. Ik geef den moed niet op. — De maan verlicht de aarde. De maan verwarmt de aarde niet. — Het is warm. Ik heb koude voeten. — De Franschen zijn dapper. De Franschen werden in 1870 door de Pruisen geslagen.*

12. *Verklaar de beteekenis der volgende woorden: ringvinger, huisheer, huiswerk, huishond, bandhond, kiespijn, zeetocht, wetenswaardig, brandspuit, lentebloempje, feestlied, stoomwagen.*

VOORBEELD. *Ringvinger = De vinger, waaraan men gewoonlijk den ring draagt.*

13. *Maak samengestelde zinnen, die door de volgende voegwoorden verbonden zijn: terwijl, dewijl, opdat, omdat, dat, evenwel, niet alleen .... maar ook, dus, daarenboven, toch, doch.*

14. *Breid het volgende uit.*

DE VOS EN DE RAAF. (Fabel.)

Eene raaf zat in een boom en hield een stuk kaas in den bek. De vos bemerkt zulks, — verzint eene list om zich van de kaas meester te maken. Hij vleit de raaf; — prijst de pracht harer vederen. enz.; wenscht ook hare bekoorlijke stem te hooren. (Laat den vos hier spreken.) De raaf, door deze vleitaal gestreeld, opent den bek. De kaas valt. Reintje grijpt haar, — dankt beleefd, en geeft tot afscheid nog eene nuttige les. Welke?

15. *Laat de volgende woorden in twee verschillende be- teekenissen voorkomen: begaan, inspannen, verzetten, in- roepen, vergeven, lezen, bekomen, inlaten.*

VOORBEELD. *Kunt gij een armen grijsaard de stramme hand om eene aalmoes zien uitsteken, zonder met zijn lot begaan te zijn?*

Geen wonder, dat dit pad zoo hard is, het wordt aanhoudend begaan.

15. a. *Ontbind de volgende samengestelde zinnen in enkelvoudige.* De akker, waar de schat gevonden is, ligt niet ver van hier. De regen viel in stroomen neder, maar drong niet diep in den grond. Het is zeker, dat gij u vergist hebt. Het spreekt van zelf, dat nu de kans verkeken is. Al is de leugen nog zoo snel, de waarheid achterhaalt ze wel. Ik kan u niet zeggen, of hij er geweest is. Stoutweg loochende hij, dat het zijn werk was. Is dat nu de teekening, waaraan gij zooveel tijd besteed hebt? Hij is een man, zooals ik er nog weinigen gekend heb. De zinnen, die gij ontbindt, zijn samengestelde zinnen. De wijsheid, die gij uit de boeken leerdet, moet in uw hart geschreven staan. In het andere leven wachten ons schatten, die eeuwig blijven, die niemand ons ontnemen kan. De beste stuur- lui staan aan wal en turen door hun vuisten. 'Toch hield haar vlag zich op en dekte land en zee. Allen begrepen het, hij alleen niet. De hond staakt zijn ge- blaf, keert knorrende naar zijn hok en legt zich weder te slapen. Wij weten allen, dat er een God is, die het goede beloont en het kwade straft.

VOORBEELD. *De akker ligt niet ver van hier. Op den akker is de schat gevonden. — De regen viel in stroomen neder. De regen drong niet diep in den grond.*

16. *Opstel.* DE LINDEBOOM.

Waar hij staat — oud — dikke stam, vol namen — hoog — ver uitgespreide takken — nesten — eene bank van graszoden rondom den voet van den stam — zomer- avonden — vertellen — zingen.

Thans gaan wij den inhoud van een dichtstukje in proza weder- geven. Gij moet u daarbij niet te zeer aan de woorden houden. Zorg slechts, dat gij den zin goed teruggeeft.

Ziehier een paar voorbeelden.

AAN DE JEUGD.

Besteed den dieren tijd
 Bij dagen en bij nachten,
 Terwijl gij in uw krachten
 En onversleten zijt.
 Het schijnt, jong en ervaren
 En zijn niet wel te paren;
 Maar 't is een valsche schijn:
 Men kan wel jong van jaren
 En oud van uren zijn.

HUYGENS.

Maak steeds een goed gebruik van den kostbaren tijd, terwijl gij nog jong en krachtig zijt. Het schijnt, dat jeugd en ervarenheid niet goed samen kunnen gaan; doch dit is zoo niet; immers men kan wel weinig jaren tellen en toch vele uren nuttig besteed hebben.

Wat is een sneeuwvlok ook niet klein!
 En toch kan ze ons doen beven;
 Want schoon ze voor onz' adem vlucht,
 Straks rijst een berg, dien ieder ducht,
 Blijft vlok aan vlok maar kleven;
 En stort die berg in 't vruchtbaar dal,
 Bedolven wordt dan door zijn val,
 Wat zich verheugde in 't leven.

M.

Al is een sneeuwvlok zoo klein en licht, dat wij ze kunnen wegblazen, toch kan ze ons doen beven. Immers indien de eene vlok aan de andere blijft kleven, dan vormt zich ten laatste een berg, waarvoor iedereen beducht is. Stort zulk een berg in 't vruchtbare dal neder, dan verplet hij door zijnen val, al wat daar leeft.

17. *Handel nu evenzoo met de volgende.*

Een jonker, jager in zijn hart,
 Moest tot zijn smart

Zijn have en goed verkoopen ,
 En al zijn bosschen en kasteel
 Geheel

Zien slechten en zien sloopen.

J. VAN OOSTERWIJK BRUYN.

18. Wat is een regendrop niet klein !
 En toch , wie kent zijn krachten ?
 Want vloeien droppels tot een stroom ,
 Ze ontwortlen dra den zwaarsten boom ;
 Ja , wat wij nimmer dachten ,
 Zij sleuren dijk en dammen voort ,
 En in een oogwenk is verstoord
 Het werk van voorgeslachten.

19. Ontmoet een trotschaard met veel *splint*
 Zijn ouden , maar niet rijken vrind —
 Hij heeft zijn naam vergeten ;
 Maar had hij uit gebrek aan *poen*
 Den bijstand van zijn vriend van doen —
 Hij zou zijn naam wel weten.

B. VAN MEURS.

20. Gezondheid is de grootste schat ,
 Die meer dan geld en goed bevat —
 Het wordt zoo vaak vergeten ;
 Maar als men ziek te kermen ligt ,
 Of pillen slikt met naar gezicht ,
 Dan wordt het wel geweten.

DEZELFDE.

21. *Vul de volgende zinnen aan , met inachtneming van den nadruk. Deze appelboom heeft ieder jaar overvloedig vruchten gedragen , maar ..... Deze appelboom heeft ieder jaar overvloedig vruchten gedragen , maar ..... Deze appelboom heeft ieder jaar overvloedig vruchten gedragen , maar ..... Mijn vriend durfde zijn bediende den brief niet medegeven , daarom ..... Mijn vriend durfde zijn bediende den brief niet medegeven , daarom ..... Mijn vriend durfde zijn bediende den brief niet medegeven , daarom ..... Uw nieuw leesboek bevalt mij niet , maar ..... Uw nieuw leesboek bevalt mij niet , maar*

..... Uw nieuw leesboek bevat mij niet, maar ..... Uw nieuw leesboek bevat mij niet, maar ..... Ofschoon uw nieuw leesboek mij niet bevat, ...

22. *Vervang de cursief gedrukte woorden en uitdrukkingen door synoniemen, d. i. door woorden, die nagenoeg dezelfde beteekenis hebben.* Ons vaderland was eertijds een gemeenebest, zooals Zwitserland en de Vereenigde Staten. Het zal nog een geruimen tijd duren, alvorens dit heerlijk gebouw voltooid zal zijn. Hadden de Joden gehoor gegeven aan de voorspelling hunner Godsgezanten, dan zouden zij zich zoovele onheilen niet berokkend hebben. De veldheer, beducht voor een onvoorziene aanval der vijandelijke troepen, liet in aller ijl verschanzingen rondom de stad aanleggen. De nacht viel in, alvorens de bannelingen een onderkomen gevonden hadden. Een dronk koud water, in Christus' naam aan den behoeftige gegeven, zal zijn loon niet missen. Die man is zeer bedreven in zijn vak. Wij zijn in 't hartje van den winter. Het geschut werd op de wallen geplant. De treurmare van het overlijden des geliefden vorsten verspreide zich ras door het geheele land. Ik zal u onbewimpeld zeggen, wat ik er van denk.

23. *Geef den inhoud der volgende zinnen op verschillende wijzen terug.* God is de schepper van het heelal. — De vijand heeft de stad verbrand. — De warmte doet de vruchten rijpen. — Gij ziet slecht.

24. *Maak de volgende enkelvoudige zinnen tot samengestelde.* Het voorjaar is droog geweest. Vele granen zijn mislukt. — De zwaluwen vertrekken. De winter nadert. — Gij leest boeken. Die boeken passen u niet. Ik heb het u uitdrukkelijk verboden. — Philips II sloot de haven van Lissabon voor de Nederlanders. Houtman ondernam een tocht naar Oost-Indië. Die tocht had de beste gevolgen. — De hitte zou onverdraaglijk zijn. De zon bevond zich dicht bij de aarde. — Gij gaat op reis. Ik zou het gaarne weten. Ik ben van plan mee te gaan. — Alexander, keizer van Rusland, stierf. Alexander was op reis. — Hij heeft een zwak gezicht. Hij wil zich van geen bril bedienen. — Hij heeft een zwak

gezicht. Hij bedient zich van een bril. — Hij is niet zwak van gezicht. Hij draagt een bril.

25. *Breng in proza over :*

DE BEIDE KIKVORSCHEN.

„Groeide dat verwenschte riet
Hier slechts aan den oever niet,
Dan had ik van alle zijden, langs de wiegelende golven
En den bloemenrijken zoom
Van den koelen waterstroom
't Heerlijkst uitzicht!" riep mismoedig, ontevreden, —
half bedolven

Onder bieze en lisch en riet, —
Eens een kikvorsch tot zijn moeder. — „Kind!" was 't
antwoord, „klaag toch niet,

Dat gij hier niet verder ziet,

Daar een reiger alle dagen

Hier komt jagen,

En het riet,

Dat u hindert in het uitzicht, ja, tot ergernis verstrekt,
U en mij juist voor de blikken van dit roofziek dier bedekt"

Mr. MODDERMAN, naar PFEFFEL.

26. *Maak een opstel over DE MUSCH.*

Zij onderscheidt zich noch door vederpracht, noch door eene schoone stem — grauw rokje — stompen bek — kijkt onbeschaamd uit de oogen — is de straatjongen onder de vogels — aanhoudend twist onder elkander — zij maken een leven op straat, dat hooren en zien vergaat — onbeleefd — kijkt door het venster — houdt van guitenstreken — kaapt zonder verlof erwten, de beste kersen — is niet bang — drijft den spot met u, als gij ze wilt verschrikken. Toch bemin ik ze — zij houdt ons gezelschap, wanneer de andere vogels ons verlaten — gevoelt dan berouw over hare dieverijen — wordt beleefd en stil — smeekt zoo dringend om een kruimeltje — pas komt de lentezon weer leven op aarde brengen, of de musch keert tot hare vroegere levenswijze terug. —

27. *Wat is het tegenovergestelde van de cursief gedrukte woorden en uitdrukkingen: valsch zingen; een valsche vriend; een valsche parel; een koude dag; een koud onthaal; een zure appel; een zuur gezicht; een vrij uitzicht; uwezuster is vrij, wanneer zij zich in een gezelschap bevindt; de dief is weer vrij; een vrij volk; een gebod onderhouden; eene ontzette stad; eene vreemde taal; vreemde personen; iemand vrijspreken; iets afkeuren; helder water; eene heldere lucht; eene heldere stem; eene levende musch; een levendig kind; afzonderlijk gebed; eene gelukke onderneming; het vuur is uit; vader is uit.*

28. *Vul de volgende zinnen aan: Wij moeten ... onze vijanden ..... onze vrienden beminnen. — Onze eerste ouders aten van den boom der kennis van goed en kwaad, ... God het hun verboden had. — Ik zal komen, ... ik mijn werk afheb. — Nu kan ik vrij spelen, ... mijn werk is af. — Die mensch leeft, ... hij niet behoefde te ster- ven. — ... gij koud water drinkt, ... gij bezweet zijt, kunt gij licht ziek worden. — Drinkt niet plotseling koud water, ... gij erg bezweet zijt; ... zoudt gij u licht eene zware ziekte op den hals kunnen halen. — Ik heb wel eens koud water gedronken, ... ik erg bezweet was; ... ben ik niet ziek geworden; ... dit is geen reden om het andermaal te doen. — Het vuur is den mensch onont- beerlijk; ... kan het hem groote schade veroorzaken. — De kameel is een leelijk dier; evenwel ... — Het li- chaam sterft, maar ... — Ofschoon wij God niet kunnen zien, ... — Verscheurende dieren treft men niet alleen in warme landen, maar ook ... — De vervolgers der H. Kerk hebben allerlei pogingen in het werk gesteld om ze te vernietigen, maar ...; want Christus heeft beloofd, dat ... —*

29. *Geef den inhoud der volgende zinnen op verschillende wijzen terug. Wijn Floris V zich het lot der burgers bij- zonder aantrok, werd hij door de edelen gehaat. Ver- zint, eer gij begint. Men treft niet zelden armen aan, die meenen, dat rijk zijn en gelukkig zijn hetzelfde is.*

30. *Laat de volgende woorden in flinke zinnen in twee verschillende beteekenissen voorkomen : hof, voet, beurs, post, hoofd, ziel, stam, vorst, lot, stroom.*

31. *Opstel.*

OPSTAND DER BATAVIEREN TEGEN DE ROMEINEN.

Ruim 100 jaren droegen zij het juk der Romeinen ; — zij staan op ; — Wanneer ? — Waarom ? — Wie zet hen tot den opstand aan ? — Claudius Civilis haalt eenige naburige volksstammen over ; — brengt den Romeinen herhaalde verliezen toe ; — wordt door de zijnen verraden ; — is genoodzaakt vrede te maken ; — Waar ? — Met wien ? —

32. *Breng het volgende in proza over.*

Wat is een menschenhand niet klein !

En toch wat groot vermogen

Bespeurt men niet, waar men vereend

Tot, wat het zij, de handen leent ;

Wie blijft niet opgetogen ,

Ziet hij de reuzenwerken aan ,

Die krachtvol nog te prijken staan ,

Schoon eeuw aan eeuw vervlogen !

M.

33. *Waarvan zijn de volgende woorden afgeleid ? omkantelen, rentenieren, verschuilen, ontluiken, ondergang, overnachten, vertolken, verwilderen, verdacht, verdienste, gehoorzaam, mondeling, ontmaskeren, schriftelijk.*

Gebruik de cursief gedrukte woorden in goede zinnen.

Zeer dikwijls gebruikt men een woord in eene beteekenis, geheel verschillend van die, waarin het gewoonlijk voorkomt. Zoo spreekt men b. v. van een *steen* hart, van een *gapenden* afgrond, van eene *lachende* weide. Wat beteekenen deze uitdrukkingen ? Evenzoo zegt men wel eens van iemand, die roerloos staat, dat hij aan den grond *vastgenageld* is ; van een ander, dat hij de kamer *uitvloog*, enz. Zulk eene beteekenis noemt men eene *figuurlijke* of *overdrachtelijke*.

Hier volgen nog eenige voorbeelden, waarin woorden in hunne

eigenlijke of *gewone*, | en andere, waarin dezelfde woorden in eene *figuurlijke* beteekenis voorkomen.

Het kind *sluimert* zacht.

De wind *sluimert*.

De koe *loeit*.

De *loeiende* storm.

Het vuur *aanblazen*.

Den opstand *aanblazrn*.

De boom *bloeit*.

Eene *bloeiende* stad.

Amsterdam telt ruim 400.000 *zielen*. Onze vloot telde 60 *zeilen*.

In deze beide voorbeelden zijn *ziel* en *zeil* ook *figuurlijk* genomen in plaats van .... en .... Aldus gebruikt men dikwijls een *deel* van iets voor het *geheel*; b. v. eene vloot, bemand met 5000 *koppen*. De Spanjaard is verslagen, in plaats van de Spanjaarden. Nederland treurde over den dood van Willem II.

Waarvoor staat *Nederland* hier in de plaats?

34. *Geef nu eens op, waar in de volgende zinnen het cursief gedrukte woord in de eigenlijke, en waar het in eene figuurlijke beteekenis gebruikt is. Hebt gij Fonder gelezen?* De Paus draagt eene drievoudige *kroon*, tiare genoemd. De aarde *dronk* het bloed van den onschuldigen Abel. Lodewijk Philips verloor de *kroon* van Frankrijk in het jaar 1848. De *dorst* naar goud is de oorzaak van vele gruwelen geweest. *Kastielje kromp terug* voor Maurits' *heldendegen*. (Verklaar dezen zin.) Zijn hart *bloedde* bij het gezicht van zooveel ellende. Woedend trekt hij den *degen*, snelt toe en doorboort den wreedaard het *hart*. Het leger *versmachtte* van *dorst* in die uitgestrekte woestijn. Deze overwinning *baande* hem een *weg* tot den *troon*. In den *Hemel* zullen wij elkander wederzien. Bij vriend en vijand *oogstte* hij *lof* in. De *vijand* poogde met een aanzienlijk leger de stad te omsingelen. De *Hemel* behoeft u voor zulk eene daad. Het *staal* heeft een einde aan zijn leven gemaakt. Als uw *vijand* *dorst* heeft, laaf hem; is hij in nood, help hem. Die man heeft een *stalen* geheugen. Nero was een *tijger*. Hij heeft den *degen* met de *pij* verwisseld. (Wat beteekent dit?)

35. *Vul de volgende zinnen aan.* Ofschoon hij niet rijk is, ... — ..., toch stond hij pal. — ..., maar niets was in staat den brand te blusschen. — De jonge kunste-

naar had aanvankelijk met vele moeilijkheden te kampen , maar ... — Wie zou durven loochenen , dat ... ? — ..., indien het niet te laat geweest was. — Hij is te verstandig , om ... — Het zal u niet berouwen , wanneer ... — ..., doch tevergeefs , hij wilde naar mij niet luisteren. — Mijne hulp kon niet meer baten , want ... — ..., toch laat hij zich niet raden. — Niettegenstaande de vele rampspoeden , die hem getroffen hebben , ... — Ofschoon die jongeling geene geleerde opvoeding ontvangen heeft , ..

36. *Handel evenzoo met het volgende:* ..., doch alras bleek het , dat hij den verrader gespeeld had. — Ik ben de man niet , om ... — Of hij van den aanslag kennis droeg , ..., maar zeker is het , dat ... — ..., opdat het u later niet berouwe. — ..., alsof hij het te Keulen had hooren donderen. — Gij spreekt juist , alsof ... — ..., want zijne inkomsten zijn niet groot. — ..., toch zijn zijne inkomsten niet groot. — Indien zijne inkomsten grooter waren , ... — De ziekte was zoo ernstig , dat ... — Niettegenstaande de ziekte ernstig begon te worden , ... — Duid het mij niet ten kwade , dat ... — Omdat ..., zal ik het u niet ten kwade duiden. — Wijn het gisteren regende , ... — Terwijl het gisteren regende , ...

37. DE EIK.

Soort. Kenmerken. De eik is een der schoonste en nuttigste onzer woudboomen. Hij onderscheidt zich door zijnen rechten , krachtigen stam en zijne knoestige takken , die met hunne ingesneden bladeren eene uitgestrekte kroon vormen.

Nut. De vrucht van dezen nuttigen boom , eikel genaamd , is niet eetbaar , maar zeer geschikt tot het mesten van zwijnen ; daarom houden zich in het najaar vele arme lieden met het verzamelen dezer kleine vruchten onledig. Het eikenhout is eene der beste en duurzaamste houtsoorten , die wij hebben. Men gebruikt het tot het bouwen van woningen , tot het vervaardigen van meubelen , snij- en beeldwerk en tot den aanleg van spoorwegen. Takken , wortels en spaanders leveren eene uitmuntende brandstof. De schors wordt in het voorjaar

afgeschild, vervolgens gedroogd, gemalen en door de looiers als run voor de bereiding van het leder gebruikt.

Bijzonderheden. In Spanje, Italië en andere zuidelijke landen treft men den kurkeik aan, wiens bast het bekende kurk oplevert. Slechts weinige boomen bereiken zulk een hoogen onderdom als de eik. Men treft er aan van honderd tot tweehonderd jaren. Eertijds vond men ook in ons land uitgestrekte wouden van reusachtige eiken. Zij waren bij onze heidensche voorouders, evenals bij vele Germaansche stammen, het voorwerp eener goddelijke vereering. In de schaduw dezer woudreuzen stonden hunne altaren; daar ook hielden zij hunne godsdienstige feesten en volksvergaderingen. Thans worden de eiken in onze streken hoe langer hoe schaarscher, vooral sedert men met den aanleg van spoorwegen begonnen is.

De eik is het zinnebeeld van de kracht en de trotschheid. Nimmer buigt hij zijne fiere kruin voor het geweld der stormen, maar... breekt.

Maak volgens dit voorbeeld een opstel over den DEN.

Soort. Kenmerken. Kegelvormige gedaante; hooge, recht-opgaande stam; — regelmatig geplaatste, dicht bij den grond uitschietende takken; — naalden in plaats van bladeren. — *Nut.* Pijnappels: daarin de zaden met een vliesje voorzien, opdat de wind ze zou kunnen medevoeren en voortplanten; — timmer- en brandhout; veel gebruikt. — *Bijzonderheden.* Verschillende soorten: greinen, (in Noorwegen; masten voor schepen); ceders, (duurzaam hout); cipressen, (op kerkhoven, zinnebeeld der onsterfelijkheid, omdat ze altijd groen blijven). — De den houdt veel van een drogen grond; dennenbosschen. — Ook bij buitenplaatsen om hun blijvend groen.

32. *Gebruik de volgende woorden eens in goede zinnen, in eene figuurlijke beteekenis: koken, vuur, vliegen, zee, ziel, gouden, doorklieven, Frankrijk, schepter, vonkelen, (wordt in de figuurl. beteekenis fonkelen), slaap, ijzeren, het vaderland, stroom, vrucht.*

VOORBEELD. *Op het hooren dezer woorden begon het bloed in zijne aderen te koken.*

39. *Wat beteekenen de volgende uitdrukkingen?* De heesters kleeden zich in 't groen. Vergeefs wemelt er tal van krijgers. Eene onherbergzame streek. De winter-vorst legt zijn scepter neer. Daar rijst het tintlend starrenheer. En de aarde zwijgt. Antwerpen, gij zijt de wieg van mijn dierbaar kroost. Nederland torst niet langer het juk der vreemden. Zijne boeien werden geslaakt.

39. a. *Ontbind de volgende samengestelde zinnen in enkelvoudige.* Ik vernam een klagenden toon, die uit het geboomte klonk, en jammerlijk was om te hooren. — Waak, opdat de dood u niet onvoorziens overvalle. — De lange nacht is traag, en sleept zich langs zijn baan, en rekt zijn uren uit. — Dit is eene les, die u dikwijls te pas zal komen. — Wat baat het, dat alle menschen u prijzen, als uw geweten u beschuldigt. — Niemand weet, of hij den dag van morgen beleven zal. — Een vos verliest wel zijn haren, maar niet zijn knepen. — De natuur is een schoon en eenvoudig boek, waarin iedereen lezen kan. — Er zijn menschen, die opspringen, wanneer zij een geweerschot hooren. — Wanneer men een steen in het water werpt, ontstaan er kringen, die telkens grooter worden, en eindelijk wegsterven. — Scherpe dorens steken zeer, doch kwade tongen nog veel meer. — Hij naakt, ontdekt zijne prooi, steekt zijne nagels uit en wet zijn tanden. — Ik weet niet, of gij mij begrepen hebt. — Een mensch, die niets kan zwijgen, gelijkt aan een geopenden brief, dien iedereen kan lezen. — Ofschoon wij overtuigd zijn, dat de tijd kostbaar is, verliezen wij toch vele kostelijke oogenblikken. —

Ik bouw mij zelf een zijden graf,
En spin mijn eigen leven af;
Dan neem ik uit dat graf de vlucht,
En fladder vroolijk door de lucht.

VOORBEELD. *Ik vernam een klagenden toon. De klagende toon klonk uit het geboomte. De klagende toon was jammerlijk om te hooren.*

40. *Verbind de volgende enkelvoudige zinnen tot samengestelde.* De dokter geeft den zieke geneesmiddelen. De zieke geneest. — De roos is een der fraaiste bloemen. De roos riekt zeer aangenaam. — De zon staat reeds hoog. Het zal spoedig middag zijn. — Men noemde Kardinaal Mezzofanti een taalreus. Kardinaal Mezzofanti sprak en schreef meer dan 50 talen. — Holophernes werd door Judith gedood. Holophernes sliep. — Deglans der sterren verdwijnt. De dag breekt aan. — Titus wilde den tempel van Jeruzalem sparen. Een soldaat wierp een brandend hout in den tempel. De tempel brandde af. — Hij is geen waar vriend. Hij vleit mij. — Op een enkelen dag verloor hij het geld. Hij had dat geld met zooveel moeite gewonnen. — De aarde was droog. Noë verliet de ark. Noë droeg den Heer een dankoffer op. —

41. *Opstel.* HET EI VAN COLUMBUS.

Columbus (wie hij was) vond vele benijders. — Dezen trachtten zijnen roem te verminderen. — Zij zeiden, dat de ontdekking maar bij toeval geschied was, dat iedereen zulks had kunnen doen, enz. — Eens bevond C. zich met verscheidenen dezer lieden aan tafel. — Hij vraagt, wie hunner een ei recht op de tafel kan zetten. — Vergeefsche pogingen. — C. drukt de schaal een weinig in, en het ei staat. — „Zoo hadden wij het ook wel gekunnen.” — Zeer zeker! Het is hiermede juist als met de .....; gij had het *kunnen* doen, maar ik heb het gedaan.

42. Wat beteekent **ontleden**; b. v. een zin **ontleden**? Wat beteekent **lezen** in **aren lezen**? — Wat is een **uitgelezen** boek? — Welk woord kunt gij hier voor **uitgelezen** in de plaats zetten? — Wat is eene **keurbende**? Waarvan is **keur** afgeleid?

43. Laat **straal**, **ontmaskeren**, **koud**, **onsterfelijk**, **moeder**, **rijp**, **bekleeden** en **vervoeren** in hunne **eigenlijke** en ook in eene **figuurlijke** beteekenis voorkomen.

Een **wijs man** noemt men wel eens in figurlijken zin een **Salomon**; — een **sterken man**, een **Herkules**; — **Jeruzalem**, de **heilige Stad**; — een **kanon**, een **vuurmond**, enz.

Zeg nu eens, waarvoor de volgende figuurlijke uitdrukkingen in de plaats staan.

44. De bode der lente; het teeken onzer verlossing; de koninklijke profeet; de vader der leugentaal; de gevederde zangers; de dagtoorts; de Prins der Apostelen; de lente des levens; de wachter der aarde; het Brood der Engelen; de vorst der Nederlandsche dichters; de avond des levens; het vuur des hemels; het scheepje van den H. Petrus; onze laatste rustplaats.

45. *Breng in proza over.*

De vogel zingt in 't morgenuur
Het mooiste, let maar op;
De bloem geurt zoeter 's morgens vroeg
Dan 's avonds uit haar knop.

Zoo is 't met mij en iedereen
Ook eveneens gesteld;
Des morgens leert men vlugger, dan
Als de avond ons verzelt.

En 'tspreekwoord wordt eerst recht gevat
Bij 't licht van d'uchtendstond:
De morgen heeft een schat van goud
En rozen in den mond.

A. L. DE ROP.

46. *Wat is de beteekenis van de volgende figuurlijke uitdrukkingen of spreekwijzen. Iets van A tot Z navertellen. Het bed houden. Van eene vlieg een olifant maken. Voor iemand door het vuur loopen. Te diep in het glas zien. Daar is al gras over gegroeid. Hij heeft het achter de mouw. Zich uit de voeten maken. Iets aan het licht (aan den dag) brengen. Een raad in den wind slaan. Hij gaat den kreeftengang. Den spijker op den kop slaan. Eene kat in den zak koopen. Een spiering uitwerpen om een kabeljauw te vangen. Olie in het vuur werpen.*

VOORBEELD *Eene zaak van A tot Z navertellen = Iets navertellen van 't begin tot het einde.*

47. *Breng de volgende woorden en uitdrukkingen in goede zinnen te pas:* hals over hoofd, teleurstelling, redeloos, reddeloos, radeloos, noodeloos, have en goed, gijzelaar, op de keper, een oog in 't zeil houden, graad, graat, gelag, gelaat.

48. *Verbind de volgende losse zinnen tot een of meer samengestelde.* De blinden kunnen over den vorm der dingen slechts oordeelen door het gevoel. Het gevoel is bij de blinden gewoonlijk zeer fijn. —

De luchtballons werden uitgevonden door de gebroeders Montgolfier te Annonay. Te Annonay werd in 1783 de eerste luchtballon opgelaten. De eerste luchtballon had 35 voet in doorsnede. —

Rome werd in 754 vóór Christus door Romulus en Remus gesticht. Rome ligt aan den Tiber. Rome was eertijds de hoofdstad van het Romeinsche rijk. Rome is thans de zetel van het zichtbaar Opperhoofd der H. Kerk. Rome is thans de hoofdstad der christenheid.

49. *Waarvan zijn de volgende woorden afgeleid?* bete (eene bete broods), aandacht, misdaad, ingang, misverstand, sierlijk, standvastig, weldadig, vullen, uitspraak, aanklacht.

50. *Gebruik ondermijnen, dood, gloeien en bloeiend in goede zinnen in de eigenlijke en in de figuurlijke beteekenis.*

Wat beteekent ont in ontdekken, ontplooiën en wat in ontbijten en ontbranden?

51. *Opstel.* DE EIKEL EN DE POMPOEN.

Een man, (ongeleerd, maar waanwijs) rustte uit in de schaduw van een eik. — Hij ziet in de nabijheid eene plant, waaraan groote pompoenen hangen. — Beschouwt vervolgens den fieren, breedgetakten eik. — Geeft zijne afkeuring te kennen. — Waarom? — Een eikel valt hem op den neus, — pijn — bloed. — Hij ziet zijne dwaasheid in. — Besluit. —

52. *Wat beteekenen de volgende spreekwoorden?* Schoenmaker, blijf bij uw leest. Hoogmoed komt vóór den val.

Keulen en Aken zijn niet op éénen dag gebouwd. Wie met pik omgaat, wordt er mede besmet. Als het kalf verdronken is, dempt men den put. Het beste paard struikelt wel eens.

53. *Toon, dat gij het verschil kent tusschen de volgende woorden, door ze in goede zinnen te gebruiken: uitvinden en ontdekken; mond en muil; bek en snuit; vliegen en fladderen; buit en prooi; kostbaar en kostelijk; gebouw en woning; ambt en ambacht; de diamant en het diamant.*

VOORBEELD. *Columbus ontdekte Amerika in 1492. De uitvinding der zakuurwerken hebben wij te danken aan Peter Helle van Neurenberg.*

54. *Zet voor de volgende woorden één, twee of drie synoniemen in de plaats: verdichtsel, misdaad, monarch, noodzaken, gade, noodlijdend, oneenigheid, wildernis, beroep, getooid, strijd, inwilligen (een verzoek), verhaal, ontzield, ontroerd.*

55. *Breng in proza over.*

DE SLOTENMAKERSKNECHT.

Een slotenmaker had een knecht,
 Niet bijster vlug *ter hand*,
 Wanneer hij aan de schroefbank stond;
 Maar vlug was hij *ter tand*.
 Gezeten aan den middagdisch,
 Dan *kon* hij ze allen *aan*,
 Dan was hij aan den *slag* 'het eerst
 En had het laatst gedaan.

„Maar, Jochem,” — zei hem eens zijn baas, —
 „'k Begrijp dat ding niet recht;
 Zoo lang ik leef, is 't waar geweest,
 Wat ons het spreekwoord zegt:
 Zoo traag *ter hand*, zoo traag *ter tand*.
 Dat *komt niet uit* bij jou:
 Je vijlt, je vijlt zoo lui, zoo lui,
 En eet zoo weerga's gauw!”

„Wel, ik begrijp dat drommels goed!” —

Herneemt de knecht met vuur; —

„Het eten duurt hier één kwartier,

Het *vijlen* veertien uur;

Veronderstel *reis*, baas, ik at

Hier veertien uren lang:

Dan was 'kaan tafel even lui

Als ginder aan de bank.”

B. VAN MEURS.

Verklaar de cursief gedrukte woorden en uitdrukkingen.

55. a. Daar ziet men 't bloode haasje loopen;
Ginds zeilt de havik in de lucht,
De klokken raast en is beducht,
Dat hij haar komt heur kiekens stroopen;
De tortel kirt, de zwarte lijster fluit;
Men hoort langs 't veld de beesten loeien,
Terwijl de dag begint te gloeien,
En langs hoe meer zijn licht te spreiden uit.

I. LUYKEN.

1. Geef een synoniem van *bloode*. Ook het tegenovergestelde. 2. Is dit bijvoegl. naamw. hier wel gepast? Waarom? 3. Wat beteekent *zeilen* in de eigenlijke beteekenis? 4. Waarom zegt men van den havik, dat hij zeilt? 5. Van welke vogels zou men dit nog kunnen zeggen? 6. Geef een synoniem van *raast* en van *beducht*. 7. Wat is *dat* in den vierden regel? 8. Waarom gebruikt de dichter in dezen regel nu eens *haar* en dan *heur*? 9. Ontleed deze beide woorden taalkundig. 10. Wat beteekent hier *stroopen*? Wat is een *strooper*? 11. Kunt gij ook het verschil opgeven tusschen *stroopen* en *stelen*? 12. Waarom zegt men van de tortel, dat ze *kirt*, van de kat, dat ze *miauwet*, van de muis, dat ze *piept*, enz.? 13. Waarom zegt de dichter, dat de dag begint te *gloeien*? 14. Zegt men ook in proza: *langs hoe meer*? 15. *Zijn licht te spreiden uit*. Is dit goed gezegd? Waarom gebruikt de dichter het dan? 16. Vul het uitgelatene in den laatsten zin eens aan, zoodat het een volkomen zin wordt. —

56. *Gebruik de volgende woorden in den gewonen en figuurlijken zin: smelten, schat, ontsteken, blind, slaaf, zetelen, stapelen, folteren, juk, rol, wonen, verpletterd.*

57. *Geef het volgende grafschrift op den zeeheld KORTENAAR op twee of drie verschillende wijzen in proza terug.*

De groote Kortenaar, de schrik van 's vijands vloten,
De ontsluiters van de Sont, ligt in dit graf besloten.

G. BRANDT.

58. *Opstel. OORDEEL GODS OVER BALTHAZAR.*

Onder Balthazar of Belsazar, een der opvolgers van Nabuchodonosor, werd Babylon door Cyrus belegerd. — De Babyloniers hielden de stad voor onneembaar. — Gevolg: zorgeloosheid. — Op zekeren nacht gaf Balthazar een feestmaal. — Dronkenschap. — Onteering der heilige vaten. — Algemeene ontsteltenis. — Eene hand schrijft met vorige letters de woorden: Mane, Thekel, Phares. — Niemand weet de beteekenis. — Daniël ontboden. — Hij verklaart den zin dezer woorden. — Denzelfden nacht wordt de stad ingenomen en Balthazar gedood.

59. *Maak de volgende enkelvoudige zinnen tot samengestelde. David heeft 40 jaren over Israël geregeerd. David was een man naar Gods hart. David heeft ons schoone liederen nagelaten. Deze liederen worden psalmen genoemd. —*

Stel geen werk tot morgen uit. Gij kunt het werk heden doen. De dag van morgen is onzeker. —

De paden waren niet met gras omzoomd. De paden waren met roode en witte madeliefjes omzoomd. De roode en witte madeliefjes leverden een bevallig gezicht op. —

60. *Gebruik de volgende woorden en uitdrukkingen in goede zinnen: arglistig, ongeveinsd, in de asch leggen, uiten, torsen, opwellen, kleinood, eeuwenheugend, beraad, leus (of zinspreuk), ter dege, verdichtsel, te berge.*

61. *Geef eenige woorden op, die afgeleid zijn van kennen en denken, alsook eenige van kunnen en hooren.*

62. *Geef eene verklaring van de volgende spreekwoorden.* Beter een half ei, dan een ledige dop. Eene vette keuken maakt een magere beurs. De pot verwijt den ketel, dat hij zwart is. De kruik gaat zoolang te water, tot ze eindelijk breekt. De kleederen maken den man. De kleederen maken den man niet. Alle dingen hebben twee handvatten.

62 a. Daar reisde een Man — ('t is ver van hier
 Voor jaar en dag gebeurd) —
 Zijn rug was krom, zijn baard sneeuwwit,
 Zijn schaamle rok gescheurd;
 Door 't avondduister liep zijn baan
 Op 't hutjen van een weduw aan.
 Behoeft woont daar bij de Vlijt;
 Maar gastvrij is 't onthaal;
 Geen laafnis faalt den reiziger,
 Geen krachtherstellend maal,
 En 't leger, voor hem toebereid,
 Heeft, die 't hem bood, zich zelve ontzeid.

STARING.

1. Waarvoor staat 't in den eersten regel in de plaats?
 2. Hoe is de vergrootende trap van *sneeuw wit*? 3. Geef twee synoniemen van *schamel*. 4. Door 't avondduister liep *zijn baan*. Wat beteekent dat? 5. Verklaar de beteekenis van den 7^{en} regel. 6. Wat is *gastvrij*? Is het afgeleid of samengesteld? 7. Geef een synoniem van *onthaal*, *laafnis*, *faalt*, *leger*, *krachtherstellend*. 8. Waarop heeft die in den laatsten regel betrekking? 9. Verklaar de laatste twee regels.

62. b. 1. Ontbind het bovenstaande in zinnen.
 2. Breng het in proza over.

63. DE OLIFANT. (*Voorbeeld.*)

Soort. Kenmerken. De olifant, het grootste landdier, behoort tot de dikhuidige zoogdieren. Het zware lichaam wordt door vier vormelooze pooten ondersteund, die op zuilen gelijken. Zijn tred is log en zwaar. Hij heeft lange, afhangende ooren, buitengewoon kleine oogen

en een kleinen staart. Twee lange, opwaarts gebogen hoektanden geven hem een dreigend aanzien. Opmerkenswaardig is zijn lange snuit, dien hij in alle richtingen wenden kan; daarmede verricht hij ongeloofelijke zaken, zooals wij dagelijks in onze diergaarden zien kunnen; maar ook daarin ligt zijne verbazende kracht. Zijne kleur is aschgrauw: witte olifanten worden slechts zelden aangetroffen. Zijne huid is zoo hard en dik, dat een geweerkogel daarop afschampt; slechts hier en daar is zij met kort haar begroeid.

Vaderland. Levenswijze. Het vaderland van den olifant is Afrika en Indië; ook op Ceylon treft men ze in groote menigte aan. Zij leven veelal troepsgewijze in uitgestrekte wouden, en voeden zich met planten. Groot zijn de verwoestingen, die de olifanten menigmaal in de rijstvelden aanrichten; wat zij niet verslinden, dat vertrappen ze met hunne logge pooten. Ofschoon de olifant van natuur wild en kwaadaardig is, laat hij zich gemakkelijk temmen, en bewijst dan den mensch verschillende diensten.

Nut. Men gebruikt hem als last- en rijdier. Op zijnen rug bevestigt men tenten, waarin soms verscheidene personen plaats nemen. Ook richt men hem af tot de tijgerjacht. De beide groote hoektanden leveren het bekende elpenbeen of ivoor, dat vooral in de binnenlanden van Afrika een belangrijk handelsartikel uitmaakt.

Bijzonderheden. Om de olifanten te vangen bedient men zich van verschillende middelen. Nu eens drijft men ze door het aansteken van vuren en het maken van groot gersas naar eene afgepaalde ruimte, waarin ze door tamme olifanten gelokt worden; dan jaagt men ze in overdekte kuilen. Eertijds werden deze dieren vooral tot den oorlog afgericht, zooals blijkt uit de geschiedenis van Pyrrhus en van Hannibal.

Maak volgens dit voorbeeld eene beschrijving van den
WALVISCH.

Soort. Geen visch; ademt door longen; levende jongen. *Kenmerken.* Het grootste van alle dieren; onge-

veer 20 à 30 meter; werden vroeger veel grooter; waarom? de kop, het derde gedeelte; geen tanden, maar baarden; platte staart, waarmede hij eene buitengewone kracht kan uitoefenen; kleine oogen; spuitgaten; — zwemt zeer vlug; kan hoogstens een kwartier onder water blijven. — *Verblijfplaats.* De noordelijke zeeën; trekken meer en meer naar 't hooge Noorden. *Vangst.* Sterke schepen en verscheidene booten; harpoenen; voorzichtigheid; eertijds veel door de Nederlanders beoefend. — *Nut.* Traan, balein.

64 *Verklaar de beteekenis van het volgende versje.*

KRACHTIGE BADEN.

Reinier is met zijn stramme leden
Naer Akens baden toegereden;
Daer heeft hij geld en sael en peerd
In alle vrolicheid verteert.
Siet wat de wateren vermogen:
Hij is te peerd na 't bad getogen
En op zijn voeten weergekeert.

C. HUYGENS.

Schrijf het eens in de tegenwoordige spelling.

65. *Zet voor de cursief gedrukte woorden en uitdrukkingen synoniemen in de plaats. Rustig zette hij den onderbroken arbeid weder voort. Hij is buiten kijf een schrander man. Mijn vriend verkeerde in een benarden toestand, daarom kon ik zijn verzoek niet van de hand wijzen. De jeugdige Ignace Wils heeft zich door zijne heldhaftige daden een blijvenden roem verworven. Sedert wanneer is het kasteel gesloopt? Op den jongsten dag zal alles geopenbaard worden. Hij bespiedde al mijn doen en laten. De regeering was ten einde raad. De ruiters, die zich nu zonder gids bevonden, doo'den den geheelen nacht rond, zonder dat zij er in slaagden den rechten weg te vinden. Wat beoogt gij hiermede? Hij vloog op den minsten wenk van zijn meester.*

66. *Geef den inhoud van het volgende versje in proza weder.*

LEEUWERIKJEN.

't Vogelken zonder kommer
Vindt ge te midden des velds
Verre van vliet en lommer,
Verre van wilg en els.

—

In een rusch verborgen
Is 't metterwoon gevest,
Vliegt in den vroegen morgen
Blij uit het warme nest;

—

Heft zich omhoog ten hemel
Op wieken frisch gespierd,
Denkt aan geen laag gewemel,
Steigert en tiereliert.

DAUTZENBERG.

De *lelie* is het zinnebeeld der *onschuld*; d. w. z. de onschuld wordt afgebeeld of voorgesteld door eene lelie. Evenzoo stelt een *geraamte met eene zeis* of een *schedel* den dood voor, enz.

67. *Zeg nu eens, waarvan de volgende dingen zinnebeelden zijn.* Een anker. Een kelk op een grafzerk. De leeuw. Een olijftak. Een laurier- of lauwerkrans. De driedubbele kroon of tiare. Een kromstaf. Een zandlooper met vleugels. De roos. Eene vrouw met eene weegschaal in de hand. Een palmtak of zwaard in de hand van sommige Heiligen. De zwarte kleur. Een pijlbundel in een wapen (b. v. van Nederland). Het zwaard, waarmede het hart der H. Maagd doorboord is.

68. *Verklaar de volgende woorden:* waanwijs, buiten-sporig, betoomen, beschaven, watermolen, weerhaan, hinderpaal, armband, schijnheilig, reisgenoot, lotgenoot, breekwaar, koopwaar.

69. *Gebruik de volgende woorden nog eens in goede zinnen:* spraak, inspraak, aanspraak, uitspraak, opspraak, toespraak, voorspraak.

Van welk woord zijn ze alle gevormd?

ONDERWERPEN VOOR OPSTELLEN.

70.

KERSTNACHT.

Punten. Vondel zingt: „O, Kerstnacht, schooner dan de dagen!” Waarom is die heilige nacht zoo schoon? — Beschouw het Goddelijk Kindje in zijne kribbe. Vergelijk den armoedigen stal, den donkeren nacht, het harde stroo, de schamele doekjes, de verlatenheid, waarin de Zoon van God wil geboren worden, met hetgeen Hij in den Hemel geniet. — Waarom wilde Jezus zich zoo diep vernederen? Omdat Hij ons bemint. — Wat zeggen u de tranen in de oogen van het Goddelijk Kind? — Het strekt zijne handjes naar u uit. Waarom? Het wil een Kerstgeschenk van u ontvangen. Wat zult gij Het geven? — Beschouw ook Maria en Jozef. Zij zijn verheugd en bedroefd tevens. Verklaar dit. Kniel met hen voor het kribje neder. Spreek het Kindje Jezus aan. Hoe behoort de godvruchtige Christen het Kerstfeest door te brengen?

71.

HETZELFDE ONDERWERP.

Punten. 't Is middernacht. — De geheele natuur is doodstil. — 't Is, als had zij een voorgevoel van de denkwaardige gebeurtenis, die weldra zal plaats grijpen. — 't Is duister om ons heen. — Slechts met moeite onderscheiden wij vóór ons eene grot, die tot beestenstal dient. — Rondom kudden, die met hare herders in diepen slaap gedompeld zijn. — Slechts enkele waken. — Eensklaps verschijnt een heldere glans boven den stal. — Drommen van schitterende Engelen. — Loflied. — Wat is er geschied? — Treden wij den schamelen stal binnen. — Welk een schouwspel! — Wat vertoont zich daar aan ons oog? — Wie is dat lieve, machteloze Kind? — Wie zijn de beide andere personen? — Welke gevoelens moeten in dezen heiligen nacht ons hart vervullen?

72.

AANBIDDING DER WIJZEN.

Punten. Jezus is geboren! — Hij heeft reeds de arme herders tot zijne kribbe geroepen. — Hij is voor allen

geboren. — Hij roept ook allen tot zich. — Eene buitengewone ster verschijnt aan den hemel. — Iedereen ziet ze. — Slechts de Wijzen volgen den roep der ster. — Wat zij zeggen. — Toebereidselen tot de reis. — Moelijkheden. — Aankomst te Jeruzalem. — Teleurstelling. — Bij Herodes. — Zijn angst. — Zijne arglistigheid. — De Wijzen op weg naar Bethlehem. — Aankomst. — Wat ze vinden. — Gevoelens, die hen bezielen. — Hoe gelukkig zij zich gevoelen, omdat zij getrouw geweest zijn aan de stem van God, die hen riep. — Geschenken. — Betekenis. — Waarschuwing van den Engel. — Zij keeren langs een anderen weg naar hun land terug.

73. KINDERMOORD TE BETHLEHEM.

Punten. Ongerustheid van Herodes wegens het lang wegblijven der Wijzen. — Goddeloos besluit. — Zendt in stilte soldaten uit. — Aankomst der bende. — Ontsteltenis der bewoners van Bethlehem. — Wreedheden. — Vreeselijk bloedbad. — Vertwijfeling der moeders. — Toch is het goddelooze plan mislukt. — Een engel was den H. Jozef verschenen. — Had hem bevolen, met Jezus en Maria naar Egypte te vluchten.

74. BRUILOFT TE CANA.

Punten. Jezus en Maria uitgenoodigd. Gepaste vrolijkheid der gasten. — Verlegenheid van het bruidspaar. — Maria bemerkt zulks. — Zegt het aan Jezus. — Antwoord van Jezus. — Wat Maria tot de bedienden zegt. — Jezus laat zes steenen kruiken met water vullen. — Verandert dit in kostelijken wijn. — Verwondering van den hofmeester en der genoodigden. — Het eerste wonder van Jezus, gedaan op het verzoek zijner H. Moeder. — Wat leeren we hieruit?

75. OPWEKKING VAN LAZARUS.

76. DOODSTRIJD EN GEVANGENNEMING VAN JEZUS.

77. NEDERDALING VAN DEN H. GEEST OVER DE APOSTELN.

78. DE KREKEL EN DE MIER (*Fabel*).

Punten. Een zorgeloze krekel had het schoone jaargetijde met zingen doorgebracht. — Niets voor den winter verzameld. — De ijverige mier integendeel had gedurende den zomer een rijken voorraad voor den winter opgedaan. — De winter komt. — De krekel lijdt gebrek. — Naberouw. — De mier begeeft zich naar hare welvoorzienene voorraadkamer. — De krekel meldt zich aan. — Vraagt eene aalmoes. — De mier zendt hem met bitteren spot weg. — Was dit liefderijk? — Men moet voor de toekomst zorgen

79. DE VOS EN DE BOK. (*Fabel*).

Punten. Vos en bok sluiten vriendschap. — Gaan samen op reis. — Dalen in eenen put af om hunnen dorst te lesschen. — Hoe er uit te geraken. — Raad van den vos. — Belofte van wederzijdsche hulp. — De vos er uit. — Laat den bok in den steek. — Bespot hem nog bovendien. — Wat men van valsche vrienden te wachten heeft.

80. DE EIK EN HET RIET. (*Fabel*).

Punten. Een eik en een riet staan in de nabijheid eener beek. — De eik spot met de zwakheid van 't riet. — Boogt op zijn eigen kracht en sterkte. — (*Laat hem spreken.*) — Het riet hoort deze grootspraak aan, glimlacht en zwijgt. — De wind verheft zich. — Wordt een hevige storm. — De eik wil niet buigen. — Biedt eenigen tijd wederstand, en breekt. — Het zwakke riet buigt zich, — heft het hoofd weder op, — buigt zich opnieuw. — De storm heeft uitgewoed. — Het riet is ongedeerd. — De eik ligt verbrijzeld. — Besluit.

81. DE VOS EN DE OOIEVAAR. (*Fabel*).

Punten. Een vos noodigt een ooievaar ten eten. — Dient een heerlijk gerecht voor in een platten schotel. — Verlegenheid van den ooievaar. — Reintje doet zich te goed. — Lacht om zijne schelmenstreek. — De ooievaar noodigt den vos later op zijne beurt uit. — Een kostelijk gebraad in kleine stukjes, voorgediend in eene vaas met langen

hals. — Wijd genoeg voor Langbeens bek, te eng voor Reintjes snuit. — De ooievaar laat het zich goed smaken. — Noodigt den vos uit, toe te tasten. — Bedankt hem voor de eer. — Reintje keert nuchter huiswaarts. — Met den staart tusschen de pooten, hangende ooren, beschaamd, door een ooievaar bedrogen te zijn. — — Vroeg of laat krijgt de bedrieger zijn loon.

82. DE MOLENAAR, ZIJN ZOON EN DE EZEL.

83. DE WOLF EN DE OOIEVAAR.

84. DE VROUW MET DEN MELKPOT.

85. ZELFOPOFFERING VAN VAN SCHAFFELAAR.

Punten. Reeds meer dan 100 jaren hadden de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten het burgerbloed doen stroomen. — Nu eens was de eene, dan de andere partij overwinnaar. — In Utrecht moesten de K. het onderspit delven. — Zij werden overal vervolgd. — Eene kleine bende met J. v. S. aan 't hoofd verschanste zich in den toren van Barneveld. — Wederstaat de aanvallen van een veel sterkeren vijand. — De H. maken toebereidselen om den toren in brand te steken. — Aanbod der H. — De K. slaan het af. — Toespraak van V. S. — Hij werpt zich naar beneden. — Afgemaakt.

86. OVERWINTERING OP NOVA-ZEMBLA.

87. ONTSNAPPING VAN HUGO DE GROOT.

88. MOORD DER DE WITTEN.

89. GESTRAFTE IJDELHEID.

Punten. Een knaap (naam, hoedanigheden, ijdel) had een fraai horloge met gouden ketting ten geschenke ontvangen. (Van wien? Bij welke gelegenheid? Hij had er zoozeer naar verlangd.) — Iedereen moet het zien. — Gaat naar de jaarmarkt te L. — Wil tegen den raad zijner ouders het horloge medenemen. — Waarom? — Op de jaarmarkt ontstaat een gedrang. — Waardoor? — Een zakkenroller ontfutselt hem zijn horloge. — Later kwam het uit. — Spijt van den knaap. — Les van den vader.

90. Een roekeloos jongeling, die zich op het nog zwakke ijs gewaagd had, is verdronken.

Beschrijf den jongeling. Een waaghals. Hij wordt vooraf gewaarschuwd. Omstandigheden, die zijn dood voorafgaan en volgen.

91. Een dengdzaam jongeling laat zich door een kwaden makker verleiden, om naar de herberg te gaan. (Wie de jongeling is. Door zijne ouders bij een schrijnwerker geplaatst. Raad bij het afscheid. Vele gezellen. Ge draagt zich aanvankelijk goed. Wordt bespot. Laat zich eindelijk overhalen.) Wordt langzamerhand een dronkaard. Verteert zijn geld. Dikwijls dronken. Wordt meer en meer ongeschikt tot het werk. Door zijn baas gewaarschuwd. Geldgebrek. Pleegt een diefstal. In de gevangenis.

92.

DE GANS.

Soort. Zwemvogel. — Wilde en tamme. — *Kenmerken.* Dik, zwaar lichaam; — platte bek; — geen staart; — pooten met zwemvliezen; — kleur; — waggelende gang. — *Nut.* Eieren, vleesch, dons. — *Bijzonderheden.* *Vangst.* Kooiman; — kooi; — afgespannen; de tamme lokken. — De eidergans op IJsland. — Eertijds schrijfpenen. —

93.

DE KAMEEL.

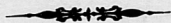
Een groot geschenk voor .... — Waarom? — Draagt soms eene geheele familie op zijn rug. — Schip der woestijn. — Melk, vleesch, huid, haar. — Voorbeeld van matigheid en geduld. — Zwaar beladen. — Door 't zand. — In de brandende zon. — Verdraagt honger en dorst. — Gaat voort. — Spant zijne laatste krachten in. — Valt neer. — Sterft. —

94. DE ZWALUW.

95. DE HEN.

96. HET RENDIER.

BRIEVEN.

X 1. *Amsterdam, 6 Juni 18. .*

Waarde Rudolf,

Wil ik eens raden, wat gij denken zult, als gij dezen brief ontvangt? — Dat is vast de tijding, dat Gerard morgen of overmorgen komt. — Zeg nu eens, of ik niet goed geraden heb. Tot mijn spijt moet ik u echter zeggen, dat gij u dan vergist hebt.

Ik schrijf U juist om U te melden, dat het bezoek, waarnaar ik nog veel meer verlang dan gij, uitgesteld is tot ... ja, ik weet het zelf nog niet juist; maar toch zeker tot over acht of veertien dagen. En waarom dat, zult ge zeker vragen. Hoor eens, mijn goede Dolf.

Gisteren avond kwam vader later dan gewoonlijk van het kantoor. Bij het binnenkomen keek hij mij zoo aardig aan, dat ik aanstonds merkte, dat er iets bijzonders gaande was. Spoedig kwam het groote woord er uit, en van blijdschap sprong ik wel drie voet hoog, 't is heusch waar!

Vader heeft dezen middag tijding uit Antwerpen ontvangen van iemand, met wien hij groote zaken doet. Deze verzocht vader eens spoedig over te komen, wijl hij hem over gewichtige aangelegenheden spreken moest. Vader vertrekt morgen-ochtend en ... Gerard mag meegaan. Niet waar, zulke buitenkansjes vallen iederen dag niet voor.

Ik heb nu maar eene spijt, namelijk, dat ik voor 't oogenblik geen gevolg kan geven aan uwe vriendelijke uitnoodiging. Maar uitgesteld is niet afgesteld. Zoodra ik van de reis teruggekeerd zal zijn, kom ik bij U. Gij zult er ook niets bij verliezen; want ik zal U alles vertellen, wat ik gezien, gehoord en ondervonden heb.

Moeder verzoekt mij een handje te helpen, om een en ander voor de reis in orde te brengen.

Vaarwel dus, mijn waarde Rudolf! Groet s. v. p. uwe ouders en zusters voor

Uwen vriend

Gerard.

2. *Delft*, 4 Maart 18...

Lieve Anna,

Wat heb ik van U gehoord? Is het waar, dat gij naar de kostschool gaat? Dat had ik niet gedacht. Waarom hebt gij er niets van gezegd, toen gij verleden week hier waart? Dat vind ik niet mooi van U. Meld mij nu eens spoedig, wat er van de zaak is. Indien gij er werkelijk heengaat, vertel mij dan eens naar welke, wanneer gij vertrekt, of er van uw kennissen zijn, enz. enz.

Gij hebt zeker wel gehoord, wat er met Leentje de Winter gebeurd is? Ik kan U niet zeggen, hoezeer dit treurig voorval mij getroffen heeft. Zij was altijd zoo gezond, zoo vroolijk en van iedereen bemind. Verleden Donderdag was ik nog met haar op een partijtje bij Juffrouw van Bergen. Zij was de ziel van het geheele gezelschap, en nu is zij reeds twee dagen dood! Gij moest eens zien, hoe bedroefd hare ouders zijn. Hare moeder weent den geheelen dag.

Ik zou haast vergeten te vragen, wanneer Louisa van Zwolle terugkomt. Als ik mag, kom ik over, zoodra ze thuis is. Vergeet nu niet, spoedig te schrijven. Mijne hartelijke groeten, enz.

Uwe vriendin

Agnes.

3. *Kuilenburg, Augustus 18...**Geliefde Oom en Tante,*

Hartelijk dank voor uwe vriendelijke uitnoodiging. U kunt wel denken, hoe ik in mijn schik was, toen ik gisteren uwen brief ontving. Ik heb zoo dikwijls gedacht aan de prettige dagen, die ik gedurende de vorige vacantie bij u mocht doorbrengen. Geen wonder dus, dat ik alweer naar Eikenheuvel verlang.

Is Mevrouw Liedrop nog altijd bij U? Hoe gaat het met hare oogen? Ik veronderstel, dat zij beter zijn, wijl U mij daarvan niets geschreven heeft. Aanstaanden Dinsdag begint onze vacantie. Ik zal U schrijven, op welken dag ik kom. Mag Willem mij dan weer met den schimmel komen afhalen?

Nogmaals dank, lieve Oom en Tante, voor uwe goedheid. Ik zal gedurende deze weinige dagen nog eens terdege mijn best doen, en hoop U dan een paar flinke prijzen te kunnen toonen.

Mag ik U verzoeken, Mevrouw Liedrop mijne beleefde groeten aan te bieden?

Uw liefhebbend neefje

Ernst.

4. *Vucht, 26 Juli 18...**Waarde Barend,*

Vindt ge 't niet vreemd, nu al een briefje van mij te ontvangen, terwijl ik U gisteren pas bezocht heb?

Gij zult wel gissen, dat de eene of andere bijzondere omstandigheid hiervan de oorzaak is. Ziehier dezelve.

Gisteren avond bemerkte ik, dat ik mijn mooi sigarenpijpje, hetwelk gij wel kent, kwijt was. Dit spiet mij zeer, te meer, omdat het een cadeautje van mijn peetoom is, en vader mij herhaalde malen op het hart gedrukt heeft, hetzelfde goed te bewaren. Eerst meende ik, het onderweg verloren te hebben; maar nu valt mij in, dat ik het gisteren middag, toen men ons kwam roepen voor het diner, op de vensterbank van het tuinkamertje heb laten gelegen. Gelief eens te zien, of dit zoo is. Geef het dan s. v. p. met onze

knecht mede, die morgen voor zaken in de stad zijn moet. Ik zal hem bij u aansturen.

Ik bedank U, alsook uwe goede ouders en uwe beide broeders nogmaals voor het gulle onthaal en het genoegén, dat ik bij U heb genoten, en blijf steeds

Uw toegenegen vriend

Frits.

5.

Eerwaarde Heerom,

Voorzeker mag ik niet verlaten U Eerw. bij het begin van dit jaar mijne heilwenschen aan te bieden. Uwe goedheid en liefde maken het mij ten plicht.

De goede God schenke U Eerw. gezondheid en krachten om eene lange reeks van jaren werkzaam te kunnen zijn aan het heil der zielen, die aan uwe zorgen zijn toevertrouwd. Zooveel ik kan, zal ik door mijne zwakke gebeden den zegen des Heeren over uwe heilige bediening afsmeecken. Bovendien zal ik ook dit jaar weder mijn uiterste best doen, om mij door een goed gedrag en door aanhoudenden ijver in mijne studiën uwe goedheid en liefde waardig te toonen.

Hoe gaat het thans met uwe gezondheid, Eerwaarde Heerom? Is U Eerw. weer geheel hersteld? Ik wenschte wel, dat U eene zoo goede gezondheid genoot als ik. Toen vader mij onlangs bezocht, was zijn eerste woord: Wel, Jan, wat zie je er goed uit! Jongen, wat wordt ge toch groot en dik; je zult me spoedig boven 't hoofd groeien!

Met de studie gaat het ook wel. Vader zal U Eerw. zeker wel verteld hebben, welke plaatsen ik bij de laatste composities gehad heb.

Mag ik U Eerw. verzoeken, mij in uwe gebeden indachtig te zijn, opdat God mijne studiën zegene en ik mijnen ouders en U Eerw. veel genoegén moge verschaffen?

Ontvang, beminde Heerom, dezen heilwensch als een bewijs van den eerbied en de liefde, die U toedraagt

Uw toegenegen neefje

Jan van den Berg.

Oudenbosch, 1 Januari 18...

Hier volgen eenige opgaven voor brieven, die ge nu zelf eens moet uitwerken. Tracht zooveel mogelijk een goed begin en slot aan uwe brieven te maken. Het is echter veel beter, zoo maar te beginnen, of zooals men zegt, met de deur in 't huis te vallen, dan elken brief aan te vangen met die zouteloze en versleten uitdrukkingen, als: *Met vreugde neem ik de pen op.... Met vreugde ga ik U weer een briefje schrijven.... Daar het alweer een geruimen tijd geleden is, sedert ik U geschreven heb....* enz.

Zeg eenvoudig en ongeunsteld, wat ge te zeggen hebt, juist zooals ge dit mondeling zoudt doen. Dit ziet men zoo gaarne, vooral van kinderen en jongelieden.

Zorg echter altijd, dat uwe brieven goed gesteld, zooveel mogelijk zonder fouten, netjes geschreven en vooral vrij van inktvlakken zijn.

97. Clara zal den ..... hare eerste H. Communie doen. Hare ouders zullen alsdan een feestje aan de familie geven. Zij noodigt namens hare ouders hare nicht Cato hiertoe uit. Zij is blijde, dat die gelukkige dag reeds zoo nabij is. Zij verzoekt Cato, eens hartelijk voor haar te willen bidden.

98. Antwoord. Cato wenscht Clara geluk met het groote voorrecht. Zij zou zoo gaarne aan de vriendelijke uitnoodiging van Clara gevolg geven en getuige van haar geluk zijn; — maar hare oudere zuster is voor geruimen tijd afwezig. Nu moet Cato hare moeder, die ziekelijk is, gezelschap houden en helpen. Zij zou die zorg niet gaarne aan vreemden overlaten. Zij zal des te vuriger voor Clara bidden.

99. Ander antwoord. Cato bedankt Clara voor hare vriendelijke uitnoodiging en neemt die met genoegen aan. Zij wenscht haar geluk. Zij zal daags te voren met den trein van .... uren komen.

Hetzelfde voor jongens. A. kan tot zijne spijt niet komen, wijl hij een ongemak aan de knie gekregen heeft. De dokter heeft hem eene rust van minstens veertien dagen voorgeschreven.

100. Frits is sedert een paar weken bij den heer S. in den winkel. Hij meldt zijnen ouders, hoe hij zich in

zijne nieuwe betrekking bevindt. Hij gevoelt nu, wat het is, de ouderlijke zorg te moeten missen. Zijn heer is zeer vriendelijk evenals de juffrouw. Er zijn nog vier andere bedienden, allen ouder dan hij. De oudste is Frits zeer genegen; — helpt hem in alles terecht; — is een braaf jongmensch. Er is veel werk, maar toch niet te veel. Hij belooft zijn vader, de vermaningen, die deze hem bij het afscheid gegeven heeft, getrouw te zullen nakomen. Hij vraagt naar de gezondheid zijner ouders, enz.

101. De vader van Antoon is na eene langdurige ziekte overleden. Antoon deelt die treurige tijding aan zijn vriend Herman mede. Hij meldt hem, wanneer dit treurig voorval plaats had; beschrijft de laatste oogenblikken zijns vaders. Droefheid zijner moeder en van zijne broeders en zusters. Hij gevoelt nu beter dan ooit, wat een goede vader is. Hij verzoekt H., den dierbaren overledene in zijne gebeden indachtig te zijn. Hij zendt hem een bidprentje.

102. *Antwoord.* Herman heeft met leedwezen de treurige tijding vernomen. Hij deelt in de droefheid van zijnen vriend. Hij belooft, aan het verzoek van Antoon te zullen voldoen. Hij zou thans gaarne bij Antoon willen zijn, om hem te troosten. Hij verzoekt Antoon diens moeder, enz. zijne hartelijke deelneming te willen betuigen.

103 *Antwoord op den tweeden brief.* Zie bladz. 163.

Anna is niet minder getroffen dan hare vriendin over het plotseling overlijden van Leentje. Wat kan men weinig staat maken op eene goede gezondheid?

Het spijt haar, dat anderen haar voor geweest zijn. Zij was juist bezig met schrijven, toen zij den brief van Agnes ontving. Niemand kan het haar verteld hebben dan Dientje S., aan wie zij het daags te voren gezegd had. Zij had er de vorige week nog niets van kunnen zeggen, omdat hare ouders haar eerst verleden Zondag hun besluit medegedeeld hadden. Zij gaat naar het pensioonaat te W. Zij zal er verscheidene kennissen aantreffen.

Het is een schoon gebouw, fraai gelegen, enz. Louisa komt waarschijnlijk den .... terug. Anna zal er Agnes aanstonds kennis van geven. Zij verlangt naar haar bezoek.

104. *Geef aan uwe ouders of aan een vriend eene beschrijving van een bezoek van St. Nicolaas.*

105. Karel meldt zijnen ouders, dat het hem op het kantoor van den Heer G. niet bevalt. Mijnheer G. is wel goed voor hem; — maar de beide klerken, die met Karel op 't zelfde kantoor zijn, gedragen zich slecht. Karel heeft vernomen, dat in den manufactuur-winkel van den Heer B. een jong bediende gevraagd wordt. Hij heeft veel lust voor dit vak. Hij vraagt zijn vader om raad.

106. Jan verheugt zich, dat zijn vriend goed geplaatst is als leerling bij een goudsmid. Drukt zijne spijt uit, dat hij voortaan het gezelschap van zijn vriend moet missen. Verzoekt hem een en ander over zijne nieuwe betrekking te schrijven. Verlangt dikwijls tijding van hem te ontvangen. Zal hem geen enkel antwoord schuldig blijven.

107. Doortje heeft van hare ouders een brief ontvangen, waarin haar gevraagd wordt, hoe het met hare verkoudheid gesteld is; — of zij nog onder dokters handen is; — of zij nog altijd levertraan gebruikt; — of zij er nog zulk een tegenzin in heeft; — hoe het met het borduren gaat; — of zij het kussentje, waaraan zij gedurende de vacantie begonnen was, al gereed heeft; — of zij reeds van iemand der familie bezoek ontvangen heeft.

Beantwoord dezen brief eens voor haar.

Hetzelfde voor jongens. In plaats van naar borduren, wordt hier gevraagd naar het teekenen. In plaats van het kussentje stelle men eene teekening, waarmede de leerling zijn grootvader op diens verjaardag verrassen wil.

108. *Nieuwjaarswensch aan ouders.*

Zeg hun, dat gij u met genoeg kwijt van den plicht, dien de beleefdheid van elk welopgevoed mensch vordert; — dat de wenschen, welke gij hun thans uitdrukt, dezelfde

zijn, welke gij iederen dag voor hun tijdelijk en eeuwig-geluk vormt. Bedank hen voor al het goede en de vele bewijzen van liefde, die gij in het afgeloopen jaar weder van hen ontvangen hebt. — Beloof hun, dat gij niet zult ontbreken aan den plicht, dagelijks voor hen te bidden, opdat God hun een lang en gelukkig leven schenke en hun ruimschoots vergelde, al wat zij u gedaan hebben.

109. *Hetzelfde onderwerp.*

Zeg hun, dat gij vandaag aan velen een zalig nieuwjaar toewenscht, maar dat niemand daarop meer recht heeft, dan zij, die uwe grootste weldoeners zijn, die u zoozeer beminnen; — dat het u spijt, de gevoelens, die u bezielen, niet beter te kunnen uitdrukken. — Wat gij hun toewenscht. — Wat gij zult doen om hunne liefde en zorgen nu reeds te vergelden. — Hoe gij dit later zult doen. — Verzoek hun dezen hartelijken wensch te beschouwen als een gering bewijs uwer kinderlijke liefde en erkentelijkheid. — Vergeet ook de huisgenooten niet.

110. *Nieuwjaarswensch aan een oom of tante.*

Het doet u genoegen, dat de eerste dag des jaars u zulk eene goede gelegenheid aanbiedt om hun een bewijs uwer liefde te geven. — Gij doet zulks vooral gaarne, omdat zij u zooveel bewijzen van genegenheid gegeven hebben. — Wensch hun eene duurzame gezondheid, den zegen des Hemels over hunne ondernemingen (hunnen handel), een lang en gelukkig leven. — Zeg hun, dat gij hoopt hun dit bewijs van genegenheid nog menigmaal te mogen geven.

111. *Aan een vader op zijn verjaardag.*

Dat gij geen almanak noodig hebt, om u dezen dag te herinneren. — Wensch hem geluk met de vermeerdering zijner jaren. — Gij wenscht vurig hem nog lang te mogen bezitten. — Gij herinnert u heden vooral de vele weldaden, die gij van hem ontvangen hebt. — Wat gij zult doen om die eenigszins te vergelden. — enz.

112. *Op den verjaardag eener moeder.*

Hoe het u spijt, heden niet bij haar te zijn. — Wat ge zoudt doen; wat ge haar zoudt zeggen. — Hoeveel recht zij heeft op uwe liefde. — Hoe gij dit nu nog beter gevoelt. — Gij zult haar steeds bewijzen van uwe liefde geven. — Waardoor. — Wat gij elken dag uws levens, maar vooral heden, voor haar van God vraagt.

113. *Verhaal in een brief aan uwe ouders, aan een broeder of zuster, of aan een vriend een of ander voorval, waarvan gij getuige geweest zijt, of dat in de plaats, waar gij u bevindt, voorgevallen is; b. v. Een dronkaard is des avonds in de gracht gevallen en verdronken.*

114. Een kind, (hoe oud, enz.) dat op straat speelde, is onder het wiel van een rijtuig geraakt. Oorzaak. Welke gevolgen.

115. Een onvoorzichtige knaap had vuurwerk afgestoken, (met kruit gespeeld) en zich het aangezicht deerlijk verbrand. Bijna blind.

116. Viering van het patroonfeest of den verjaardag van een Directeur of Overste; — of de beschrijving van een ander feest.

Betrekkelijk het adres van een brief moet ge het volgende in acht nemen.

Schrijf het adres altijd net en duidelijk. Den naam van den persoon, aan wien de brief gericht is, en van de plaats, waar hij woont, schrijve men een weinig grooter. De regel, waarin de naam van den persoon staat, moet ongeveer in het midden van de enveloppe staan en zoo mogelijk vol zijn.

Ziehier, hoe men het adres gewoonlijk inricht.

Den Heere A. B. de Hoog

Mr. Timmerman,

Delft.

Den Weled. Heer P. F. Hendriks

Fabrikant.

Hoogstraat n° 65

Rotterdam.

Den Leereerw. Heer G van Delft

Pb. K. Priester en Pastoor

Bergen.

(prov. N.-H.)

Den Weledel. Leergeleerden Heer

A. Jansen.

Med. Doctor,

Groningen.

INHOUD.

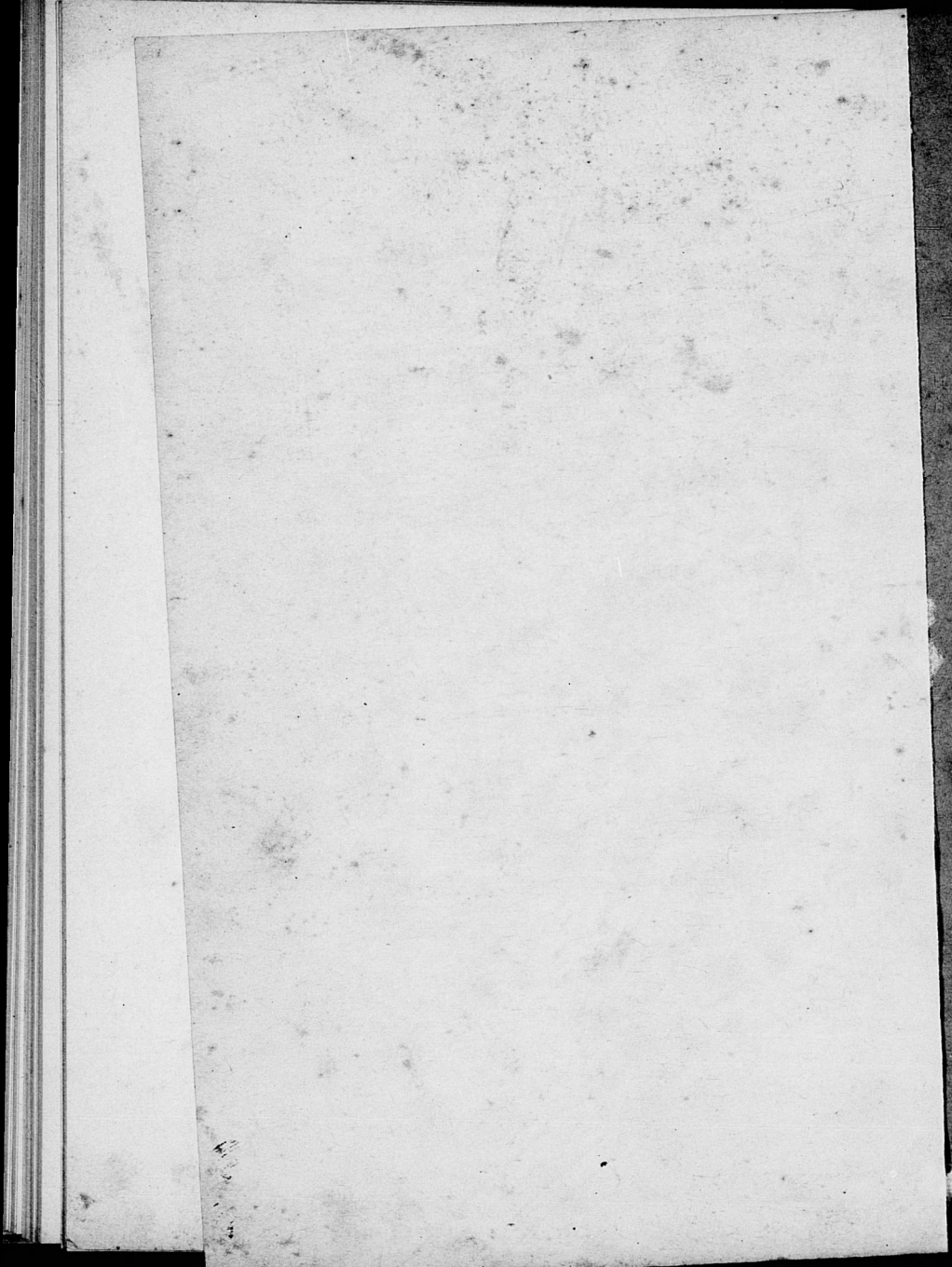

BLADZ.

<i>Voorbericht.</i>	
<i>Oordeel. — Zin. — Verzwegen onderwerp.</i>	5
<i>Onderwerp en gezegde. — Bepalingen. — Uitgebreide zin.</i>	7
<i>Letters. — Lettergrepen. — Woorden.</i>	11
<i>Spelling. — Hoofdletters.</i>	18
<i>Stamwoorden, afgeleide en samengestelde. — Voor- en achtervoegsels.</i>	17
<i>Het zelfstandig naamwoord. — Soortnamen en eigennamen. — Verkleinwoorden. — Geslacht der zelfstandige naamwoorden.</i>	21
<i>Getal der zelfstandige naamwoorden.</i>	27
<i>Het lidwoord. — Naamvallen. — Eerste naamval.</i>	29
<i>Tweede, derde en vierde naamval.</i>	34
<i>Verbuiging der lidwoorden, zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, enz.</i>	39
<i>Het bijvoeglijk naamwoord.</i>	43
<i>Het telwoord.</i>	51

<i>Voornaamwoorden. — Bijvoeglijke en zelfstandige. — Persoonlijke voornaamwoorden.</i>	55
<i>Bezittelijke, aanwijzende, bepalingaankondigende, vragende en onbepaalde voornaamwoorden.</i>	62
<i>Samengestelde zin. — Voegwoord. — Betrekkelijk voornaamwoord.</i>	69
<i>Het werkwoord. — Vervoeging.</i>	81
<i>Overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden. — Bedrijvende, lijdende en terugwerkende vorm. — Onpersoonlijke werkw.</i>	92
<i>Bijwoord. — Voegwoord. — Voorzetsel. — Tusschenwerpsel.</i>	100
<i>Beknopt overzicht der Nederlandsche spraakkunst.</i>	110
<i>Stijloefeningen.</i>	132
<i>Brieven.</i>	162

DE ENGELBEWAARDER, een maandschrift voor de katholieke jeugd.
De prijs van 't abonnement is voor Nederland (franco) Gld. 1.20; voor België 3 frs.

Ter Drukkerij van het R. K. Jongens-Weeshuis zijn
de volgende taalwerken uitgegeven:

De Kleine Taalvriend. Taaloefeningen voor de lagere
school. 1^e, 2^e, 3^e en 4^e Stukje.

Taal en Stijl. Eerste Cursus, ten dienste van de
laagste klasse van R. K. Opvoedingsgestichten en voor
de Lagere Scholen.

Oefeningen ter herhaling en uitbreiding van Taal
en Stijl 1^{en} Cursus.

Taal en Stijl. Tweede Cursus, ten dienste der
middelste klasse van R. K. Opvoedingsgestichten en
der Scholen voor gewoon en meer uitgebreid lager
onderwijs.

Oefeningen ter herhaling en uitbreiding van het
geleerde in Taal en Stijl, 2^e Cursus.

Taal en Stijl. Derde Cursus (Sprakkunst en Stijl-
leer), ten dienste der hoogste klasse van R. K. Opvoe-
dingsgestichten en andere inrichtingen van onderwijs.

Taal en Stijl. Derde Cursus. (Oefeningen.)

Kleine Sprakkunst voor de twee laagste klassen
van kweekscholen voor onderwijzers.

